НАША НІВА

Беларуская газэта

№10, 1994

НОБЭЛЕЎСКАЯ ПРЭМІЯ ў літаратуры сёлетні ляўрэат японец Кэндзабура Оэ, колішні — сэрб Іва Андрыч вера годны беларускі прэтэндэнт Васіль Быкаў

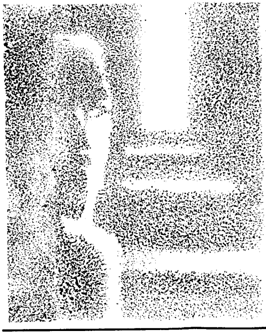
ПЯЦЬ ЛЕПШЫХ ГІСТАРЫЧНЫХ КНІГ пасьляваеннага часу. Рэдакцыя «НН» правяла апытаньне сярод спэцыялістаў. Спаміж дзясяткаў кніг наичасьцей называліся наступныя. М.Ермаловіч. Старажытная Беларусь, Ю.Туронак Беларусь пад нямецкаи акупацыяй; М.Ермаловіч. Па сьлядах аднаго міфа; Н Улащик Очерки... і Введение

МАГІЛЁЎСКІ НУМАР «НН». Усю мінулую восень мы рыхтавалі наступны нумар газэты, які будзе прысьвечаны самаму беларускаму гораду ў Беларусі.

КАРАЛЕЎСТВА БЕЛАРУСЬ

Здымак з архіву Міхася Раманюка

АДСЯЧЭНЬНЕ ПРАСТОРЫ

Мікола Сердзюкоў

I. Дзьверы

Размова атрымалася працяглая. Яна яшчэ ня скончылася, калі Філёзаф сабраўся пайсьці. Узяўшыся за ручку дзьвярэй, ён нібы спавіты філязофскаю мглою павярнуўся да мяне и сказаў думаючы, што ўжо зусім на разьвітаньне

— Вы ставіце мне такія пытаньні, нібы я той, хто стварыў сьвет

Голас быў ціхі, амаль малітоўны шэпт Тады я спытаў у яго інача́й:

— А дзе той хто стварыў?

Рыгорыка Мяне, калі прызнацца, цікавіла іншае

II Шкарлупіна

Некалі мы з Валодзем Баброўскім, маім гомельскім сябрам, якога ўжо няма, сабраліся за Сож Каб дыхнуць вольнага ветрыку, паляжаць дзе на траве, гледзячы ў блакіт і на аблокі, паленавацца Толькі перайшлі мост — насустрач мужчына ня самага маладога веку Баброўскі штурхануў мяне ў плячо

— Зьвярні ўвагу Я табе пра яго сее-тое раскажу

Ну, ня вельмі высокі, з сытым жыворцкам, з плёхам — як зь медалём за выслугу гадоў Чаго глядзець... Уваччу ў мяне зьзялі-мітусіліся залатыя водбліскі, бо ідучы па мосьце, я пазіраў уніз, на раку, на асколкі сонца у дрыготкай вадзе

Нават заўзятаму гараджаніну зрэдку надакучвае горад бясконцая чарада твараў на шэрым асфальтавым фоне, нават заўзяты гараджанін зрэдку шукае іншыя аплікацыі. вунь жоўта-белае на зялёным — рамонкі, вунь лісьліва падбіраецца да іх фіялетавая бярозка... Ужо за мостам можна зрабіць вялікія адкрыцьці натураліста: у ліпені арабінавыя гронкі зусім жоўтыя (толькі ў жніўні зачэпяцца за іх чырвоныя іскрынкі), а зарасьнікі скрыпеню падобныя на сіне ружовыя вяршыні пірамід... Гані далей асацыяцыю пра Эгіпэт або зірні на мазаіку канюшыны (чаргаваньне ружовых і белых галовак) і перакруці думку на сучасную вытворчасьць плястмас І мне, урбаністу, ёсьць як разгуляцца на прыродзе

Валодзя крыху заблытаў асацыяцыі

— Прозьвішча мужчыны Капцэвіч Інжынэр. Да пары ўсе знаёмыя лічылі яго разважлівым і сур'ёзным Раптам — здарэньне.. Як бываюць звычайнае Дакладней са звычайнага атрымалася не паймі-разьбяры У лесе, гуляючы, ён раскусваў дзецям арахі й закашляўся Чаго? Што? Шкарлупіна трапіла, як кажуць мэдыкі, у дыхальныя шляхі. Але неўпрыкмет, ён не асэнсаваў гэтага!

Ідзе час, прыступы кашлю не сьціхаюць Паласкаў горла, грэў — усё адно У кватэры ці ў канструктарскім аддзеле, дзе ён сядзеў з калегамі, мэбля трэслася ад ягонага буханьня. Інгаляцыі, электрапрацэдуры таксама не памаглі Мэдыкі зьнялі на рэнтгенаўскія здымкі лёгкія Нічога. У рэшце рэшт трапіў інжынэр на апэрацыйны стол, хірург распаласаваў бедака ды зноў зашыў ня ўбачыўшы ніякага страху

Працяг на старонцы 4

Дзёньнік прыватнага чалавека

■ Прэзыдэнт пабываў у Краснадарскім краі, дзе ў весцы ўжо правялі прыватызацыю. Ну, і як эфэктыўнасьць? — спытаўся прэзыдэнт. Аніяк, — адказалі краснадарцы — разьлік на ўласьніка не апраўдаўся! Не прыжываецца ўласьнік у славянскім сьвеце!

А ў Польшчы у Чэхіі у Славакіі?

Мабыць, праблема не ва ўласьніку і тым больш не ў «славянскім сьвеце», а ў тым, каб людзі адвыклі ад камандзіра Прэзыдэнт мусіў бы кіраваць мэнтальнасьцю, псыхікай, стэрэатыпамі народу, а ня коштамі бутэлькі малака ці бохана хлеба Прэзыдэнт — мудры чалавек інтэлектуал, айцец нацыі, а не камандзір, бацька-атаман дырэктар Бо гэта нацыя, а ня рота ня банда й не саўгас Між тым, выступы А.Лукашэнкі больш падобныя якраз да саўгаснай плянёркі Ёсьць два дзясяткі пэрсаніфікаваных функцыянэраў-міністраў· ты зробіш гэта, а ты адкажаш за тое... і ёсьць безаблічны народ — мільён пэнсыянэраў, два мільёны моладзі... Як разгледзець у іх ўласьніка? Гэта праблема прэзыдэнтавага зроку

■ Увесь эпізод беларускае гісторы, пазначаны імем першага прэзыдэнта — нібы эпізод з кніжкі якога-небудзь беларускага пісьменьніка Але тут няма ані асаблівага псыхалягізму, ані філязофскага падтэксту, ані драмы асобаў Брыль і Адамчык такога ня пішуць Гістарычны вакуум на імгненьне стаў зорным часам для літаратурных пасрэднасьцяў і ваяўнічых ніштоў у палітыцы Пакуль будуць заменены цэнькі на грамадзкай дошцы каштоўнасьцяў, на высокія крэслы ўзьлезьлі і жук і жаба Узьлезьлі, праўда, не кіраваць, а пасядзець Ва ўсім астатнім сытуацыя нагадвае пасьлярэвалюцыйную, калі камандзірамі сталі «людзі з народу» Адно суцяшае, што гэтым разам наперадзе не які-небудзь новы гістарычны экспэрымэнт, а якраз наадварот — прыклад іншых краін

■ У Вільні ў Саюзе Пісьменьнікаў выступаў Васіль Быкаў Гаварыў шмат пра палітыку, хваліў Пазьняка Быкаў паўсюль вылучае Пазьняка, таму што зразумеў адну сакрэтную рэч: найлепшым прэзыдэнтам для Беларусі сёньня быў бы якраз ён, Быкаў. Ён ведае ўсё, што ведае нацыя, і адчувае, што трэба, каб ёй было лепей

Я слухаў Быкава й думаў пра тое, што як прэзыдэнт ён мог бы ўзначаліць *любую* краіну Гэта, калі хочаце, унівэрсальны крытэрый пры выбары прэзыдэнта сапраўдны прэзыдэнт можа ўзначаліць любую краіну. Калі ёсьць мудры чалавечышча, усё астатняе — дэталі. Прэзыдэнт ня мусіць блытацца ў дэталях, ён кіруе сьвядомасьцю народу

Хлопчыкі сасьпяваюць марудней за дзяўчынак, а беларусы — марудней за сваіх суседзяў. На нейкі час мне падумалася, што ўзначальваць нашую нацыю мусіць пажылы чалавек, а не маладзён Маладым у нас традыцыйна не давяраюць Ьалаўство, кажуць, а не палітыка

■ Зьмены ў сьвядомасьці — гучыць занадта агульна й неадчувальна, калі ніякіх такіх зьменаў няма Між тым, гэта самае йстотнае, што мусіць адбывацца сёньня

Пару дзен таму я глядзеў дакумэнтальны фільм пра знос помніка Леніну на Лукішках у Вільні Глядзеў як на фільм Эйзэнштэйна Народ — чыста рэвалюцыйныя матросы, дарма што ў цывільным, але са сьцягамі — кінуўся на вызвалены пастамэнт з крыкамі й дзіцячай радасьцю Калі гэта было? У 1991-м, пасьля жнівеньскага маскоўскага пучу Я тады таксама трапіў на гэты знос Леніна і, памятаю, што радасьць была паважная, *дарослая.*

Ленін у Вільні зьнік адразу й адусюль За тры гады пра яго і пра камунізм было сказана ўсё, што толькі можна было сказаць I сёньня публічна сварыцца на іх — недарэчна, не ўспрымаецца Што толку спрачацца з тым, чаго ўжо *даўно* няма і пра што ўжо нічога не нагадвае ў жыцьці

■ Камунізм пачынае выглядаць па-іншаму Гэта сапраўды быў апошні шанец уладкаваць сьвет на прынцыпах усеагульнае роўнасьці й братэрства, самая сьветлая мара, як вяртаньне ў дзяцінства Толькі ж так не бывае Немагчыма ўсіх зь дзіцячай упартасьцю й нігілізмам прымусіць быць аднолькава шчасьлівымі па водле нечага рэцэпту шчасьця... Камунізм ператвараецца ў тэкст. І калі ён зусім перастане быць практыкай, тады зьнікнуць эмоцыі ў дачыненьні да яго, тады мы скажам, што перагарнулі старонку гісторыі, што адбыліся зьмены ў сьвядомасьці, што камунізм — гэта толькі «высокае неба ідэала» Як вечнае жыцьцё Ня больш

16 чэрвеня Міжнародная Асацыяцыя Беларусістаў пастанавіла хадайнічаць аб вылучэньні Васіля Быкава на Нобэлеўскую прэмію ў літаратуры

Далейшым крокам быў зварот да Стафана Скота, сябра МАБ у Швэцыі, перакладчыка В Быкава Вітаўт Кіпель абяцаўся правесьці перамовы з Ч Мілашам і І.Бродзкім — патрэбныя рэкамэндацыі ляўрэатаў Зьвяртацца таксама будзе Саюз Пісьменьнікаў Беларусі

Васіль Быкаў (1924) — нар. у сялянскай сям'і на Віцебшчыне. Вучыўся на скульптурным аддзяленьні Віцебскага мастацкага вучылішча. У часе 2-й сусьветнай вайны быў камандзірам узвода. Пасьля дэмабілізацыі (1947) працаваў мастаком і стыльрэдактарам у газэце, нейкі час зноў служыў у войску З 1956 жыў у Горадні, з 1978 — у Менску.

Аўтар псыхалягічных аповесьцяў, у якіх на матэрыяле вайны паказаныя паводзіны чалавека ў скрайніх сытуацыях («акопная праўда»), ўвасоблены беларускі мэнталітэт Пасьля аповесьці «Мёртвым не баліць» (1965) Быкаў заслужыў непрыхільнасьць савецкага афіцыёзу і вядомасьць у сьвеце, у аповесьці «Знак бяды» (1982) стаў выразна нацыянальным пісьменьнікам У начатку 1980-х быў вылучаны на Нобэлеўскую прэмію, але замест яе атрымаў Героя Сацыялістычнай Працы і Ленінскую прэмію СССР

АСТРАНАМІЧНАЯ ВОСЕНЬ

ЛІСТЫ З ГОРАДНІ

Сяргей Астраўцоў

1

Апошні дзень лета «Прэс-канфэрэнцыя» ў Новым замку Праз гадзіну я ўцёк. Было пахмурна, і балела галава Ехаць тралейбусам не захацелася. Цераз мост зайшоў пад браму на старазамкавы мур. Вядомы здымак, на якім Васіль Быкаў адсюль глядзіць на Нёман, удалечыню Спусьціўся па Старазамкавай вуліцы да ракі Багата рыбакоў Вада балотнага колеру Нёман увесь у выцягнутых каменюкаватых выспачках, моцна зьмялеў Пад плотам тэлефонная кабінка без тэлефону Сухапутны знак з катвігаю, паржавелы.

Я ўзьняўся каля Новага мосту й дачакаўся тралейбуса Заехаў у кнігарню і нейк рашуча выкупіў 6-томнік Хэма. Падабенства: ён займаўся палітычнай журналістыкай, чаго не хацеў рабіць... У ягонай жонкі на Ліёнскім вакзале ў Парыжы скралі чамадан зь ягонымі рукапісамі. Але ён кінуў аднойчы газэты дзеля літаратуры Першы зборнічак абразкоў выйшаў у яго накладам 300 штук, другі — зусім 170 Але абодва ў Парыжы

Чацьвертае, нядзеля Прыемнае абуджэньне дождж, грымоты

З Рыму рукой дастаць, але Папа не паехаў у Сараева, каб сэрбы не пастралялі пілігрымаў Букет падзей Выведзена расейскае войска з Латвіі, Эстоніі й Нямеччыны Скончылася канчаткова апошняя сусьветная вайна У Бэрліне яны неахвотна сьпявалі перад Ельцынам і Колем «Прощай Германия, прощай!» А Ельцын сьмешна «дырыгаваў» нямецкім аркестрам, вельмі падобны да няўклюднага мядзьведзя Расейцы гэтага, здаецца, не паказалі Смаргонская акадэмія дый годзе! Кубінцы ўцякаюць з роднага «вострава свабоды» З Кубы на Кубу (у Гуантанама некаторыя гінуць на мінах), болей на Фларыду, а таксама — куды атрымаецца 27 асобаў дасталіся да Кайманавых выспаў, у акіяне нарадзілася дзяўчынка 18 тысячаў за жнівень, у верасьні лічба ўцекачоў павялічылася да 25000 У Штатах абураныя бязьдзейнасьцю кубінскіх уладаў Фідэль забараніў браць дзяцей Усё, што ен цяпер мог зрабіць А напачатку ўцёкаў быў бунт У Польшчы хваля фальшывых тэрактаў «Бомбы» падкладае нейкі «гуміс», г.зн. мядзьведзянятка Гамі зь вядомага мультфільма Палякі летась набылі 14 млн. прэзэрватываў. Усё падлічана. 2 гады таму на кожнага сэксуальна актыўнага паляка прыпадала па 1,5 прэзэрватыва, а сёлета ўжо па 4,5. Ірляндзкая Рэспубліканская Армія раптам складае зброю. Пасьля 25-гадовага змаганьня 3160 ахвяраў Мне часамі здавалася, каб я быў ірляндцам... Пацешыцца зь міру не далі праціўнікі ІРА з арганізацыі «Барацьбіты за свабоду Ольстэра» (у складзе аднак Злучанага Каралеўства) У нас такіх хоць пазычай, толькі што зброю пакуль не ўжываюць. Я сасьніў прэзыдэнта гутарку зь ім Пра што? Ня памятаю Цяжка сабе ўявіць 250 амэрыканцаў прыбылі на Тоцкі палігон на супольныя з расейцамі вайсковыя вучэньні

Прывыканьне да «новых» грошай, без нуля Сур'ёзны жарт я ўжо перайшоў на новыя грошы. Перастаў, значыцца, называць усе кошты ў дзясятках сотках тысяч і мільёнах Гэта — праз 25 дзён пасьля дэнамінацыі. А нашыя бацькі часам яшчэ праз 25 гадоў любілі дадаваць лішні нуль, нібы настальгуючы па сваёй маладосьці, калі адбылася хрушчоўская грашовая рэформа Халодны дзень Каву я знайшоў толькі ў вузкім задымленым падвальчыку з расейскай шыльдай Зьнянацку пачынаю разумець, што ў чарзе я адзіны мужчына Зазіраю ў невялікі пакой за столікамі — тое самае Лесьбіянская каварня? Месца збору прастытутак?

2

Увесь час пішу і заўсёды няма чым Нарэшце нагледзеў у «Гродсоўпе» 6-даляровую асадку, самую таннюю. Чорна-залатую, зграбную, з пазалачоным пёркам. «Паркер» ці «Пэлікан», ужо ня памятаю Разглядаў яе, надзеў каўпачок на «хвост» і ня здолеў зьняць Дзяўчына пачала калупаць і таксама не дала рады, мне адхацелася купляць асадку

Пэрыядычныя крызысы з кавай. За лета выпіта шмат вострай і нясмачнай, для «экспрэсу» Я не жадаю купляць экспрэс, мне ўстыла молатая вакуумная кава. Купляю ў сталіцы вялікую бляшанку з карцінкамі нямецкага хутару ў розныя поры году Яна таксама пасрэдная Бязглуздая размова з Ш Ен расчараваўся ў Мэркуры Маўляў гамасэк, і ўсе песьні ў яго пра гэта. На вуліцы самая танная ежа — бананы, як некалі было ў Беластоку, а мы не маглі гэтага ўцяміць. Зрэшты, у нас усё адно не было на іх грошай.

Сон? Аповед? Жанчына за рулём (нібы кепская прыкмета, як і на караблі). Ехала зусім няхутка Быў туман Затармазіла раптам. Сьледам некалькі машын — адна ў адну Як кансэрвавыя бляшанкі. Але ўсе жывыя й нават не параненыя Атрымалася неяк зусім па-жаноцку Ішла, зьнянацку схілілася, каб падцягнуць калготкі

Шалёная язда назад Машын амаль няма Цёмна Бякла-шэры месяц прасьвечвае нібы папяровы Штосьці японскае — рассоўная сьценка пакоя, тэатар ценяў Потым тоне ў аблоках Цемра, вецер Рухавік старэнькага Ікаруса гэтак раве, ажно вібруе. Перад Дзітвой пачынаецца моцны дождж. За мостам мы ледзь не зьбіваем нейкую бабульку. Шафёр не пасьпявае нават спалохацца або хоць бы крыкнуць лаянку Дождж атакуе пярэднюю шыбу Гітара Джэгера ня можа спаборнічаць у маіх вушах з рухавіком. Аўтастанцыя ўжо зачынена начная лямпачка Вельмі моцны дождж Небарака Мік! У Менску панавала бабіна лета

Пасьля паездкі першы дзень — пятніца. Галава ад двух міжгародных рэйсаў «ня варыць» У бары бяру аранжаду й 50 г брэндзі Упершыню ў першай палове працоўнага дня. Карціны на плоце. Падбягае раптам адзін з прадаўцоў. Цісьне руку запрашае на кілішак Як заўжды пахваляецца: яму нібы замовілі 50 ажно карцінак для амэрыканскіх бізнэсмэнаў. Прыедуць да нас каб зафундаваць храм усіх хрысьціянаў. Як гэта ўсіх? Усіх абсалютна разам! Спрабую ўдакладніць, і тады ён шчыра сазнаецца, што ні бэ ні мэ ў гэтай справе, бо 30 гадоў быў у партыі і ў рэлігіі не разьбіраецца

Патрыцыя Каас на пустынным пляжы у topless прыкрывае локцямі грудзі Мора або сьветла блакітнае, або зяленае. Калі няма мора (якая скруха!) і гор, іх замяняюць Крэйдавыя і рака ў цясьніне паміж імі. Абавязковая патрэба — раз у тыдзень спусьціцца да вады, выбіраць камяні й каменьчыкі й глядзець на плыню «Зьбіральніца камянёў» Ш. адшукаў таксама гэтую кніжку, зашмальцаваную, недзе ў скупцы У апошні раз мы зь ім гаварылі пра яе Чаму я не магу яе прачытаць і тройчы дабіраўся толькі да сярэдзіны, прычым заўсёды чытаў у ваннай? Дзіўна, бо яна мне падабаецца. Позьняя восень, пусты пляж, сьцюдзёны марскі вецер халодныя хвалі нястомна сьпяшаюцца памерці на жвіры Яна адпачывала сёлета на Корсіцы, дзе набыла сабе дом

Цэлы тыдзень у «кнайпе» сапсаваная пліта «Горячего нет и не будет». Шалею з голаду ў полудзень. Нідзе й анічога, ніхто ня хоча мяне накарміць Аднойчы нават зьеў порцыю лёдаў. Вільня адрэзана. Гэта табе не Беласток, купіў ваўчар — і едзь сабе. Зь Інстытуту біяхіміі ніхто не паехаў на віленскую канфэрэнцыю, і толькі ў дзень адкрыцьця газэты паведамілі, што пакуль яшчэ можна будзе абыходзіцца бязь візы. Два тыдні ў «кнайпе» нічога гарачага, стаўлю на ёй крыж

На газэтным здымку Ленін гуляе ў стрытбол але чамусьці галавой і ў кепцы На пляцы ва ўзножжы правадыра тузін вулічных баскетбольных кашоў Адзначылі гадавіну ўтварэньня вобласьці. Заклікаў перанесьці абласны цэнтар назад у Беласток, праўда, не было. Беластоцкі ваявода аднак афіцыйна адмовіўся ад запрашэньня: маўляў, шмат справаў. А сувальскі прыехаў, прыгожа гаварыў пра наш супольны Аўгустоўскі канал Грыб уручыў Домашу вялікую крышталёвую вазу з граматай і тройчы пацалаваў у левую пашчэнку.

У Амэрыцы ў заапарку нарадзіўся белы бізон Выпадак — адзін на мільён. Сабраліся шчасьлівыя прадстаўнікі дзесяці індзейскіх

плямёнаў. Першы дзень паводле зімовага часу. У лесе праўдападобна пахне касьцёлам У хмызах хаваецца чарапахавая котка. Вельмі вялікая рэдкасьць. Побач хутар. Я гавару ёй камплімэнт. Яна спакойна слухае, пазіраючы на мяне. Першы подых восені. На валуне смаўжы адгарадзіліся ад сьвету, «схаваліся»

ЧАГО НЯ МОЖА СКАЗАЦЬ НІХТО

Інтэрвію Васіля Быкава для Літоўскае Тэлевізіі

ЛТ: Як жыць, Васіль Уладзімеравіч?

В.Б.: Як жыць?.. Я паўтару за адным вядомым пісьменьнікам і палітычным дзеячом: перш за ўсё трэба жыць не па хлусьні, жыць трэба па праўдзе. Гэта ўвогуле запавет эвангельскі, вядомы даўно, два тысячагодзьдзі. І вельмі сумна, што напрыканцы XX га стагодзьдзя трэба ўспамінаць гэты запавет, таму што сьвет пагруз у хлусьні — гэта датычыць і нашых краінаў. Мы выбіраемся цяпер з балота падману й зла, выбіраемся ня лепшым чынам, пра што сьведчыць спосаб нашага жыцьця

ЛТ: Што для вас больш жыцьцё — самое жыцьцё ці літаратура?

В.Б.: Самое жыцьцё першаснае. Літаратура як і ўсякая культура, — ужо вытворная ад жыцьця. Хоць для кожнага пісьменьніка літаратура вельмі шмат значыць, і бываюць такія моманты, калі межы паміж літаратурай і жыцьцём сьціраюцца робяцца непрыкметнымі Але гэта ў пэўныя, асабліва ў творчыя моманты А ўвогуле я цалкам сьцьвярджаю прыярытэт самога жыцьця.

ЛТ: Вы, і ня толькі Вы, імкнуліся расказаць усю праўду пра мінулую вайну — каб не паўтарылася Але напрыканцы стагодзьдзя войны ўспыхваюць то тут то там, нягледзячы на веданьне праўды — зь літаратуры, у прыватнасьці. Можа быць, літаратура бралася не за сваю справу?

В.Б.: Напэўна, мастацтва гэтаксама, як і гісторыя нічому ня вучыць — адзіны ўрок заключаецца ў тым, што яно ня вучыць. Тым ня менш, літаратура няхай не непасрэдным чынам, але ўзьдзейнічае на грамадзкую сьвядомасьць народу, чытачоў Пра гэта сьведчыць хоць бы пэўны рух у напрамку прагрэсу Рух які йдзе па вельмі крывой вельмі нипэўнай сынусоідзе, але калі параўнаць наша жыцьцё з жыцьцём нашых папярэднікаў — на глыбіню якога-небудзь стагодзьдзя — мы ўбачым, што чалавецтва разумнее і ў тым, што яно разумнее, што яно імкнецца на пачатках дабра й справядлівасьці будаваць сваё жыцьцё і ў гэтым дасягае пэўных посьпехаў, есьць пэўная заслуга й літаратуры

ЛТ Сёлета, у год Вашага 70 годзьдзя Міжнародная асацыяцыя беларусістаў, а таксама некаторыя культурныя згуртаваньні выступілі зь ініцыятывай аб прысуджэньні Вам Нобэлеўскай прэміі. Як Вы паставіліся да гэтага факту?

В.Б. Паставіўся даволі вольна таму што вылучаюць мяне ўжо ня першы раз Там прэтэндэнтаў, канечне, многа, і, безумоўна, ёсьць больш вартыя гэтай высокай прэміі, чым Быкаў Я тут ні на што не прэтэндую

ЛТ: Вам не замінае Вашая вядомасьць: тут, у Вільні, Ваш час расьпісаны па хвілінах, Вы сам сабе не належыце...

В.Б. Мае сябры бяруць мяне ў палон і змушаюць да сустрэч, да нейкай работы Калі б я прыехаў прыватным чынам, ня думаю, каб на вуліцах у Вільні нехта мяне пазнаў Па крайняй меры, у Вільні такога выпадку яшчэ не было Зрэшты, і ў Менску ня часта так здараецца

ЛТ Вы чалавек публічны?

В.Б. Я не прапаведнік я, можна сказаць іспаведнік, і вельмі даражу сваім унутраным, засяроджаным жыцьцём Калі б была такая магчымасьць, дык ідэал для мяне як для пісьменьніка, — гэта вежа са слановае косьці. Я б там выдатна жыў. На жаль, так не атрымліваецца Гэта немагчыма ў наш час.

ЛТ. 10 гадоў таму, у адным зь інтэрвію на пытаньне пра чытача Вы адказалі, што ён, Ваш чытач, уяўляецца Вам аднадумцам і аднагодкам. Ці зьмяніўся вобраз чытача праз гэты час?

В.Б.: Так, трохі зьмяніўся Як я пераканаўся, у сваёй большасьці мой аднагодак перастаў быць маім аднадумцам. Ён пайшоў у іншым кірунку — асабліва ў дачыненьні да драматычных падзей апошніх гадоў Я маю на ўвазе сваё франтавое пакаленьне. На жаль, з кожным годам я ўсё менш знаходжу зь імі агульную мову — я менш разумею іх, а яны мяне, і маюць да мяне свае прэтэнзіі.

ЛТ: У зьвязку з гэтым, ці сталі Вам бліжэйшыя маладыя?

В.Б. У маральным сэнсе Не па ўзроўню жыцьцёвага вопыту а хутчэй у адносінах да пэўных маральных асноваў нашага жыцьця

ЛТ: Народны пісьменьнік як бы й думаць павінен гэтаксама, як народ А народ іншым часам азіраецца асьцярожна: некалі немцы, культурныя людзі, былі нам сябрамі, а пасьля сталі ворагамі, і была вайна А сёньня немцы, культурныя людзі, зноў нам сябры Хто іх ведае, тых немцаў...

В.Б.: Я думаю што немцы ўлічаць свой гістарычны вопыт. Вопыт ня мецкага фашызму навучыў шмат чаму, дарэчы, ня толькі немцаў Хаця гэтыя ўрокі рознымі катэгорыямі зразуметыя па-рознаму, і некаторых людзей яны, наадварот, натхняюць на рэванш, на стварэньне нечага падобнага, — тым ня менш, людзі зразумелі, што гэта тупіковы шлях, што гэта злачынны рух, і калі яму яшчэ наканавана нейкім чынам існаваць у дэмакратычным асяродку, то чалавецтва яго ня прыме. Хоць такія рэцыдывы, спробы ўсталяваньня, відаць, будуць — і ў Расеі, і яшчэ дзе-небудзь Але наўрад ці яны будуць мець посьпех, таму што гэта б было шэсьце па кругу А гісторыя, як вядома, па кругу ня ходзіць

ЛТ Пра што Вы сёньня шкадуеце?

В.Б.: Пра шмат што Яшчэ два гады назад у нас выдавалася шмат кніжак, выходзілі часопісы, а цяпер усё менш і менш, і я шкадую

ЛТ: Ці зьвязваеце Вы нейкія свае спадзяваньні з маладой беларускай літаратурай?

В.Б.: Усе спадзяваньні на яе, таму што праз нейкі нядоўгі час гэтыя маладыя будуць заснавальнікамі новых напрамкаў, яны возьмуць на сябе асноўны клопат пра разьвіцьцё нацыянальнай літаратуры Праўда, як яна будзе разьвівацца, — мне цяжка сказаць Гэтага ня можа сказаць ніхто

Гутарку вяла Т С

Вільня 9 лістапада 1994 г

Заклеіліся празрыстаи плеўкаи. 18 га верасьня халаднавата, але напярэдадні трымалася цёплае надвор'е, таму мабыць смаўжы прачнуліся й распаўзьліся абы-куды. Непрыемна й шкада наступіць зьнячэўку на аднаго.

3
У нас яшчэ не перакладаюць Фаўлза. А расейскія перакладчыкі паўсталі супраць аднастайнасьці. Гартаю ў кнігарнях адзін і той жа раман. «Сяброўка французскага лейтэнанта», «Жанчына», «Нявеста», «Палюбоўніца»

Спакойная шэрая раніца, цепла. Я ў кашулі з кароткім рукавом 27 га верасьня! Учора было таксама А выхадныя, асабліва субота, — залатыя дні: сонца праменіць цеплыню Пачатак астранамічнай восені. Гэтак надзіва добра, што пачынае паціху варушыцца рабачок калі ня страху дык сумневу: а раптам уладу захопіць які небудзь ГКЧП і ўсе скончыцца...

Па тратуары паміж прысадаў павольна праходзіць конны міліцэйскі патруль. Два першыя коні брунатнай масьці, апошні — шэры зь ледзь прыкметнымі яблыкамі Коні вельмі буйныя сядло — на ўзроўні галоваў праходжых. Усё выглядае настолькі экзатычна, нібы вывелі на шпацыр сланоў з вандроўнага цырку. Першы конь ступае на пешаходную зебру. Рэзка спыняецца машына. Потым нягеглы запарожац, нібы са страху страціўшы ногі. Вершнікі нетаропка пераходзяць шырокую вуліцу

Даляр зноўку спыніўся на тыдзень, сёньня ў сталіцы валютныя таргі. Земляныя арэхі на патэльні пачынаюць трэскацца й шчоўкаць, нібы сасновыя шышкі ў вогнішчы. Безадмоўная лямпачка ад старасьці мігціць і гасьне зусім. Не дапамагае нават зачыстка акісленых мейсцаў. Цокаль вакол разьбы праржавеў але не рудым а чорным, быццам прагарэў і відна сажа, якая заляпіла няроўную трэшчыну. Спрабуеш закруціць лямпачку яшчэ на лішні мілімэтар два і зьнянацку скручваеш ёй галаву, і яна павісае на драцяным валаску. Неасьцярожна націснуты выключальнік, гучыць трэск, звон і шкляная бэра калываецца на стальніцы, быццам у непаразуменьні, чаму гэта яна не разьбілася. Выкручваеш абцугамі з пляфона недарэчны цокаль, усярэдзіне якога пазначана лічба «13»

У краме. Мужык купляе палову хлебнай цагліны. Трымае ў руцэ. Зьверху на зрэзе — крыху зьмятыя рублёўкі. Кабета ў каўбасным аддзеле. На кофту вельмі кідка выкладзены сярэдніх памераў крыж

4
Першы дзень кастрычніка. Стаю пад брамай на Дамініканскай Каля галавы лапушыцца зьлёгку вільготнае лісьце плюшча На іншых вуліцах высьпявае нават вінаград Званіў бацькам па міжгорадзе Яны дагэтуль свой не сарвалі, усё чакаюць мяне. Баюся, што будзе запозна Летась бацькоўскі вінаград прымарозіла. А тут высьпявае хутчэй Крыху больш цяпла. Гарадзенскае ўзвышша

Здрадлівасьць першых халадоў. Узімку лягчэй трываеш у халаднейшае надвор'е. Пачынаеш часта забірацца ў ванну. Але ўгрэцца ўдаецца не заўсёды. Распараны твар добра галіць. «Два плятынавыя лёзы Першае голіць выдатна, другое — яшчэ лепш!» Рукі крыху мерзнуць, трымаючы над вадой пераклад з французскай. Ужо ноч, ты так і ня ўгрэўся галіцца ня хочацца, хутчэй у ложак. Усе сталічныя газэты радасна надрукавалі, што Лукашэнка тэлефанаваў з Кіева і ўпэўнена паведаміў што ўзімку мерзнуць ня будзем.

Стаяў у чарзе купляў сасіскі й паштэтаўку для ката Раптам у краму ўбег нейкі дварняжка. Бегаў, запытальна паглядаў, спуджана прыгінаўся ад кожнага выпадковага руху пакупнікоў Я дастаяўся й купіў яму крыху лівэркі, але ўжо нідзе яго не знайшоў. Зьявілася таньнейшая за іншыя «ветчына казанская». Раней чулі толькі пра «казанскую сірату». Усе купллялі я таксама. Потым мне сказалі ледзьве не з папярэджаньнем «ты толькі не званітуй». Яна — з каніны! Таму такая танная. А я заўсёды нейк зайздрошчіў тым напалеонаўскім жаўнерам, калі чытаў, як ім даводзілася ў адступленьні есьці каніну Шкада было толькі коней

5
На прэс канфэрэнцыі. Першы задае пытаньні Сяргей Сяргеіч. Чыноўнік, нічога не падазраючы, пачынае сумленна адказваць. За першым пытаньнем ідуць яшчэ. Тады твае калегі пачынаюць патрабаваць: «Хай прадстаўляецца!» Чыноўнік, скеміўшы што тут штось «ня грае» як кажуць палякі просіць: «Вы представьтесь, пожалуйста» І чуе адказ: «Член КПСС с августа 1972 года подполковник Луговской»... На закуску абвяшчаюць пра двух новых сабкораў — «новой народной газеты» і «мы и время» Апошняя — мажная кабеціна з прозьвішчам Карандзеева Безадносна да журналістыкі, такую, мабыць, задаволіць вельмі няпроста..

Скончылася беларуска-польская сустрэча па Арміі Краёвай Удзельнікі запрошаныя ад імя мэра на сяброўскую вячэру ў «Беласток» У прыбіральні. Зашпільваючы каля пісуара прарэх, нейкі сталічны знаўца АК зьвяртаецца да старога варшаўскага прафэсара й да цябе Са шкадаваньнем да самога сябе ён гаворыць вам па-беларуску «Усё нас у палітыку заносіць, хлопцы. Не хапае культуры». Ты няпэўным мычаньнем мусіш пагадзіцца. У вэстыбюлі прадаецца выдадзеная ў сталіцы кніжка пра АК Аўтарам яўна не давалі спакою лаўры Сянкевіча, бо яны сьціпла назвалі яе «Огнем и мечом» Акаўцы хіба не былі ўзброеныя мячамі... Вядучы, праф ці д р, Міхнюк, гэткі мужчына харашун вельмі нагадваў містэра Сі-Сі з мыльнага сэрыялу «Санта-Барбара» Адно толькі менш сівы

6
У хаце новая мэбля, перастаноўкі. У шафах перакладаюцца рэчы. Скамянелыя зморшчаныя каштаны больш непатрэбныя. Сродак ад молі. Цяпер у тваіх кішэнях — падабраныя на вуліцы мокрыя, яшчэ жывыя сьвежыя каштанікі. Толькі вылузаліся з лопнутых калючых шкарлупін. На дрэве ім было так утульна. Усё скончылася падзеньнем аб асфальт. Халодная імжака Каля абменных пунктаў таўкатня. Цягнік нечспадзявана пaпярэджвае мычаньнем марской каровы, адганяе ад рэек У шпэтным вагоне няўтульна ад холаду Платы, мокрыя палосамі, нагадваюць карціны Тарасэвіча Лёніка

У Чарлёне скрозь дрымоту — нечым знаёмы голас, прапануе некаму *Свабоду* Нейкай кабеце. Яна адмовілася Гэта Рымас — літоўскі літовец, які на нашай тэрыторыі прадае ў прыгарадных цягніках газэты. Рымасам называю яго ў думках толькі я Здароўкаемся, купляю ў яго . *Рытас*. На першай старонцы рэпартаж пра забойцаў Лінгіса нам. рэдактара віленскай *Рэспублікі*, якога застрэлілі год таму. *Пагоня* перадрукавала тады зацемку аб забойстве Я яшчэ рэдагаваў газэту, апошні месяц Чытаю цяпер, што ў маім Шаўляі над гарадзкой управай збудавалі вежу на якой швэйцарцы ўсталююць вельмі дакладны гадзіньнік. На чарлёнскім прыпынку даджджыла. У Мастох таксама падае дождж Баптысцкая малельня тэрасай уздоўж 2 га паверху раней мне здавалася нагадвала амэрыканскую правінцыю, saloon або штосьці падобнае Карацей, вэстэрны. Цяпер я гляджу на дах шпіц. Крыху адміралцейства А найбольш — драўляная ратуша 18 с, напэўна, стагодзьдзе Менск, Шклоў, а можа Чачэрск. У Ражанцы падае. У Скрыбаўцах таксама. Абарончая царква сярод стрэх выглядае нетутэйшай. Арыяй зь іншай опэры Словамі незнаёмай мовы Экзатычнай карцінай замежнага мастака

Вельмі чаканая лідзкая станцыя Доўга, нудна, цалкам зьмерз Назад толькі аўтобусам! У Лідзе шалёныя цэны на распушчальную каву, а на ўскраіне — недарагія, яшчэ зь лета гішпанская «Сіеста» і пляшачка «Сьлінчава брягу». На вуліцы халодны дождж У пабудаваным немцамі гарадку нейкая фантастычная, як на нашыя урбаністычныя краявіды, школа. Дома цёпла й пахне пірагамі. І вялікі кабачок «цукіні» зь лецішча Як увасабленьне ўраджаю Салата зь сьвяжутка га зяленіва й радыскі, сарваных толькі ўчора — 9-га кастрычніка! Вінаград таксама не памерз! Уратаваў мур дома Цэлае вядро драбнаватай, крыху даўкай, але салодкай ізабэлі. Невыразна ўспамінаецца ўласнае апавяданьне пра «кіслае віно сваёй айчыны», гронкі, якія не пасьпявалі за кароткае лета назапасіць з сонечным цяплом цукру

Цяпер вінаград у нас нібы яблыкі Гарадзенскія й лідзкія цёткі прадаюць собскі Пляц Міцкевіча Адама, мокры асфальт агучвае апоны аўтамабіляў Імжыць. Побач у краме ў аддзеле «Харчы зь Іраку» бляшанкі з баклажаннай ікрой і гарошкам проста ад Садама Хусэйна але чарга бярэ марожаную рыбу, яўна не іракскую

Два гады таму вінаград урадзіў упершыню Каламутнае, з трывалым прысмакам брошчаў, собскае вінаграднае вінцо Летась доўга чакалі, калі гронкі лепей афарбуюцца, пакуль не засьпелі прымаразкі Сёлета наадварот, напаткала надзвычай гарачае лета, вінаграднік стараліся паліваць А сёньня чорны восеньскі вечар, у цемры не спыняецца ёдкі дождж, а на стале паўмісак зь цёмна-сіняй ізабэляй

Палову кнігарні займае дарагі гастраном Канструктывісцкі будынак пошты Тэлефонны пакой Мокры парасон побач як акуча Я пішу нататку пра мэмарыяльную шыльду, пра 20-ты год, пра Дзяржынскага. Пераказваю яе ў рэдакцыю У слухаўцы гэткі трэск, быццам нічога не зьмянілася, і гэта Фэлікс Эдмундавіч спрабуе дазваніцца да крамлёўскага кабінэта Ільліча з Заходняга фронту «Прышліце яшчэ кавалерыі, бронецягнік і паболей кумачу!» У парку насупраць нечакана некуды зьнікла тандэтная ленінская статуя, ад чаравікаў да галавы памаляваная срэбнай фарбай. Праўда, ёсьць яшчэ запасны, то бок асноўны Ленін — на пляцы, ужо залаты Паркавая скульптура сталася першай ахвярай нашага сувэрэнітэту. Самае дзіўнае, што ўсё ціха, і ваяўнічыя пэнсіянэры, якім да ўсяго ёсьць «дзела», сьпяць спакойна.

7
Сонечна, але халодна 13 га кастрычніка Каля кнігарні кот п'е з лужыны, у ёй жоўтыя выспачкі кляновага лісьця Памытыя сёньня вокны мы пачалі ўцяпляць газэтамі, і раптам ажылі батарэі. Паказваюць кувэйцкую сталіцу. Сучасныя мінарэты — копіі ўсходнебэрлінскай тэлевежы Анэкдатычная сытуацыя Некалькі гадоў запар мне трапляліся пад руку пераклады зь якогась Кэндзабура Оэ. Я жартаваў напэўна, японскі камуніст, калі ў Саветах яго гэтак тыражавалі. Сёньня паведамілі, што яму далі літаратурнага Нобэля Стары сказаў, што прэмія дасталася яму, бо ўсе добрыя японскія пісьменьнікі паўміралі

У тэлерэкляме ўсё больш катоў Каля абменнага пункту патруль у бэрэтах Пасьля начной халадэчы палова дрэваў абсыпалася Аздоблены тратуары, газоны, капоты самаходаў Напярэдадні быў разам першы лёгкі сьняжок і лістапад, і сьвяціла сонца Апалую лістоту зграбаюць у цэляфанавыя мяхі, закідаюць у кодаб вялікай сьнежнай рыдлёўкай. Лісьце нагадвае жоўтыя бананавыя шкуркі, дробныя зялёныя стручкі кансэрваванай фасолі, усмажаныя бульбяныя чыпсы. Замкавы мур засыпаны скурчанай лістотай Абапершыся на прыгрэты сонцам контрфорс, я праглядаю газэты Дома мой кот, схіліўшыся над пісьмовай машынкай, спрабуе выкалупаць зь ейных вантробаў літарынкі

АДСЯЧЭНЬНЕ ПРАСТОРЫ

Працяг са старонкі 1

У нас жа як У нас мэдыкі ўтойваюць ад хворага, калі ў яго рак. Разразаюць, глядзяць, зашываюць і пацiскаюць плячыма. Маўляў, нічога няма А людзі падазраюць нядобрая хвароба

Ад сумных думак і прыступаў Капцэвіч схуднеў, ягоная схуднеласьць як бы пацьвярджала найгоршыя падазрэньні Што рабіць Жонка ўгаварыла самага вопытнага ў горадзе хірурга яшчэ раз праапэраваць інжынэра Але й самы вопытны хірург, ня ўбачыўшы паталёгіі, разьвёў рукамі.

Пасьля другой апэрацыі інжынэр кінуў працу, кінуў сваю таўстуху-жонку і перабраўся жыць да чарцёжніцы з аддзелу, на чые калені заўсёды пажадліва заглядаўся. Жыцьцё яго цалкам зьмянілася: нуль паважнасьці й памяркоўнасьці Ён вудзіў рыбу, хоць прыступы й перашкаджалі гэтаму занятку, прадаваў улоў і купляў выпіўку, акрамя таго, трохі даваў у каршэнь сваёй маладой палюбоўніцы, калі выпіўка скончалася Суседзі-забулдыгі ставіліся да яго з павагай хоць перад сьмерцю кінуў усяго баяцца і жыве па-людзку

Імыць амаль неверагодна, аднак яму зрабілі й трэцюю апэрацыю Таму што. Я хацеў з разгону напісаць «таму што мэдыкі вывучаюць уплыў радыяцыі на нас». Але ўспомніў, што гісторыя Капцэвіча дачарнобыльская Яму зрабілі трэцюю апэрацыю, таму што жонка не супакоілася Ведаючы, што пухліны няма, яна праявіла ўпартасьць і ўгаварыла зусім маладога хірурга, зусім студэнціка, і ён знайшоў-такі шкарлупіну. Справа ў тым, што засела яна недзе на пераходзе бронхі лёгкія Як на гарадзкіх скрыжаваньнях найчасьцей жа машыны б'юцца

Здаровы пачатак хутка ўзяў верх, інжынэр Капцэвіч зноў уладкаваўся у канструктарскі аддзел, вярнуўся да жонкі й дзяцей

Пакуль Баброўскі распавёў мне гісторыю інжынэра, надвор'е крыху сапсавалася: на сонца насунулася хмурынка, паплылі над вадою касмылі туману Але ж — галоўнае — дажджу не было, мы выбралі месцайка й неблага адпачылі.

— Як ты даведаўся пра Капцэвіча?

— Выпіваў зь ім у тыя часы

У маёй кішэні ляжаў нататнік, але я не крануў яго Банальная гісторыя: захварэў чалавек — запіў вылечыўся — кінуў Або наадварот...

III Працяг часткі «Дзьверы»

Калі Філёзаф, сказаўшы фразу, што ён ня Бог, прачыніў дзьверы, я ўбачыў у шчыліну дзіўны геамэтрычны ўзор Як бы ня наш сьвет нават... Падрабязьней пра незвычайную геамэтрыю напішу ў апошняй частцы, а цяпер толькі прызнаюся, што ў абрысах тых ліній і перакрыжаваньняў стаяў ня хто іншы, як Валодзя Баброўскі Там — за дзьвярыма Папраўдзе, то дзе ж яму й быць, як не за дзьвярыма, калі ён памёр. Спалатнелы стаяў Ліні, перакрыжаваньні й яшчэ, калі не памыляюся, шчодра азоранае неба, тугі й высокі касьмічны павеў Карыя вочы Баброўскага ашклянелі.

— Ты нічога тады ня ўцяміў пра інжынэра Капцэвіча Прааналізуй ня першае яго пераўтварэньне з развадлівага, сур'ёзнага чалавека ў п'яніцу й гуляку, а менавіта другое, назад. Прааналізуй яго вяртаньне да так званага нармальнага жыцьця Вось дзе цуд! Вось страх! Ён зноў прызвычаіўся жыць так, нібыта сьмерць дае доўгія адтэрміноўкі, разумееш?

IV Усё застаецца людзям

У высокага дзяржаўнага кіраўніка адкрылася невылечная хвароба, ён дажываў апошнія свае дні на казённым лецішчы Высахлы, з утуленай у плечы галавой — у чаканьні рашучага, самага неміласэрнага ўдару лёсу І думкі нібыта скурчыліся ад перадсьмяротнай журбы, нібыта паміралі раней за чалавека

Быў празрысты халаднаваты восеньскі дзень У каміне палалі дровы, на невялічкім дыване ляжаў буйны аўчар з чорнай поўсьцю на хрыбціне Жонка высокага кіраўніка замест фіззарадкі грэбла ў садзе пажоўклае лісьце, кухарка на кухні нягучна бразгала посудам Звычайны дзень Каля форткі таптаўся маладзенькі міліцыянт — ахоўнік лецішча

Хворы чалавек жыў вачыма Вось жонка, лістота, міліцыянт, палоска неба, ахопленыя полымем дровы, выкрашаны зялёнай фарбай штыкетнік, фортка, за якую ўжо ня выйсьці. Аўчар у цяпле салодка драмаў. На паліцах стаялі кнігі — у іх знайшлася б любая мудрасьць, акрамя адной... Па чорнай поўсьці аўчара, па залачоных карэньчыках кніг мітусіліся водбліскі агню І невядома, ці можна было назваць думкай здагадку гаспадара лецішча, што аўчар перажыве яго чалавека Мільганула нешта

Зьнікла з вачэй жонка Сабралася некуды дзяўчына-кухарка Накінула на плечы сьветлы палітон і, прыгожа віляючы клубамі, выйшла за фортку Міліцыянт жартам заступіў ёй дарогу, пачаў заляцацца, абдымаючы дзяўчыну за плечы У яго былі круглыя й цёмныя, як алівы, вочы, здаровыя чырвоныя шчокі, у яе каштанавыя, як мора хвалістыя валасы. Маладая жыцьцярадаснасьць, здавалася, пырскала з абаіх, як пырскае сокам налівы яблык, калі кусаюць яго — зноў жа — маладыя, моцныя зубы

Высокі кіраўнік заплюшчыў вочы Зашэрхлая скура, шкляная сьляза

— Марыначка Ну чаму ты...

— Вой, пусьці. Не чапай, ха-ха...

Заторгаліся на шэрым твары кіраўніка жалвакі, ён дацёгся да дзьвярэй і, расчыніўшы іх, паклікаў аўчара

— А ўвечары?

— Багата захацеў...

Каб хоць не яго аліўкавыя вочы, не яе голас — як званочак Гаспадару чорныя павукі падавалі іншыя сыгналы, яму званілі іншыя званы Дзяўчына весела матляла валасамі, а сьмерць, безвалосая, прайшла ў дом міма яе А можа, сьмерць і не была жанчынай, не была істотай, яна ўяўлялася хвораму толькі сьмярдзючым пахам з уласнага роту, толькі гнільлём у жываце

Аўчар, які туліўся моцным целам да гаспадаровай нагі, раптам атрымаў удар мыліцай Ён ажно прысеў на заднія лапы й пырснуў жоўтым

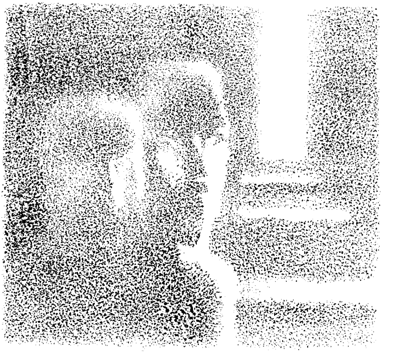
— Фас! Узяць іх! Фас!!!

Тады была цэнзура, таму газэты пра гэтае здарэньне не напісалі. Затое хадзілі чуткі, што мэдыкі міліцыянта доўга лячылі Твар яму з лапікаў скуры сшылі

Што хворы на хвіліну звар'яцеў, то зразумела, але ж і маладосьць у нас нейкая вар'яцкая, сьмяюцца бязь меры й не да месца А зрэшты, што тут да месца — хто вырашыць і падкажа, хто прыдумаў гэтую вар'яцкую зьяву? Якую? А такую Самі не пазьбегнеце... Сьмерць

V Заканчэньне часткі «Дзьверы»

— Вы ставіце мне такія пытаньні, нібыта я той, хто стварыў сьвет А я так мала ведаю! Напэўна ўсё, да чаго я дафілязофстваваўся, зводзіцца да вельмі простай здагадкі: ці не пустата наш сапраўдны стваральнік? Не? Вы самі як лічыце? Пыркі часу, разьлятаючыся ў пустаце, менавіта ёю й пераўтвараюцца ў людзей У нас з вамі Пыркі часу Ведаеце, у юнацтве я ўзлазіў на дах нашага двухпавярховага дому и хаваўся ў таполевай кароне Ага, высокая расла таполя Гадзінамі сядзеў. Ветрык, лістота шапоча Сьвятло, паветранасьць Мы жылі каля ракі, таму з даху я бачыў і

Літаграфія Дзяніса Раманюка

яе, бачыў паплавы за ёй, вольхавыя грывы, нітку шасэйкі Я плакаў, ужо тады здагадваючыся, што ніхто й ніколі не пераробіць жыцьцё. Амаль усё яно яшчэ ляжала перада мной наперадзе, а я ўжо намацаў галоўную яго складовую — пустату. Пыркі часу ў пустаце аднолькава лёгка фармуюцца і зьнікаюць, нібыта выпарваюцца Вось і ўсё

— Калі гэта ўсё, то навошта ваша філязофія і мая літаратура?

— Чаму Людзям шмат што патрэбна, пакуль людзі жывыя А навошта яшчэ?

— І па-за межамі плянэты ёсьць гульня формаў, дзейнічаюць законы

— Кіньце!

— Тады навошта пісаць?

— А як вы адказваеце на сваё пытаньне?

— Ніяк Я часьцей думаю, пра што пісаць. Карыстаюся адным штучным прыёмам... Як бы пытаюся ва ўяўных жыхароў далёкіх зямель ці зусім ужо наступнікаў, што ім цікава, што яны хацелі б даведацца ад мяне Яны удакладняюць «А дзе і у які час ты жывеш?» Калі я кажу што у Беларусі напрыканцы дваццатага стагодзьдзя, то мае ўяўныя суразмоўцы ўспамінаюць Чарнобыльскую атамную станцыю. Значыць, я павінен пісаць пра катастрофу

— Прыехалі Вы спрачаецеся або згаджаецеся са мной? Чарнобыль — гэта толькі адно зь імёнаў сьмерці.

— Атрымліваецца, што я згаджаюся?

— Вы здольны пісаць пра яе? Вы зазірнулі?

— Куды?

— Як вам растлумачыць Калі вы пытаецеся, то ўжо адным гэтым сьведчыце: не зазірнулі

VI Зь Філёзафам на вуліцы

Ён зачыніў за сабой дзьверы, але й я не застаўся ў кабінэце — дагнаў Філёзафа на вуліцы

— Я таксама хачу даверыць вам адну гісторыю, — сказаў ён — Тая, вашага сябра Баброўскага, мне спадабалася, але ў мяне ёсьць свая, таксама зьвязаная з выпіўкай Мне ў дзяцінстве прыклеілі мянушку — Моташны Ня сьмейцеся Хай мая гісторыя стаіць у вашым аповедзе сёмай Назавіце яе

VII Алкаш і Моташны

Людзі нараджаюцца розныя і філёзафы, і ёлупні зь філязофскім ухілам Алкаша празвалі Алкашом рана, ён зь дзяцінства губы ў гарэлцы мачыў. І разважаў з філязофскай «падшэўкай»: «Чалавеку трэба ўсё паспрабаваць» А Моташны ня тое, што да гарэлачнай бутэлькі, а й да цыгарэты баяўся дакрануцца, затое філязофскія кніжкі чытаў

— Дрэнь твая навука! — казаў Алкаш — Зуброж-выпяндрож! Сэнс жыцьця яму падавай... Які, га? Твой сэнс, як сьнежны чалавек: ніхто яго ня бачыў, а ўсе ім адзін аднога застрашваюць

Гэтыя двое часьцяком спрачаліся проста ў двары Алкаш амаль кожны дзень чапіўся. Моташны калі адказваў яму, а калі махаў на яго рукой і даводзіў іншым, разумнейшым хлопцам

— Нелягічна прыйсьці ў сьвет і не паспрабаваць асэнсаваць яго Чалавеку ўласьціва задумвацца Бо ён бачыць, як загараюцца й гаснуць зоркі, назірае неверагодныя касьмічныя здарэньні

Яго слухалі зь цікавасьцю, таму Алкаш, каб перахапіць увагу хлопцаў, прыдумваў непрыемныя хітрыкі. Раз спаймаў жабу і, адарваўшы ў яе лапу пачаў жаваць Ажно костачка хруснула на зубах Канечне, ён імкнуўся не да цыркацтва, а да філязофіі — праўда, на свой капыл

— Што, слабакі? Я выжыву ў любых абставінах, я жывучы. А вы пры першых цяжкасьцях загнецеся. Я вам абяцаю. Будзе яшчэ голад, грымне атамная вайна

Моташнага вырвала

— Га-а, Моташны

Каб замацаваць за ім мянушку, Алкаш другі раз і макрыцу ў яго на вачах зьеў Так, макрыцу з падатраду наземных ракападобных даўжынёй ад аднаго да пяцідзесяці мілімэтраў, як вычыталі потым хлопцы ў энцыкляпэдыі

Пасьля заканчэньня ўнівэрсытэту Моташны застаўся жыць у сталіцы і з Алкашом не сустракаўся. Алкаш рабіў мулярам, таксістам матросам, нават целаахоўнікам у камэрсанта У сорак гадоў ён запіў ужо па-чорнаму і апусьціўся

І вось неяк Моташны прыяжджае ў родны горад прачытаць лекцыю ў мясцовым інстытуце. Прыяжджае, між іншым, са сваёй асьпіранткай — дзяўчынай пяшчотнай і ў яго Моташнага, крыху закаханай Увечары яны зьбіраліся вярнуцца ў сталіцу, таму рэчаў з сабой не цягнулі і, сыйшоўшы зь цягніка, накіраваліся ад вакзала да інстытута пешкі

Быў сьветлы майскі ранак з жамчужна блакітным высокім небам, з мокрымі кустамі бэзу, з залатым бляскам на шыбах... Яны йшлі ў прыўзьнятым настроі, весела размаўляючы, і раптам заўважылі нясамавітага мужчыну Лысага з азызлым тварам, з разьбітымі да крыві губамі. Вочы ў яго былі на кулаку Напэўна, прапашчы чалавек зь вечара нажлукціўся бязь меры й цяпер пахмяліўся якой палітурай або валкасьцю ад гараканаў Жудасны пах Ад такога дыханьня Алкаша, а гэта быў ён, на яблыневай галінцы пажухлі кветкі

— Як страшна сьпіваецца! — сказала ўсхваляваная асьпірантка — Вясна, такое хараство, а ён..

Не зьвяртаючы на іх увагі, Алкаш спыніўся пад яблыняй і, расшпіліўшы шырынку, пачаў мачыцца. Ён хістаўся, кроплі падалі на запыленыя чаравікі

— Якая брыдота! — абуралася дзяўчына — Павысяляць бы ўсіх алкашоў з гарадоў...

— А мне яго наадварот шкада — загаварыў Моташны. — Бо нарадзіўся ж! Вялікі цуд адбыўся — нараджэньне чалавека, а бяз толку. Колькі абортаў колькі дзяцей памірае... Як шкада! Нарадзіўся, жыве і — нічога Нават не паспрабаваў асэнсаваць хто ён дзе ён

Алкаш можа, усё прапіў, але толькі ня слых, чуў ён добра. І вырашыў адказаць. Да Моташнагаданёсься надзіва знаёмы зь дзяцінства голас:

— Дзе ж філязофскі падыход дзе лёгіка, Моташны? Успомні, што ты сам казаў: чалавек бачыць, як загараюцца й згасаюць зоркі, назірае грандыёзныя касьмічныя здарэньні Так ці не? А чаму ў нас тут ніякіх катастроф не павінна быць? Ну, у цябе і ўяўленьні, Моташны... Прымітыўныя Спытай у сваёй мачалкі, ці можа з чалавекам, напрыклад са мной, адбыцца катастрофа? Калі і зоркі, і галактыкі гінуць... Га?

Зашпільваючы шырынку, Алкаш не паварочваўся да іх Філёзаф нічога яму не адказваў. Здалося на імгненьне Моташнаму, што прапашчы чалавек бярэ верх у іхняй спрэчцы Колькі ні глядзіць які філёзаф у начное неба, а такое чорнае прадоньне, якое бачыць алкаш, яму не адкрываецца

— Цьвярозы фальш...
— П'янае трызьненьне

VIII Вобраз дзьвярэй

— Ня варта лічыць што Алкаш толькі ёлупень зь філязофскім ухілам. Не, калі ён зьеў макрыцу, то гэты ўчынак уразіў мяне й прымусіў многае перадумаць Што такое чалавецтва, як яно йснуе й ці будзе надалей існаваць Дый наконт азоранага неба... Я дагэтуль ня ўпэўнены, што сэнс жыцьця прыхаваны ў бясконцасьці ўсясьвету, а ня ў безданях унутры нас

Мы зь Філёзафам стаялі на вуліцы, але я ўспомніў той момант, калі яшчэ сядзеў у рэдакцыйным кабінэце, а Філёзаф зьбіраўся пайсьці Цяпер вярнуўся да мяне вобраз дзьвярэй Іх проста адчыніць і зачыніць, затое чалавек ня здольны адначасова быць перад дзьвярыма й за імі. Вось. Калі ты ўзяўся піць гуляць, то, напрыклад, апынуўся за дзьвярыма, а калі ўсур'ёз шукаеш сэнс жыцьця — не перасягнуў нейкага парога Ці наадварот

Усе мы імкнемся сумясьціць аднатоннае з шматколерным Увесь час людзі ляпаюць дзьвярыма, перабягаюць Хто ў чым пабыў ад пачатку й да канца? Каб прастаяў усё жыцьцё перад дзьвярыма або за імі, то меў бы хоць адну з упэўненасьцяў. І шкадаваў бы аб другой

IX Ногі у паветры

Акрамя Філезафа й Алкаша я хацеў бы зразумець Паэта Мне мала пашчасьціла на сустрэчы. Называюць сябе паэтамі многія, на самой жа справе іх адзінкі Я нядоўгі час быў знаёмы з адным

Звычайны чалавек робіць нейкую працу атрымлівае за яе грошы й купляе сабе выпіўку, ежу, вопратку Паэт амаль не атрымліваў грошы. Ганарары за кніжкі разыходзіліся за дзень-два, яны выпорхвалі з рук нібыта выдавецтвы плацілі сініцамі салоўкамі, галубамі

Ён жыў вольна й бедна Гэта адначасова Філёзаф і Алкаш.. Плюс яшчэ нешта звыш іх. Некаторыя людзі налівалі яму віно й падсоўвалі талеркі зь ежай, а некаторыя дарылі філязофскія кнігі, якія ён больш гартаў, чым чытаў Вопратку яму куплялі жанчыны сталага веку маладзейшыя здараласся, абдымалі. Іхнія пачуцьці амаль заўсёды былі шчырыя, бо няма чаго ўзяць з Паэта Ён мог нечакана разамкнуць абдымкі жанчыны й мармытаць у цемнату свае вершы.

У асобных людзей якія чулі або чыталі ягоныя вершы, ногі крыху адрываліся ад зямлі. Вось і ўвесь сэнс паэзіі, сэнс ягонага жыцьця Які тут сэнс?

Паэт успамінаецца мне ў блакітным або бэзавым тумане. Я не разглядаю тут Сьвятара. Па-мойму, гэта постаць залежная ад Філёзафа Так? Той хто з крыжом і абразом, больш Філёзаф, чым Паэт. Хоць ёсьць і выключэньні, напрыклад, сьвяты Ахрэм Сірын — пясьняр і прапаведнік пакаяньня Бог даў нам пакаяньне, як ачышчальную ваду... Калі ты паў, — зьвяртайся маліся, прасі, прыпадай, шукай, прымай, упэўнівайся ў тым што дадзена табе, пакланяйся, згадвай аб выратаваньні, уміласьціўляй Таго Хто жадае даць і можа выратаваць...

Не, сапраўды, я не разглядаю тут Сьвятара Блакіт і бэзавы туман — гэта Паэтава. Крыжа на грудзях я добра ня памятаю. Можа і не было крыжа

X У кватэры Філёзафа

Настане хвіліна, калі я падымуся на восьмы паверх адчыню дзьверы (!) ягонай кватэры і ўбачу, як ён жыў. Гэта будзе пазьней, ня у дзень нашай прагулянкі, але ж цяпер пераказваючы я хачу крыху забегчы наперад У мяне будзе зусім мала часу, бо па лесьвіцы (ліфт у той дзень спыняць на рамонт) застукаюць абцасы многіх людзей у тым ліку и супрацоўнікаў крымінальнага вышуку

Зьмешаны пах неапаласнутай кававаркі, адэкалёну й пылу, што асеў на кнігі й рукапісы.. Кавалак аксаміту кандэлябры са сьвечкамі.. Я вазьму пажоўклы аркуш, сьпісаны дробным Філёзафавым почыркам, прачытаю самы пачатак: «Калі хто-небудзь ужо думаў пра тую ці іншую зьяву, то наступнікам потым значна лягчэй Папярэднік ужо намеціў своеасаблівую сьцяжыну на мысьліцельным полі»

Абцасы застукаюць гучней, мне трэба будзе выбірацца Я выскачу ў апошні момант і, пазьбягаючы непажаданай сустрэчы, зьдзіўлюся: што мяне пераканала, быццам ён пакіне дзьверы незамкнёнымі?

XI Тэлефонная размова зь Філёзафам

Вяртаюся да нармалёвай пасьлядоўнасьці.

— Не лічыце, што я вам сябра, — сказаў ён па тэлефоне.

— Добра

— Не вы не крыўдуйце Гэта не таму, што я да вас кепска стаўлюся Мінулае большае за вас, за мяне і мінулае сьведчыць: сяброў не йснуе. Існуюць ілюзіі. Яшчэ хлапчуком я ўбачыў на пэроне знамянальнае здарэньне. Уявіце... Прывабная жанчына й два мужчыны. Адзін зь іх ад'яжджаў Рэчы яны занесьлі ў вагон і зноў выйшлі на пэрон, размаўлялі, усьміхаліся. Вось цягнік крануўся. У апошні момант мужчына, які заставаўся, даў таму, які ад'яжджаў, поўху. Імгненна, рэзка. У таго не было часу... Ён ускочыў на падножку вагона пачырванеў Мяне, хлапчука, падгледжанае ўразіла, а пазьней, ужо дарослым чалавекам, я прааналізаваў яго: няма сяброў, існуюць ілюзіі, існуюць да пары таямніцы. Мне нельга ўгразаць у звычайныя зямныя адносіны, я зрабіў вялікую памылку называючы вам сваю дзіцячую мянушку й пераказваючы ўсю тую гісторыю з паездкай у Гомель Ну, калі мы з асьпіранткай езьдзілі Мне трэба трымацца роўна з усімі А ў той гісторыі ўжо есьць нейкія рэаліі майго жыцьця. Забудзьце, я не хачу, каб яны вам належалі Філёзафу не на карысьць біяграфія, лепш не сягаць за межы філязофіі. Хачу адчуваць сябе філёзафам і больш нікім Хударлявы, з бародкай, у акулярах — усё, іншых прыкметаў і якіх-небудзь асаблівасьцяў няма Толькі лёгіка, розум.

— Прачытайце мне што-небудзь з вашых рукапісаў Маленькі фрагмэнт Хоць радок

— Ну, хіба.. «Калі мы дасьледуем мінулае, нам здаецца, што менавіта там засталася ісьціна Маўляў, яе там затапталі, выпадкова не заўважылі». Яшчэ?

— Так

— Вось іншае месца... «Ілюзія сэнсу зьвязана зь бясконцай таямніцай значэньняў Аднак унутры таямніцы заўсёды знаходзіцца пустата сьмерці. Сусьвет набывае злавеснасьць, паколькі мы інтэрпрэтуем яго такім чынам, нібыта ён утойвае ісьціну» Разабралі што-небудзь на слых? Чакайце я выключу кававарку

Калі ён яе выключыў, я сказаў

— Мне падабаецца тое што вы напісалі Пішыце далей. Чаму нельга працягваць? Проста працягваць

— Не, мае здольнасьці вельмі сьціплыя. Я не магу проста працягваць і зрабіць значнае адкрыцьцё Трэба ўзяцца за справу інакш Па-мойму, таямніца сэнсу знаходзіцца недзе блізка ад бессэнсоўнасьці. Варта пашукаць на мяжы. Ды як паставіць чысты эксперымэнт? Вы пагадзіліся б хоць на імгненьне зайсьці ў круг?

Я маўчаў. Таму ён працягваў сваё

— Даволі чысты эксперымэнт назіраў я гады два таму зноў жа на пэроне. Чамусьці пэрон мне заўсёды дэманструе... Малады мужчына сядзеў на лаўцы й чытаў газэту Поўны спакой ніводзін мускул на яго твары не варушыўся І дзень быў такі пагодны... Гэта на пэроне маленькай станцыі. Вось. Накатваецца гул — на вялікай хуткасьці ляціць міжнародны «Масква-Бэрлін». Уся станцыя, сама зямля дрыжыць. Мужчына нетаропка адкладвае газэту устае і лёгка-лёгка йдзе да рэек. Чысьціня для мяне тут і ў хуткасьці цягніка, і ў лёгкасьці хады мужчыны І ў тым, між іншым, што засталося ад яго, можа некалькі кропель Ніхто ня здолеў нават прыкладна намаляваць яго партрэт ніхто асобы не ўстанавіў. Сапраўдная чысьціня эксперымэнту Але ў мяне не хапае характару, каб прайсьці свой шлях настолькі спакойна й лёгка. Не... А як па вашаму, што можна параўнаць па чысьціні з гэтым экспэрымэнтам?

— Ня ведаю

— Вы асьцярожнічаеце баючыся справакаваць мяне? Ваша права А я перакананы свабоднае падзеньне можна параўнаць, сва бодны палёт.

XII Уварваньне

Сьмерць прыгнятае кожнага, побач з кім спыніцца хоць на хвіліну І ўсіх мінакоў — калі проста бадзяецца па вуліцах У людзей як бы адымаюцца рукі й ногі, чарнота лезе ў думкі, аптычная вэртыкаль зроку нахіляецца, імкнучыся дэградаваць да касізны дыяганалі

Я бачыў, як ляжаў на газоне каля свайго дому Філёзаф Ён ступіў за вакно на восьмым паверсе Божа! Зялёная трава, цела — ніцма, лужына крап-лакавая каля галавы Варыянт дываноў Маціса. Белыя бяскроўныя крылы-далоні Крокаў за дзесяць ад цела стаяў міліцыянт з парваным на рубцы тварам і чакаў, трывожна азіраючыся па бакох, — чакаў «хуткую дапамогу», брыгаду з крымінальнага вышуку

Мае рукі пачалі адымацца раней, чым я заўважыў нябожчыка Сьмерць або сама прастора, насычаная сьмерцю, узьдзейнічала на нэрвы Лекар з «хуткай дапамогі» і два мужчыны з крымінальнага вышуку ўвайшлі ў нябачны круг сьмерці з асьцярогай, як, можа, людзі ў скафандрах ідуць у які-небудзь газ аргон, у адкрыты космас

Іншы раз летуценьнікі сьцьвярджаюць, што жыцьцё незямнога паходжаньня Маўляў, камэтай занесены споры Ці то міжзорны карабель пацярпеў тут аварыю... А я гадаю якога паходжаньня сьмерць? Вакол яе заўсёды холад чужароднай прасторы, якая мала зьвязаная з нашай, зямной, а ў акце самагубства — раптоўнай перамозе сьмерці наогул ад сутнічае супраціўленьне, у гэтым акце зямное йснаваньне само рухаецца насустрач нейснаваньню Актам самагубства чалавек адсякае частку зямной прасторы на карысьць невядомых і варожых нам сусьветаў У Біблії захаваная памяць аб і ёсьць забарона чалавеку распараджацца неўміручай душою сваёй

Зглядзеўшы імгненнае здранцьвеньне лекара й мужчын з крымінальнага вышуку, я ўсьлед за імі ступіў у круг Нібыта калыхнулася прастора, мільгануў перад вачыма нязвыклы зроку малюнак Як апісаць яго? Ня варта было б Параўнаньні звычайна нічога ня значаць

Трава на газоне адразу пажоўкла Потым зьнікла зусім Жвір. Гарачыя павевы. Нешта накшталт таго, як у пустыні, калі жвір адначасна сьлякаецца й трэскаецца, калі ўся скарынка глебы развальваецца на мільёны расколінак У іх бязладна рухаліся нежывыя камякі — дакладна нежывыя, напоўненыя ня плоцьцю, а толькі халодным мэталёвым бляскам

— Псуецца зрок, — мазануў рукой па вачох супрацоўнік крымінальнага вышуку

— Або ў вас павышаны ціск, — падказаў лекар і сам страсянуў галавой, адганяючы прывіды

Якраз тады я здагадаўся «У акце самагубства няма супраціўленьня зямное прасторы, таму ў ім найбольш адкрываецца чужая»

Нібыта Філёзаф надыктаваў

— Ня веру! — заўпарціўся я — Ты гэта надумаў раней І ўбачыў, калі ляцеў, менавіта тое, што надумаў раней

Ён таксама ўпарціўся

«Ці не занадта літаральна разумеем мы біблейскі аповед пра выгнаньне з раю Адама й Евы? Маўляў, яны — адтуль. Чаму раем прынята лічыць частку плянэты, а не (да пэўнага часу) усю плянэту? Ня выключана, што нікуды Адам і Ева не пайшлі, проста на плянэту была наслана»

— Што было наслана?

— І плянэта Рай ператварылася ў Зямлю Каб людзі некуды пайшлі, захавалася б памяць пра шлях. Але ж у памяці нічога такога няма Пачытайце Біблію ўважліва! Затое ў нас ёсьць эмацыйны ўспамін пра неўміручасьць

— Усё будзе добра, — паабяцаў лекар

«Так мне напісана ў Страшнай

Зоя Каўшанка

Гэта трэцяя публікацыя ўспамінаў Зоі Каўшанкі ў «Нашай Ніве». Паміж яе працай у Вільні пад нямецкай акупацыяй («Fräulein... ад беларускага камітэту», «НН» №4, 1991) і арыштам уваўнаважанымі НКВД («Дзесяць месяцаў у адзіночнай камэры Менскай турмы», «НН» №10, 1993) было некалькі гадоў эміграцыі

Напрыканцы вайны беларускі нацыянальны актыў пакідаў радзіму, уцякаючы ад наступу савецкіх войскаў Ведаль, што бальшавікі ня будуць разьбірацца з тымі, хто пад нямецкім рэжымам падтрымліваў нацыянальнае жыцьцё, ствараў беларускае войска, ратаваў ад сьмерці людзей. Разам зь іншымі пані Зоя падалася на Захад...

**У адрозьненьне ад першых двух тэкстаў, якія аўтарка перадала рэдакцыі ў рукапісе, гэты быў надыктаваны на магнітафон.
17 кастрычніка пані Зоі ня стала Яна пахаваная ў Вільні на праваслаўных Сьвята-Еўфрасінеўскіх могілках побач з сваёй маці.
Адыйшоў надзвычай інтэлігентны й надзвычай дасьведчаны чалавек. Нам засталіся мэмуары — жыцьцё, складзенае з надзеяў, думак і словаў, невядомых сучаснай грамадзкай сьвядомасьці ў Беларусі Хіба чалавек, які працуе пад акупацыяй і ўцякае разам зь немцамі, можа выклікаць спагаду?
Між тым, гэта адзін зь лесаў цэлага пакаленьня.
Іншая беларуская гісторыя**

Зоя Каўшанка — віленская беларуская пісьменьніца-мэмуарыстка, яе постаць успрымаецца намі ў шэрагу папярэдніц: Юліяны Дубейкаўскай, Зоські Верас, якія свой асабісты лес зрабілі набыткам жывое гістарычнае памяці нацыі

Калі я прыехала з Кангрэсу*, праз нейкі час прыйшла да мяне пані Алёна Сакалова-Лекант і пытаецца «Ты маеш магчымасьць выехаць?» Я кажу «Не» «А хочаш?» Я кажу «Варта было б» Яна кажа «А ведаеш, трэба табе выехаць, бо ласкі да цябе меці ня будуць. Калі хочаш ехаць, дык зьбяры свае рэчы, столькі, колькі можаш нясьці, ня болей, і чакай, па цябе прыйдуць»

Я памыла бельле, пару зьменаў, напрасавала, кінула на крэсла, не пакавала нічога Але ніхто не прыходзіць А гарматы гудуць усё бліжэй і бліжэй, з полацкага напрамку І ўжо падыходзяць пад Вільню Ну, думаю, што ж, не паеду дык не паеду, такі мусіць мой лёс, так мне напісана ў Страшнай Кнізе

Жылі мы з маткай тут** удваёх, і сад у нас быў да паўвуліцы, і абгароджаны ён быў высокім дашчатым плотам, і брама была вялікая Браму мы на ноч зачынялі і зачынялі ваконьніцы І вось аднойчы ноччу, мы ўжо спалі, нехта загрукатаў у ваконьніцу Маці ўстала й пытаецца «Хто?» А ёй адтуль адказваюць: «Вітушка». Маці яго ня ведала й прозьвішча яго таксама ніколі ня чула. Яна пытаецца: «А што трэба?» Ён пытае: «Ці Зоя паехала?» Яна кажа «Паехала» Я хачу сказаць: мама, ты ж мяне губіш, але не магу збудзіцца Так хочацца ўстаць — і не магу абудзіцца

Калі я збудзілася, ён ужо стаяў у пакоі. Я адразу пытаюся. «А як ты сюды трапіў?» Ён кажа· «А праз плот Кажы хутчэй: ці паедзеш ці не». Я кажу «Паеду» «Ну, добра, — кажа, — тады маеш толькі дзесяць хвілін на зборы Ты ідзі апранайся, а я зьбяру твае рэчы» І ён паскладаў што трэба было ў валізку

На вуліцы стаяла машына, пікап, мусі, вайсковая, зь яго аддзяленьня Маці выйшла, мы разьвіталіся Я тады яе бачыла апошні раз І мы паехалі

Горад быў абсалютна пусты Мы нікога не спаткалі і прыехалі да гэтай самай пані Алёны, а яна жыла побач з гімназіяй, ля Вострай Брамы. Прыехалі мы ў панадворак, а там стаяла грузавая машына, на ёй ляжалі нейкія скрыні й на скрынях спалі салдаты І стаяла другая машына, легкавая Пакуль Вітушка паставіў сваю машыну, я ўзьбегла па сходах на кватэру да пані Алёны Там былі Астроўскі й Грабінскі Яшчэ быў ад'ютант Астроўскага Ўсевалад Родзевіч, ці, як мы яго называлі, Вофка, малады хлопец, і быў таксама яго целахраніцель, Іван, а як прозьвішча — ня памятаю І сын пані Алёны Тосік быў Яны аб нечым гаварылі, праглядалі нейкія паперы... Я пасядзела ў кутку, і калі ўзыйшло сонца, мы паехалі

Малецкі піша, што ён выехаў а 2-ой гадзіне ўночы А 2-ой Вітушка толькі прыехаў па мяне, а выехалі мы ўжо як сонца ўзыйшло добра Паехалі па Легіяновай, у кірунку на Коўна Якраз па дарозе вязьлі жыдоў, мусі, на расстрэл, грузавымі машынамі — вельмі прыкрае было ўражаньне.. Дарога тады была не такая, як цяпер, а вузенькая, без асфальту Пылюка страшэнная Уся дарога загружана вайсковымі машынамі Яны ішлі ў адзін рад — як дзе-небудзь машына якая забуксуе, папсуецца, дык стаяць усе да самае Вільні

Я ехала зь Вітушкам гэтым пікапам, а ў кузаве ляжалі нашыя валізкі Астроўскі ехаў з пані Алёнай, і сын яе ехаў, і целахраніцель яго зь імі А гэты... Вофка ехаў грузавой машынай, з салдатамі У скрынях, што вязьлі на грузавой машыне, былі архівы Цэнтральнай Рады

Прыехалі мы ўжо пасьля паўдня, і адразу ў хату да Плескачэўскіх Плескачэўскі таксама быў ад'ютантам у Астроўскага Мы пайшлі пахадзіць па Коўне Там ужо таксама вельмі адчувалася адступленьне Есьці не было чаго Мы з Грабінскім зайшлі да нашага знаёмага гэр доктара, які ў Вільні быў шэфам палітычнага аддзелу ў Sicherheitsdienst, пасьля яго перавялі ў Коўна Ён нас пачаставаў абедам Гэта значыць, завёў у сваю кантыну, і там мы атрымалі па місцы Eintopf — зупы з кансэрваў, гарох і мяса, але даволі добрая. Нам было вельмі на часе, бо з учарашняга дня нічога ня елі — я нават з сабой ніякай канапкі не ўзяла, у такім расстройстве І ніхто нічога ня меў есьці Пасьля, калі мы вярнуліся, дык хлопцы пайшлі на рынак і купілі трускавак, больш нічога нельга было купіць

Увечары мы бачылі, як бамбілі Вільню Дом Плескачэўскіх стаяў на горцы й далёка было відаць Астроўскі даў нам па жмені жоўтага цукру — больш нічога не было ні ў яго, ні ў кога Мы зьелі гэты цукар з вадой і пайшлі спаць Астроўскі з Грабінскім спалі ўнізе У доме было два паверхі й яшчэ наверсе маленькі пакоік Там сядзелі куры, стаяла лаўка, мне паслалі нейкую дзяругу, і я там з курамі спала

А пані Алёна засталася ў Коўне У яе была сяброўка, зь якой яна вучылася калісьці ў інстытуце благародных дзяўіц, і гэтая сяброўка была замужам за літоўскім генэралам А генэрал чамусьці лічыў, што яго бальшавікі не зачэпяць. Ня ведаю чаму. І ён заставаўся, і пані Алёна засталася.

Ну дык, значыць, паляглі мы спаць, а ноччу прыходзіць Вітушка й кажа· «Уставай, цябе пан дырэктар кліча» А мы ўсё называлі Астроўскага «пан дырэктар» па старой звычцы Я апранулася, выйшла Унізе, у салёніку сядзелі Астроўскі й Грабінскі і сказалі мне нешта пісаць Гляджу — а на стале стаіць тая машынка, на якой я ў камітэце пісала — мусі, Грабінскі яе прыхапіў. Гэта была маленькая партатыўная машынка

Раніцай мы паехалі на Эйткуны, дзе праходзіла мяжа. Едзем мы... а па дарозе я чую, што Вітушка ўсё падыходзіць да гэтых салдат. Салдаты былі з батальёна парадку пагранічнага... ці, як напісана ў кнізе Астроўскага, Вітушка й Касмовіч былі афіцэрамі войск аховы парадку Гэта фактычна былі войскі Астроўскага І гэтыя салдаты таксама былі з тых войск А рэкрутаваліся яны пераважна зь перабежчыкаў, з ваеннапалонных... элемэнт ня надта ж там пэўны І вось Вітушка іх угаворывае, каб яны ехалі далей, бо я чую, што яны хочуць застацца тут, хочуць далучыцца да саветаў, а ён ім прамывае мазгі, што вас жа тут усё роўна пасадзяць, а можа й расстраляюць, раз вы ўжо былі ў гэтым войску Ну й яны ўсё-ткі паехалі далей

Але тут другая небясьпека — я чую, мужчыны між сабой гавораць, што нас могуць і не прапусьціць, бо ня маем дакумантаў, прапускоў Ня ведаю, ці Астроўскі меў дакумант, і ці меў Вітушка, але мы, віленскія, а нас было трое, дакумантаў ня мелі. Ніякіх Мы пад'ехалі, яны пайшлі на гранічны пункт — вяртаюцца вясёлыя Значыць, усіх прапускаюць. Мы пераехалі мяжу й тады разьдзяліліся Астроўскі паехаў у Лодзь, зь ім паехаў Тосік Сакалоў і Вітушка А мы з Грабінскім пераселі на грузавую машыну, на скрыні з архівамі і з салдатамі, і паехалі на Кенігсбэрг

Дарога была вельмі прыгожая, добрае надвор'е, навакол лес, такі чысты, прыгожы Па дарозе мы заяжджалі ў мястэчкі, дзе маглі напіцца шпрудэлю — гэта нешта падобнае да кваса, але есьці нічога не маглі дастаць, бо яшчэ ня мелі картак

Пад вечар прыехалі ў Кенігсбэрг, у Беларускае Прадстаўніцтва Яны адразу ніяк не маглі нас уладкаваць Грабінскага ўзяў да сябе нехта з хлопцаў, якія там працавалі. А мне Вітушка даў спальны мех, у ім я спала там жа ў Прадстаўніцтве на падлозе Але там па-першае, нікому ня можна было спаць, дык гэта ўжо так па-ціхеньку, па-другое, было надта невыгодна, бо трэба было праходзіць туды праз нейкі пакой, а ў тым пакоі месьціўся банк, ці нешта такое Але неяк я ўжо праспала гэтую ноч. На другую завялі мяне да жонкі Бакача, яна была немка Там я пераспала ноч, але таксама вельмі па-ціхеньку, вельмі нелегальна, бо гаспадыня б ні ў якім выпадку не дазволіла

А пасьля мне зрабілі кватэру, знайшлі ў адных старых немцаў Сымпатычныя былі немцы, мелі недалёка ад Кенігсбэрга свой невялікі каменны дамок і гародчык. Калісьці яны жылі ў Расеі, у Сыбіры, і гэты немец працаваў там у бровары Гэта яшчэ ў царскія часы Яны вельмі добра там зараблялі, дык мелі грошы і збудавалі сабе гэты дамок Дамок быў блізка рабочага пасёлку, на беразе заліва.

Спачатку я атрымала пакойчык наверсе, з бальконам Я рана ўставала й глядзела, як імгла яшчэ ляжала на заліве, над морам, вельмі прыгожа было, цікава А пасьля... Грабінскаму трэба было кватэру Мяне перавялі ўніз, а яго разьмясьцілі ў гэтым пакойчыку Унізе я жыла ў пакоі дачкі гаспадароў, а сама дачка была на фронце

Ну й вось, сплю я аднойчы ўночы, а мне кажуць уставай, прыехала дачка й зрабіла авантуру бацькам — як яны пасьмелі ў яе пакой пусьціць Ausländerin! Маці ёй кажа слухай, падходзіць фронт, дык ты ж, можа, зараз будзеш у такім становішчы, як гэтая дзяўчына, будзеш уцякаць Нічога ня слухае — каб зараз жа звольніла!

Ну добра, я пасядзела там у іх на кухні Тады гаспадыня завяла мяне да свайго сына Ён працаваў на верфі Гэта быў цэлы рабочы пасёлак І там таксама мне далі пакойчык на самым версе, але таксама добры І жыла я там да ад'езду

Калі я толькі прыехала, хлопцы з Прадстаўніцтва запрапанавалі мне ў іх працаваць. Я згадзілася. Як я згадзілася, яны мяне правялі праз Arbeitsamt. А калі чалавека правялі праз Arbeitsamt, дык гэта тое самае, што ён ужо прыгонны, ужо ня можа адысьці з працы Мне выдалі працоўную кніжку, і я ўжо зарэестраваная ў Arbeitsamt'e, не магла ні на іншую працу, ні выехаць, нічога.

Мы атрымалі прадуктовыя карткі і што там належыцца Нямецкія карткі атрымалі, так як і немцы Праўда, гэта было вельмі няшмат, але ўсё-ткі з голаду не паміралі У нядзелю езьдзілі на Кранц — курорт, дваццаць якіх кілометраў ад Кенігсбэрга, марскі пляж. Мы туды езьдзілі цэлай кампаніяй

Пасьля — я там прабыла, мусіць, месяц — Астроўскі прысылае з Бэрліна картку, каб я прыяжджала ў Бэрлін. А гэтыя хлопцы кажуць «А мы вас не адпусьцім» Але бачаць, што я вельмі незадаволеная — а як ужо трымаць такога працаўніка, які незадаволены, кажуць: «Мы б маглі з Астроўскім і не лічыцца, бо мы тут самыя сабе гаспадары, але так і быць, адпусьцім вас»

Я зрабіла ўсе фармальнасьці ў Arbeitsamt'e, мы купілі білеты, селі з Грабінскім у цягнік і паехалі на Бэрлін.

Калі мы прыехалі ў Бэрлін, там настрой быў зусім не такі, як я спадзявалася. Увесь горад быў разьбіты — адныя руіны, а людзі хадзілі вясёлыя, нармальныя, сьмяяліся, і настрой быў такі... звычайны Мы пайшлі адразу ў Беларускае Прадстаўніцтва Там узялі адрас — нам была прызначана кватэра ў пэнсыянаце *Beatrix* на вуліцы Майнэкэ, 5 Ідзем мы па вуліцы, і адразу каля Прадстаўніцтва спатыкаем Шчорса Шчорс падняў капялюх прывітацца, я бачу, што ён лысы! А ў яго была такая прыгожая фрызура, прыгожыя валасы Я кажу «Доктар, а дзе ж фрызура?» «Няма», — кажа

Мы пайшлі на вуліцу Майнэкэ, і адразу ў той жа дзень атрымалі прадуктовыя карткі, яны мазываліся «маркі», і пад

* Други Ўсебеларускі Кангрэс адбываўся ў Менску ў чэрвені 1944 г
** Запіс успамінаў рабіўся ў доме пані Зоі ў Вільні на вуліцы Vasaros 7

Кнізе...»

вечар пайшлі нешта зьесьці, бо ўжо колькі ня елі — адзін, другі, трэці дзень, мусіць... Пайшлі мы ў нейкую кляўзу, а кляўза — гэта прыблізна тое самае, што кавярня, толькі мае іншы характар Перадусім там шмат піва Мы выбралі нейкую «гэмюзу», бо мяса там давалі, здаецца, па 50 грамаў два разы на тыдзень Дык трэба было надта яго эканоміць. Хапала толькі «гэмюзы», ну і «грюцы» хапала. Падалі нам гэтую «гэмюзу» На шпайзэкарце напісана Salatplatte mit Muschelfleisch А што такое Muschelfleisch я ня ведала нягледзячы на тое, што ўжо добра ведала нямецкую мову Далі нам гэтую Salatplatte трошачкі бульбы, морквы — гэта ўсё, ясна поснае, безь нічога, без алею, без усяго, Kohlrüben трошачкі, і нешта — кавалачкі доўгенькія, ружовыя такія, і нейкія чорныя пункцікі. Папрабавала я есьці — на зубах трашчыць і да мяса не падобнае Грабінскі выцягнуў палажыў на талерку й пачаў рабіць яму сэкцыю. Во, кажа, тут вочкі, а тут хвосьцік, і лапкі нават ёсьць Я кінула, пабегла, выплюнула хутчэй! Як ноччу ўспомніла, дык уставала, хадзіла мыць вусны Трэба да гэтага, мусі, прывыкнуць. Ну, а як я ніколі ня ела нават ракаў, бо гадзілася, дык мне гэтыя мушлі зусім былі не да густу.

У *Beatrix'e* кожны атрымаў пакой пакоі даволі добрыя плаціла за іх Цэнтральная Рада Гэта быў невялікі пэнсыянат. Там жыла Арсеньнева з мужам, жыў Езавітаў, праз пару дзён прыехаў Вітушка і за ім Касмовіч — я там з Касмовічам і пазнаёмілася — яны ў адным пакоі жылі Так што беларусы засялілі амаль выключна, толькі жыў там яшчэ нейкі японец зь японскага пасольства Дык ён з намі ніяк не хацеў знаёміцца

На працу Астроўскі мяне зараз жа пасадзіў у Цэнтральную Раду У яго быў вялікі кабінэт, а перад ім маленькі, там мусіла сядзець я усё пісаць што трэба. Ну, праўда пісаць было мала што бо якая там магла быць праца, калі ўжо ўсе ведалі, што гэтаму прыходзіць канец. Так што больш думалі аб тым, як гэта далей на сьвеце жыць

Ну што ж, падабралася ў нас кампанія моладзі: гэтыя два хлопцы, я, і яшчэ панна Барбара Яна была з Глыбокага бацька яе быў там настаяцелем, яна скончыла польскую гімназію і ў беларускіх установах не працавала — яшчэ зусім маладзенькая была Працавала яна перакладчыцай у нейкай нямецкай установе, ну й выехала разам Брат яе, яшчэ маладзейшы за яе, быў у БКА, ці ў Дальвіцы, здаецца І як толькі пачаўся першы дэсант дык яна аднойчы прыбягае «Ведаеце што? Я пішу ліст дахаты! Не паверыце, але вось так!» Тады ня можна было паверыць, бо фронт праходзіў недзе праз Усходнюю Прусію — як жа можна было пісаць лісты? Кажа: «Мой брат ляціць з дэсантам на Бацькаўшчыну, і я перадаю ліст бацькам»

«НН» Калі усё гэта адбывалася?

У Кенігсбэрг мы прыехалі ў апошніх днях чэрвеня, адразу пасьля Кангрэсу Там мы прабылі прыблізна месяц і паехалі ў Бэрлін, так што гэта быў пачатак жніўня

«НН». У Бэрлін вы ехалі цягніком?

Цягніком А чым тады можна было ехаць? Машынаў ніхто ня меў, а хто й меў, дык не было бэнзыну. Куды падзеў сваю машыну Астроўскі — ня ведаю, бо ў яго ўжо ў Бэрліне яе не было Мусіць, недзе пакінуў, за непатрэбнасьцю

«НН» У цягніку шмат людзей ехала?

Пусты быў Мы ўвечары селі, а раніцай прыехалі Ну там жа й недалёка

«НН» А ў гэтым пэнсыянаце, як вы там жылі?

Кожны меў пакой, дык толькі спатыкаліся адзін да аднаго ў госьці хадзілі Разам хадзілі на абед куды-небудзь. Абеды, праўда, былі такія, што зьесьці зьясі, але есьці хочацца Часам хадзілі ў элеганцкі рэстаран да Боргарта, але ежа там была ня лепшая як усюды, на тыя самыя маркі й тое самае. Толькі ўжо дываны ляжалі, салі прыгожыя. Часам Астроўскі запрашаў нас на абед або да сябе, або ў расейскі рэстаран «Мядзьведзь», эміґранцкі, мусіць Там было трошкі лепей, хоць тыя самыя талёны, але неяк яны ўмелі гэта прыгатаваць смачней. А найлепш было на Weißensee, дзе мясьцілася Цэнтральная Рада Там побач была нейкая рабочая сталоўка, закрытая. Але паколькі ім хацелася зарабіць, дык яны пускалі й іншых Там на абед давалі так Kartoffelsalat, даволі вялікая порцыя бульбы, палітай воцтам з цукрам Але найлепей была Grütze mit Pflaumen — цэлая міска ячневай кашы, сечкі, і шмат сьліваў А ў кляўзах пераважна давалі Kohlrüben гэта калярэпа такая параная, бяз тлушчу безь нічога, проста так як для парасят разварaная Ну але й бяз картак І гэтыя самыя сьлімакі што нам падалі з Грабінскім, іх можна было купляць у крамах бяз картак кілаграмамі. І хлопцы елі, галодныя былі. Дык я куплю іх кілаграм, нарэжу туды цыбулі, і яны ядуць, як міленькія.

«НН» Ці ужо бамбілі Бэрлін?

Там ужо мала што й засталося. Быў абсалютна разьбіты Калі мы прыехалі, дык налёты былі кожны вечар Гэта ангельцы бамбілі. Увосень усё раней і раней цямнее, дык яны кожны вечар на адну хвіліну раней прылятали. Калі, напрыклад, сяньня а сёмай прылятуць, дык заўтра хвіліну пасьля сёмай, пасьлязаўтра дзьве хвіліны пасьля сёмай абсалютна кожны вечар Недалёка ад пэнсыянату быў вялікі бэтонны бункер Тры паверхі, мусіць Сьцены ў яго былі, мусіць, два мэтры, і дзьверы такія ж Зачыняліся яны аўтаматычна, як у вы падку чаго, і вокны, і ўсё. Ну й там такія шырокія, высокія сходы да трэцяга паверху, і людзі на гэтых сходах сядзелі, бо ў пакоях быў лазарэт. І вось немцаў прыйдзе шмат-шмат, насядзе сядзяць і немкі між сабой: «Ой, каб гэта eine Tasse Bohnenkaffe i ein Stück Torte». Але прыгнобленага настрою не было. Проста як вечар, дык ужо зьбіраюцца, кожны мее валізачку, усё самае неабходнае, і чакаюць. Зараз па радыё абвесьцяць: «Achtung,Achtung,Hannover,Braunschweig» гэта значыць што яны ўжо недзе у Гановэры, гэтыя ангельскія самалёты Усе зьбіраюцца, ідуць у бункер

Аднаго разу мы йшлі туды з Тосікам Сакаловым і спазьніліся, прыйшлі — ужо дзьверы зачыненыя. А там недалёка Zoo, заапарк, але зьвяроў ужо не было, бо перад тым быў надта вялікі налёт, пабамбілі ўсіх зьвяроў. Ну дык мы пабеглі ў гэты Zoo, недзе схаваліся у нейкай бэтоннай будцы... А ў бункеры чалавек адчуваў сябе зусім спакойна

«НН»: А які настрой быў сярод беларусоў у пэнсыянаце, у Радзе?

Старэйшыя думалі, як на сьвеце жыць у такой сытуацыі. А моладзь ня надта што праймалася. Моладзі шмат было, бо ў Бэрлін перавялі батальён БКА. І той, каторы быў у Дальвіцы, калі занялі Прусію, таксама Так што вельмі шмат моладзі было

«НН»: Значыць, тортаў там тады ужо не было?

Якія там торты... Ды іх не было яшчэ задоўга да вайны. Але былі смачныя Schrippen, булачкі, што хрусьцелі Трэба было аддаць пяць грамаў мукі за яе

«НН» То Вы яшчэ атрымлівалі муку?

Не не муку а талон на муку Або на хлеб, або на муку — хто што хацеў Нам ясна мука была непатрэбная — што мы мелі зь яе рабіць? Бульбы давалі даволі шмат, апрача таго, што зьясі ў сталоўцы дык яшчэ заставалася Так я гэтай бульбы купляла, пасьля таркавала й пякла бліны бульбяныя, на кухні там можна было пячы А пякла я іх на сьвечцы — недзе дастала сьвечкі кавалак смаравала патэльню й так пякла

Часам давалі яшчэ такую экстра-картку, на якую няведама было, што дадуць, але заўсёды нешта давалі Напрыклад вялікую рыбіну добрую смачную, часам давалі марынаваны гарбуз з цукрам і з воцатам, вельмі смачны

Вітушка часта езьдзіў у Прагу І калі ехаў, дык даваў мне свае карткі У яго яны былі добрыя, бо вайсковыя, так што я ўжо больш сытна магла зьесьці.

«НН» Што за праца ў Вас была?

Праца сакратаркі Што я тут рабіла, тое й там, толькі тут я была самастойная, а там ужо проста як сакратарка — пісала, што дадуць, і ўсё

«НН» І доўга Вы былі ў Бэрліне?

Наогул бяз малага тры гады Ужо й пасьля капітуляцыі

«НН» А як было пасьля капітуляцыі, мабыць жа праца скончылася?

Ну ясна А ўжо пасьля капітуляцыі я пайшла ў Arbeitsamt, і мяне скіравалі на працу ў пашывачную працоўню

«НН» Але Вы былі ў заходняй частцы?

Я жыла ва ўсходняй частцы Бэрліна, а тады гэта ня мела значэньня, бо падзелу не было. Так, як перад вайной можна было езьдзіць і хадзіць куды хочучы, так і першыя гады пасьля вайны

«НН» Але фармальна гэта была ўжо нейкая зона акупацыі?

— Гэта толькі фармальна. Хадзіць можна было і трамваі хадзілі безь ніякіх межаў

Мы яшчэ ладзілі спатканьне Новага Году У Цэнтральнай Радзе Там у падвале была саля, і хто мог сьпяваць пасьпяваў, канцэрт быў А пасьля мы мелі спаткаць Новы Год, здаецца, у Барбары, у Плескачэўскага Барбара была швагерка Плескачэўскага Ну і вось... нават бутэльку гарэлкі недзе дасталі хлопцы і селядца прывязьлі, здаецца, з Лодзі Мы пасьля канцэрту мелі туды йсьці, а ў часе канцэрту налёт І разбамбілі гарадзкі транспарт. Канцэрт быў ва ўсходняй частцы Бэрліну а кватэра Барбары ў заходняй А Бэрлін мае 120 км у папярэчцы І трэба было йсьці пехатою Ясна не 120 км Месцамі хадзіў S-Bahn — электрычка на роўні другога паверха І мы дзе пад'едзем, дзе падыйдзем Ня ведаю як мы дайшлі, але дайшлі і расьпілі гэтую гарэлку і зьелі селядца Усё-ткі Новы Год спаткалі Гэта моладзь А старэйшых там не было

Пасьля, здаецца, на Куцьцю я была ў Галячыхі. Там было таксама пару чалавек, таксама пасядзелі трошкі

Цэнтральная Рада, што зь ёй стала? У лютым 45 га разышлася пагалоска, што саветы ўжо кінулі дэсант і акружаюць Бэрлін танкамі. І ўсе стараліся з Бэрліну ўцякаць Цэнтральную Раду эвакуявалі — усіх, хто працаваў, іх сем'і, і ўсіх гэтых астаў, якія прыехалі зь Беларусі. Далі цягнік і перавезьлі ў Гокстэр-ан-дэр-Вэзэр, у Вэстфалію. Там у нейкай школе, у клясе на падлозе была насланая салома, і мы на саломе спалі Есьці давалі ў нейкай сталовай Мястэчка было вельмі прыгожае, такое тыпова нямецкае А чым мы займаліся? Хадзілі й гулялі па ваколіцы, бо рабіць жа не было чаго абсалютна

Пасьля аказалася, што гэта быў не дэсант, а проста нейкая танкавая частка заблудзіла, пайшла не туды й залезла пад Бэрлін Ну тады... А Астроўскі заставаўся ў Бэрліне са сваім целахраніцелем. Хто там яшчэ быў — ня ведаю, Шкялёнак, мусіць Бо толькі такія.. ніжэйшыя служачыя былі перакінутыя ў Гокстэр.

Ну й вось, калі аказалася, што гэта не дэсант, тады прыехаў Касмовіч з Бэрліна й сказаў, што Астроўскі прыслаў, каб я ехала ў Бэрлін Я была добрая дура й паехала Кажа, табой будзе апекавацца там нейкі афіцэр зь іх вайсковай часткі. Гэта быў маладзенькі хлапчук, і ў выніку ўсяго мне прыйшлося ў дарозе апекавацца ім Ён ня ведаў ні аднаго слова па-нямецку, а цягнікі хадзілі калі хацелі, і ніякага раскладу не было Нідзе ня можна было даведацца вось прыходзіць цягнік — куды ён ідзе — ніхто на вакзале ня ведае Пасьля скажуць, што ідзе ён туды й туды Людзі пасядуць, едуць, а ён ідзе зусім у адваротным кірунку. Праедуць станцыю — злазяць, зноў едуць сюды й шукаюць іншага цягніка. Ну і ўрэшце мой праважаты недзе згубіўся па дарозе, так што я прыехала сама

Калі я прыехала ў Бэрлін, налёты ўжо сталі безупыннымі, і ўжо бамбілі не ангельцы, а амэрыканцы, а гэта было шмат горай, бо як яны налятуць, дык тры дні пасьля іх сонца не відаць за дымам усё гарыць, цэлы горад.

Тым часам, пакуль мяне не было, Цэнтральную Раду на Weißensee разбамбілі, і яна перанеслася ў нейкі іншы раён, недзе вельмі далёка, і я не магла туды даехаць, бо не было часу між налётамі Толькі зьбяруся — зараз загулі сырэны Налёт скончыўся, я зноў зьбіраюся ехаць — зноў другі налёт І так адзін за адным І я ня бачыла ні гэтай Цэнтральнай Рады, ні Астроўскага, нікога

Там я спаткала адну дзеўчыну зь Вільні, з нашай гімназіі, Анелю Катковіч Ідзе яна па вуліцы, я кажу «Што робіш, Анелька?» Кажа: «Шукаю начлегу» Прыехала, кажа, і спаць няма дзе Ну дык, кажу, хадзі да мяне У мяне быў такі прыгожы пакоік, і там стаяў ложак і канапа Я кажу, ёсьць жа вольнае месца І мы нейкі час жылі разам

А тут я ўзяла дый захварэла А перад тым яшчэ прыяжджаў Касмовіч і кажа, што прыедзе яшчэ адзін афіцэр у нейкіх справах, і ён будзе ехаць на захад, і ты разам зь ім паедзеш Тым часам я захварэла Ляжу, ня ведаю што такое, тэмпэратура высокая Анелька пайшла, недзе злапала Шчорса, той прыйшоў, паглядзеў, пажартаваў: а, грыпа — гэта такая хвароба, што калі яна безь лячэньня, то восем дзён, а калі яе лячыць, дык яна тыдзень трывае Ну й пайшоў А ён быў лекарам у Фінстэрвальдэ Гэта, мусіць, кілёметраў 20 ці 50 ад Бэрліна на ўсход.

Я ляжу, а мне ўсё горай і горай. Анелька кажа, што яна мусіць ехаць на захад, бо там яе сястра й яна ня можа застацца. Ну, кажу, я ж цябе не затрымліваю Анелька зьехала, усе ўжо зьехалі з гэтага *Beatrix'у*, я застаюся адна, і застаецца яшчэ адна пакаёўка, Гэлена Гэлена кажа «Дык я пайду прывяду лекара» Я кажу «Добра». Прыйшоў лекар немец, але здалёк толькі глянуў праз дзьверы — «Masern!» і пайшоў Я й безь яго ўжо ведаю, што за хвароба Ну, нешта ён выпісаў, Гэлена пайшла ў аптэку, але нічога там не атрымала Ну я й ляжу І Гэлена ўжо кажа, што яна таксама едзе да сястры — я застаюся зусім адна на ўвесь *Beatrix*

А налёты — кожны дзень адзін за адным, адзін за адным У часе налёту ўсе мусілі йсьці ў бункер У той бункер.. я не магу хадзіць, бо далёка, дык я хадзіла ў падвал, пад самым домам быў бункер А пасьля ўжо сталася так, што й туды не магла хадзіць. Толькі прыйдзе Blockobmann, паглядзіць, кажа выходзіць Толькі налёт — хадзілі па ўсіх кватэрах і глядзелі, каб ніхто не заставаўся А дзьверы мусілі пакідаць адчыненыя, ці там рэчы, ці што ёсьць — гэта няважна, дзьверы зачыняць ня можна было, і ніякіх зладзействаў, ніхто нічога ня краў, бо за гэта быў расстрэл на месцы

Ну дык прыходзіць Blockobmann, я кажу, не магу йсьці, бярыце несіце мяне Дык ён махне рукой, пойдзе А прыкра ляжаць — толькі чуеш, як яны надыходзяць, хваля гудзе, гудзе, гудзе і раптам — трэск пачынаецца страшэнны, ня можна вытрымаць. Я думаю «Ой, каб яны ўжо хутчэй прайшлі». Прайшлі адны — другая хваля находзіць, пасьля трэцяя такая самая — яны трыма хвалямі... Але гул быў — я ня ведаю, па колькі іх там хадзіла, можа, па тысячы гэтых самалётаў І тады ўжо думаеш: «Ну, няхай яны ўжо й мяне заб'юць, толькі каб гэта скончылася, каб ня чуць гэтае іх гудзеньне» Але неяк і гэта вытрымала, мусіць, так было напісана ў Страшнай Кнізе

Вады ў вадаправодзе не было, трэба было ўніз ісьці ў калонку Хлеба не пяклі, нічога ў рэстаранах не варылі, бо не было электрычнасьці, усё разбомблена Яшчэ як Гэлена была, дык я прасіла зь ёй пайсьці на вуліцу, каб яна вывела мяне Яна выводзіла А спачатку я прасіла яе, каб яна мне прыносіла піва, Malzbier, чорнае, такое густое салодкае піва. Яна прынясе трошкі, я кажу «Ды мне ж гэтага мала! Прынясі болей, я ж нічога ня ем, хоць півам буду жыць» А, кажа, больш ня можна Я настойваю, каб яна прынесла больш Яна пойдзе, кажа, больш не даюць Бо яна баялася мне шмат даваць піва Пасьля ўжо я неяк пачала выходзіць, дык сама хадзіла й піла піва, бо больш не было чаго есьці

А гэты афіцэр, што Касмовіч казаў, ён не зьявіўся, і ўсё роўна я б зь ім не паехала, бо была ў такім стане, што не магла ўжо нікуды ехаць. Так і перабыла тую самую страшную бамбёжку ў Бэрліне

Працяг будзе

Запісаў Сяргей Шупа

Апытаньне «НН»

БЕЛАРУСКАЯ ГІСТАРЫЧНАЯ

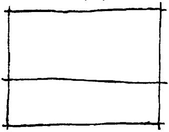
Гэта было зусім не сацыялягічнае дасьледаваньне, а апытаньне прафэсіяналаў — гісторыкаў і культуролягаў, тых, хто сам піша й мае свой погляд на падобную друкаваную прадукцыю Мы паспрабавалі зразумець, чаму тыя ці іншыя кнігі выклікаюць цікавасьць. Таму было прапанавана вылучыць КРЫТЭРЫІ Мы раздалі гэткую анкету.

БЕЛАРУСКАЯ ГІСТАРЫЯГРАФІЯ
1945-1991, 1992-1994

Запрашаем Вас узяць удзел у анкетаваньні «Нашай Нівы». Просім назваць пяць (ці болей) лепшых кніг беларускай гістарыяграфіі паведеннае пары (у Беларусі, а таксама на эміграцыі) Нас цікавіць ня толькі сьпіс аўтараў, але й крытэрыі, паводле якіх адбылося гэтае вылучэньне Калі хочаце, дайце асобна кароткія камэнтары

Крытэрыі

1 — канцэптуальная навізна
2 — грунтоўнасьць з гледзішча крыніц
3 — публіцыстычнасьць
4 — здольнасьць прафэсійна высnавацъ думку
5 — ваш дадатковы крытэрыі

Усяго было апытана 36 чалавек. Зразумела, маючы на руках матэрыялы анкеты, цяжка было ўстрымацца ад вызначэньня рэйтынгу аўтараў і іх твораў, хоць, паўторым, статыстычнае дасьледаваньне не ўваходзіла ў нашыя мэты

Вось сьпіс найбольш часта згадваных кніжак (у дужках пададзены год выданьня й месца, калі гэта ня Менск)

1 М Ермаловіч Старажытная Беларусь (1990) — *25 разоў*

2 Ю.Туронак. Беларусь пад нямецкаи акупацыяй (1993) — *17*

3 М Ермаловіч Па сьлядах аднаго міфа (1989) — *9*

4 Н.Улащик Очерки по археографии и источниковедению истории Белоруссии феодального периода (Масква, 1973) — *8*

5. Н.Улащик. Введение в изучение белорусско-литовского летописания (Масква 1985) — *7*

Дастаткова рэгулярна згадваюцца наступныя кнігі:

Г.Сагановіч Невядомая вайна (Спадчына 1994) — *5*

А.Калубовіч Крокі гісторыі (Беласток-Вільня-Менск, 1993) — *4*

М Ткачоў Замкі Беларусі (1977) — *4*

Н Улащик Предпосылки крестьянской реформы 1861 г в Литве и Западной Белоруссии (Масква, 1965) — *4*

П.Урбан. У сьвятле гістарычных фактаў (Мюнхен-Нью Ёрк, 1972) — *4*

П.Урбан. Да пытаньня этнічнай прыналежнасьці старажытных ліцьвіноў (1993) — *4*

У.Караткевіч. Зямля пад белымі крыламі — *3*

В.Кіпель Беларусы ў ЗША (1993) — *3*

В.Круталевич. Рождение Белорусской Советской республики (1975 1979) — *3*

А Мальдзіс. Беларусь у люстэрку мэмуарнай літаратуры XVIII ст (1982) — *3*

Статут ВКЛ 1588 г (1989) — *3*

Энцыкляпэдыя гісторыі Беларусі Т 1 (1994) — *3*

Па два разы былі названыя наступныя кнігі:

У Арлоў. Таямніцы полацкай гісторыі

Г.Каханоўскі. Археалёгія і гістарычнае краязнаўства Беларусі ў XVI-XIX ст

Г Лившиц Классовая борьба в Иудее и восстания против Рима (1957)

П Лойка. Гісторыя Беларусі Вуч дап для 7 кл. (1993)

А.Мальдзіс. На скрыжаваньні славянскіх традыцый (1980)

В.Насевіч Генэалягічныя табліцы старадаўніх княжацкіх і магнацкіх беларускіх родаў 12 18 ст

Ф Нечай Образование Римского государства (1972)

М Нікалаеў Палата кнігапісная (1993)

К Тарасаў Памяць пра легенды (2 е выд 1990)

М Спиридонов Закрепощение крестьянства Беларуси XV-XV вв (1993)

А Сідарэвіч Антон Луцкевіч (Нёман 1990)

А.Цітоў Гарадзкая геральдыка Беларусі (1989)

Г Штыхаў. Крывічы

Я.Янушкевіч У прадчуваньні знаходак

Таксама названыя кнігі:

Гарадзенскія запісы Выпуск 1 (Горадня 1993)

а.Л.Гарошка Пад знакам «рускае» і «польскае» веры

В.Грицкевич. От Немана к берегам Тихого океана (1986)

В.Грыцкевіч, А Мальдзіс Шляхі вялі празь Беларусь (1980)

Р Жук-Грышкевіч Жыцьцё Вінцэнта Жук Грышкевіча (Таронта 1993)

З гісторыяй на «Вы» Выпуск 3

J.Zaprudnik Belarus: At a Crossroads In History (Boulder, 1994)

Імя тваё Белая Русь (1992)

В.Исаенко Неолит Припятского Полесья (1976)

А.Кажадуб Рака вады жывой (Маладосць 1989)

А Каўка Тут мой народ (1989)

Г Кісялёў. Ад Чачота да Багушэвіча (1993)

А Краўцэвіч. Тэўтонскі ордэн (1993)

Ю Лабынцев Литературные связи

Ласкоў Ля вытокаў пяці рэк

А.Лойка Францыск Скарына або сонца Маладзіковае (1990)

I.Lubachko. Belorussia under Soviet rule 1917-1957 (Kentucky, 1972)

арх. А.Мартос. Беларусь в исторической государственной и церковной жизни

А.Медведев. Поселения культуры штрихованной керамики (некоторые экономические и социальные аспекты в расселении) (Гістарычна-археалагічны зборнік №3 1994)

А Митрофанов Железный век средней Белоруссии

Нарысы гісторыі Беларусі Ч.1 (1994)

Очерки по археологии Белоруссии Ч 1 (1970), Ч 2 (1972)

З Пазьняк Рэха даўняга часу (1985)

З Пазьняк Сапраўднае аблічча (1992)

Полное собрание русских летописей. Т. 32 35 Белорусско-литовские летописи // Падрыхтаваў М.Улашчык (Масква 1975 і 1980)

Я Пятроўскі Мэмуары

К Ревяко. Пунические войны (1988)

М Ткачоў. Абарончыя збудаваньні заходніх зямель Беларусі (1978)

О.Трусов Памятники монументального зодчества Белоруссии XI XVII в. (1988)

А Факторович. Крах аграрной политики немецко-фашистских оккупантов в Белоруссии

В Федосик Киприан и античное христианство (1991)

Г Филист. Введение христианства на Руси: предпосылки обстоятельства последствия.

Францыск Скарына і яго час Энцыклапэдычны даведнік (1988)

В Шалькевич Кастусь Калиновский страницы биографии (1988)

Этнаграфія Беларусі Энцыкляпэдыя

Апроч таго, неаднаразова згадваліся кнігі, якія выйшлі сёлета й летась, але напісаныя былі раней за вызначаны час Гэта помнікі гістарыяграфіі першай паловы XX ст .

М Даўнар Запольскі. Гісторыя Беларусі (1994)

Я.Найдзюк І Касяк Беларусь учора і сяньня (1993)

А.Цьвікевіч. «Западно-руссизм» Нарысы з гісторыі грамадзкай мысьлі на Беларусі ў XIX і ў пачатку XX в. (1993)

М.Шчакаціхін. Нарысы з гісторыі беларускага мастацтва (1993)

Згадваліся кнігі замежных дасьледчыкаў:

St Alexandrowicz Kartografia WKL

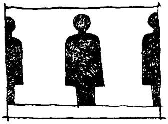
E Laucevicius Popierlus Lletuvoje

В Седов. Славяне Верхнего Поднепровья и Подвинья

M.Topolska. Czytelnik i książka w WKL w dobie Renesansu i Baroku

Разам з прозьвішчам некаторых беларускіх аўтараў называлася некалькі кніг:

М Улашчык — тры кнігі; агулам названа 19 разоў М.Ткачоў — тры кнігі; агулам 7 разоў. М Ермаловіч — дзьве кнігі; агулам названа 34 разы. П Урбан — дзьве кнігі; 9 разоў. А.Мальдзіс — дзьве кнігі; 5 разоў. В.Грыцкевіч — дзьве кнігі; 2 разы. З.Пазьняк — дзьве кнігі 2 разы.

Ніжэй мы падаем некаторыя адказы, найперш тыя, аўтары якіх прапанавалі свае камэнтары Курсывам пазначаныякрытэрыі

ВАЛЯНЦІН АКУДОВІЧ (часопіс «Крыніца»)

1 М.Ермаловіч. Па сьлядах аднаго міфа *1*
2 М.Ермаловіч. Старажытная Беларусь *1*
3 Ю.Туронак Беларусь пад нямецкай акупацыяй *1*
4. І.Ласкоў. Ля вытокаў пяці рэк *1*
5. А.Сідарэвіч. Антон Луцкевіч *4*

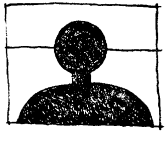
Відавочна нацыянальная гістарычная навука вырасла з рамантычных штонікаў (ці не занадта хутка?) і пачынае нацягваць пазытывісцкі сурдут Але асабіста я (і пэўна, не адзін) застаюся са сьмешнаватымі ўжо сёньня стваральнікамі гістарычных мітаў ды з адраджэнскім рамантызмам перарослых свой рамантызм «пазытывістаў»

Міт — гэта гісторыя для ўсіх: тых хто чытае кніжкі і хто не чытае нават газэт Міт — гэта жывая гісторыя якая сама расьце доўжыцца творыць і творыцца... Таму для мяне нацыянальная гісторыя (свая ці другога народу) заканчваецца на стварэньні міту (суплёта мітаў), — далей пачынаецца бухгальтэрыя

Разам з тым я разумею што пасьля кожнай «эпохі» мітатворчасьці мусіць адбыцца «пазытывісцкая паўза», падчас якой запануе стыхія назапашваньня і каталягізацыі фактаў. Так будзе да тае пары, пакуль ня прыйдзе новы Мікола Ермаловіч і ня выштукуе з гэтых страшэнна пазытывісцкіх фактаў Новы Міт, які спакваля зробіцца Новай Гісторыяй для ўсіх

Дарэчы, пра яшчэ адзін міт — пазытывізм пазытывізму. Спроба гранічна адасобіць факты навукі як надзейны устойлівы базіс навуковага веданьня ад тэорый, а тым болей тэорый, схільных да мітатворчасьці, могуць здавацца плённымі толькі закаханым у сам гэты прынцып

Пазытывізм быў бы магчымы як пазытывізм пры адной умове: каб мы ведалі, што такое ісьціна (вохці мне!) Тады зыходзячы з гэтага веданьня можа й атрымалася б зладзіць нейкую мэтадалёгію веданьня якая была б тоесная гісторыі рэальнасьці Ва ўсялякім іншым разе мы абапіраемся на нешта досыць умоўнае (лёгіку лічбу зафіксаваную наяўнасьць...) што толькі больш ці менш набліжаецца да нашых уяўленьняў аб дакладнасьці, рэальнасьці ісьціннасьці, але насампраўдзе не зьяўляецца гэткім, чаму даволі сьведчаньняў: ад пэрманэнтнай зьмены сыстэмаў каталягізацыі праяваў рэальнага да перайначваньня вобразаў сьвету

Мінулае вызначаецца будучым Як пісаў якраз з гэтай нагоды Марцін Гайдэгер: «.. кожнае вытлумачэньне (мінулага — **В.А.**) павінна ўжо раней зразумець тое што яно павінна вытлумачыць».

Гісторыя Беларусі будзе такая, якая адбудзецца будучыня Беларусі. Стане Беларусь самастойнай эўрапейскай дзяржавай, — тады й яе гісторыя здубуецца як гісторыя вымог за самастойнасьць эўрапейскасьць паспалітасьць А не — дык і яе гісторыя абернецца ў тым накірунку, які прак рэсьліць іншае наканаваньне. Так будзе — незалежна ад таго, хто запануе ў навуцы мітатворцы, пазытывісты ці яшчэ нехта

ІГАР БАБКОЎ (Эўрафорум)

1 М.Улашчык Усё, асабліва «Археаграфія» *1 2 4, 5 — суб'ектыўна*
2 Ю.Туронак. Беларусь пад нямецкаи акупацыяй *1-3, 5 — суб'ектыўна*
3. М.Ермаловіч. «Усё» *2, 3, 5 — суб'ектыўна*
4. А.Калубовіч Корпус тэкстаў *2-5 — суб'ектыўна*
5. П.Урбан Корпус тэкстаў *1 3 5 — фантастычна*
6 Я Станкевіч Корпус тэкстаў *1 3 5 — фантастычна*

АНАТОЛЬ ГРЫЦКЕВІЧ (Менскі інстытут культуры)

1 Улащик Н Предпосылки крестьянской реформы 1861 г... *2, 5 — дакладнасьць*
2. Улащик Н. Введение в изучение белорусско-литовского летописания *1 5 — навуковая дакладнасьць*
3. Ермаловіч М Старажытная Беларусь *3 5 — нацыянальны накірунак*
4 Ермаловіч М Па сьлядах аднаго міфа *3 5 — нацыянальны накірунак*
5. Грыцкевіч В., Мальдзіс А Шляхі вялі празь Беларусь *1 — навізна ў разглядзе сувязей Беларусі з Эўропаю 2 5 — нацыянальны накірунак*

ВАЛЯНЦІН ГРЫЦКЕВІЧ (Санкт-Пецярбурскі інстытут культуры)

1 Н Улащик. Очерки археографии... *1, 2, 4*
2 А Мальдзіс. На скрыжаваньні славянскіх традыцый *1, 2 4*
3. J.Zaprudnik Belarus At a Crossroads Im History *1-4*
4. В Кіпель Беларусы ў ЗША *1-4*
5 Ю.Туронак Беларусь пад нямецкаи акупацыяй *1 3*
6 К.Тарасаў Памяць пра легенды *3 5 — своечасовасьць*

Калі гаварыць чэсна то я назваў пяць **лепшых аўтараў** А калі казаць пра прафэсійнасьць і мэтадычную абгрунтаванасьць і дасканаласьць кніжак то я разьмеркаваў бы КНІГІ такім чынам

1 Улашчык М Очеркі. *1 2 4*
2 Улашчык М Предпосылки крестьянской реформы 1861 г... *1 2 4*
3 Мальдзіс А На скрыжаваньні славянскіх традыцый *1, 2 4*
4 Мальдзіс А Беларусь у люстэрку мэмуарнай літаратуры XVIII ст *1 2 4*
5. Zaprudnik J Belarus...
6 Кіпель В
7. Туронак
8. Тарасаў .
9 З гісторыяи на «Вы». Вып 1 / Складальнік У.Арлоў — Менск, 1991 С 6-16 28-225 258-398 *5 — своечасовасьць*

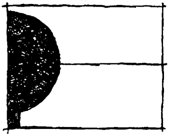
ЛІТАРАТУРА

СЯРГЕЙ ДУБАВЕЦ («Наша Ніва»)

1 М.Улашчык. Очерки..., Введение. *гэта ўнівэрсальныя ў навуковым пляне кнігі*
2. А.Калубовіч Крокі гісторыі
3. Ю.Туронак Беларусь пад нямецкай акупацыяй

Багатыя на фактуру канцэпцыяўтваральныя кнігі, падстава для «канцэптуальнае навізны» кніг якіх яшчэ няма

4 А.Сідарэвіч Антон Луцкевіч
5 Г Сагановіч. Невядомая вайна

Гэта ўжо ўласна аўтарскія кнігі якія сёньня могуць быць «лепшымі бел гіст кнігамі» як адлюстраваньне жывога навуковага працэсу

Можна назваць яшчэ два дзясяткі кніг, якія вызвалілі гісторыкаў ад патрэбы казаць тое што магло й не адпавядаць крытэрыям 1 2 і 4 але мусіла быць сказана; а таксама — тры дзясяткі кніг на сумежжы жанраў, што стварылі поле, на якім цяпер можа зьявіцца беларуская гістарыяграфія.

ЭДВАРД ЗАИКОУСКІ (Інстытут гісторыі)

1 Ю Туронак Беларусь пад нямецкаи акупацыяй *1, 4*
2. М.Ткачоў. Замкі і людзі *2–4*
3 М.Ермаловіч. Старажытная Беларусь *1–3*
4 П.Урбан. Да пытаньня этнічнай прыналежнасьці старажытных ліцьвіноў *1 3*
5 В.Круталевич. Рождение Белорусскои Советской Республики *2*

УЛАДЗМЕР КОНАН (Скарынаўскі цэнтар)

1 Туронак Ю Беларусь пад нямецкаи акупацыяй *2–4 5 — сьмеласьць*
2. Найдзюк Я Касяк Беларусь учора і сяньня *1, 3 5 — сьмеласьць*
3. Гарадзенскія запісы *2, 5 — зварот да рэгіянальных праблемаў*
4 Энцыкляпэдыя гісторыі Беларусі Т 1 *4 5 — паўната*
5 Этнаграфія Беларусі Энцыкляпэдыя *2 5 — нагляднасьць паўната ілюстраваньня*

МІХАІЛ КОШАЛЕЎ (Інстытут гісторыі)

1 А.Цітоў Геральдыка Беларусі *1–3 5 — выхаваўчае ўздзеянне*
2 П Урбан. У сьвятле гістарычных фактаў *1–5 — абвяржэньне гістарычнаи маны*
3 П Урбан. Да пытаньня этнічнай прыналежнасьці старажытных ліцьвіноў *2 4*
4. П.Лойка. Гісторыя Беларусі... *1, 3–5 — адраджэньне нац. сьвядомасьці, гіст. памяці*
5 Энцыкляпэдыя гісторыі Беларус *1 2 4*

Названыя кнігі вылучаны паводле крытэрыяў іх пэрспэктыўнага ўзьдзеяньня на сьвядомасьць масавага чытача выхаваньня беларушчыны

МІКОЛА КРЫВАЛЬЦЭВІЧ (Інстытут гісторыі)

1 Исаенко В Неолит Припятского Полесья *1 4*
2 Сагановіч Г Невядомая вайна *1, 3, 4*
3. Медведев А. Поселения культуры штрихованной керамики (некоторые экономические и социальные аспекты расселения) // Гісторыка-археалягічны зборнік *1, 2, 4*
4. М.Ермаловіч. Старажытная Беларусь *1–4*
5. М Ф.Спиридонов. Закрепощение крестьянства Беларуси... *2 4*

АДАМ МАЛЬДЗІС (Скарынаўскі цэнтар)

1 З гісторыяй на «Вы» 3 выпуск *3*
2. Арлоў У Публікацыі па гісторыі Полаччыны *3*
3. Караткевіч У Зямля пад белымі крыламі *3*
4 Кіпель В Беларусы ў ЗША *2*
5 Ермаловіч М Усе яго кнігі *1*

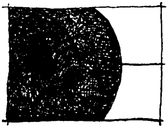
МІКОЛА НІКАЛАЕУ (Расейская нацыянальная бібліятэка, Санкт-Пецярбург)

1 Улащик Н Очерки по археографии 1 2 4
2. M.B.Topolska. Czytelnik i książka w WKL w dobie Renesansu i Baroku. *2–5 — хоць і не зважве на Беларусь*
3 Alexandrowicz St Kartografia WKL od XV do pol. XV w. *2 4*
4 Лаўцявічуса манаграфіі (дзьве) пра Кніжны пераплёт і паперу ВКЛ *2 4, 5 — хоць і не зважве на Беларусь*
5. Ермаловіч М Старажытная Беларусь *1 3*

Раптам убачыў што я вылучаю ня «лепшыя беларускія гіст. кніжкі», як Вы просіце, а «лепшыя гістарычныя кніжкі для беларусаў» — аднак ужо выбачайце З эміграцыйных хачу дадаць «Жыцьцё Вінцэнта Жук-Грышкевіча» Раісы Жук-Грышкевіч (Таронта 93)

КАЗМІР РЭВЯКА (Беларускі дзяржаўны ўнівэрсытэт)

1 Шалькевич В Кастусь Калиновский: страницы биографии *1 2, 4 5 — вельмі цікава напісана, запамінальныя факты ёсьць глыбокія філязофскія думкі*
2. Лойка А Францыск Скарына, або сонца Маладзіковае *5 — хоць і мастацкі твор, але карысьць вельмі вялікая і ня толькі для гісторыкаў Беларусі*
3 Францыск Скарына і яго час Энцыкляпэдычны даведнік *2 3 5 — лепшага даведніка энцыкляпэдычнага накірунку не сустракаў!*
4 Ливщиц Г Классовая борьба в Иудее и восстания против Рима *1, 2, 4 5 — няма ў сусьветнай гістарыяграфіі па антычнай гісторыі такога выданьня*
5 Нечай Ф. Образование Римского государства *1 2 4 5 — Нячай М.Ф. адзін зь першых грунтоўна распрацаваў самую недасьледаваную праблему антычнасьці — утварэньне Рымскай дзяржавы. Няма такіх дасьледаваньняў па гэтай праблеме ў краінах СНД а ў сусьветнай гістарыяграфіі антычнасьці — адзінкі*
6. Федосик В. Киприан и античное христианство *1, 2 4*

ГЕНАДЗЬ САГАНОВІЧ (Інстытут гісторыі)

1 М.Улашчык Нарысы па археаграфіі й крыніцазнаўству гісторыі Беларусі
2 М.Улашчык. Уводзіны ў вывучэньне беларуска-літоўскага летапісаньня
3. Ю.Туронак. Беларусь пад нямецкаи акупацыяй

Не выдзяляю прапанаваных крытэрыяў бо для мяне сапраўдная гістарычная рэч — зьява зусім ЦЭЛЬНАЯ няма сэнсу узважваць яе публіцыстычнасьць а тым больш недарэчы гаварыць пра тое што пад нумарам *4*

ГЕНАДЗЬ СЕМЯНЧУК (Гарадзенскі ўнівэрсітэт)

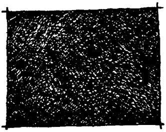
1 Г Сагановіч. Невядомая вайна *2 5 — аб'ектыўнасьць*
2 П.Урбан У сьвятле гістарычных фактаў *3*
3. М.Ермаловіч Старажытная Беларусь *1 3*
4 Ю.Туронак Беларусь пад нямецкай акупацыяй *1 4 5 — аб'ектыўнасьць*
5 Очерки по археологии Белоруссии *2*
6 Полное собрание русских летописеи Т 32 35. Белорусско-литовские летописі / Падрыхтаваў М.Улашчык *Нягледзячы на тое, што выйшлі гэтыя кніжкі ў Маскве яны маюць вялікве значэньне для мэдыевістыкі Беларусі. Крытэры: грунтоўнасьць прафэсійнасьць, акадэмізм*

УЛАДЗІМЕР СОСНА (Беларускі дзяржаўны ўнівэрсытэт)

1 Улащик Н Предпосылки крестьянской реформы 1861 г... *2 4*
2 Урбан П У сьвятле гістарычных фактаў *3 5 — пазыцыя аўтара*
3 Мальдзіс А Беларусь у люстэрку мэмуарнай літаратуры XVIII ст *1–3*
4 Ермаловіч М Старажытная Беларусь *1 3 5 — пазыцыя аўтара*
5 Туронак Ю Беларусь пад нямецкаи акупацыяй *1 3 5 — пазыцыя аўтара*

СЯРГЕЙ ТАРАСАЎ (Інстытут гісторыі)

1 Улащик Н. Введение в изучение белорусско-литовского летописания *1 2 4 5*

— распачалася новая гістарыяграфічная эпоха
2. Lubachko I Belorussia under Soviet rule 1917-1957 *1 3*
3. Туронак Ю Беларусь пад нямецкай акупацыяй *1 3 4*
4 Ермаловіч М Старажытная Беларусь *1 2 4, 5 — нацыянальная зьява*
5 Седов В. Славяне Верхнего Поднепровья и Подвинья *1 2, 4 5 — пачатак балта-славянскай канцэпцыі*
6 Цітоў А Гарадская геральдыка Беларусі *2 3*

АЛЕГ ТРУСАУ (Вярхоўны Савет Беларусі)

1. Улащик Н Введение в изучение белорусско-литовского летописания *1, 2*
2. Круталевич В Рождение Белорусской Советской Республики *2 4*
3. Ермаловіч М. Па сьлядах аднаго міфа *1, 2*
4. Грицкевич В От Немана к берегам Тихого океана *3 4*
5 Караткевіч У Зямля пад белымі крыламі *3*

ВІКТАР ФЯДОСІК (Беларускі дзяржаўны ўнівэрсытэт)

1 Ливщиц Г. Классовая борьба в Иудее и восстания против Рима *2 4, 5 — лепшая па гэтай праблематыцы ў былым СССР*
2 Нечай Ф. Образование Римского государства *1 2 4, 5 — шырока*
3 Ревяко К Пунические войны *1 2 4 5 — ведамы за межамі Беларусі*
4 Мальдзіс А Беларусь у люстэрку мемуарнай літаратуры XVIII ст. *1 4*
5 Лойка П Гісторыя Беларусі... *1–4*

ІГАР ЧАРНЯЎСКІ (Дэпартамэнт рэстаўрацыі Ураду Беларусі)

1 М Ермаловіч Старажытная Беларусь Полацкі і Новагародзкі Віленскі пэрыяд *1–5 — неардынарны падыход пры разглядзе беларускае гісторыі*
2 М.Ткачоў. Замкі Беларусі
3 М.Ткачоў. Абарончыя збудаваньні заходніх зямель Беларусі

1 2 4 5 — навізна матэрыялу, яго ўзьдзеяньне на фармаваньне сьветапогляду чытача

4 К.Тарасаў Памяць пра легенды (хаця абалонка тут мастацкая) *1, 3–5*
5 Ул.Арлоў Таямніцы полацкаи гісторыі (абалонка як і ў Тарасава) *1, 2 — спасылак няма, але адчуваецца грунтоўная крыніцазнаўчая база 3–5*

5 — здатнасьць аўтараў праз падачу вядомых і невядомых фактаў мінуўшчыны ўплываць на чытача

Увогуле немалое значэньне маюць манаграфічныя працы Вароніна па Горадні, Гурэвіч па Навагрудку (хоць гэтыя дзьве выдадзеныя і не ў Беларусі) М Чарняўскага (нэаліт, бронза), Штыхава па Полацкай зямлі, Зьяругі па Ваўкавыску Лысенкі па Берасьці і Тураўскай зямлі Трусава па манумэнтальным дойлідзтве, Краўцэвіча па замках і гарадах Панямоньня Кушнярэвіча па культавай архітэктуры. Да гэтага шэрагу можна дадаць Шчакаціхіна, Даўнар-Запольскага і Цьвікевіча першвыданьне якіх дазваляе назваць іх працы паваенным! бо маюць вялікую актуальнасьць сёньня пасьля дзесяцігодзьдзяў бяспамяцтва. Значны пласт беларускае гістарыяграфіі — у пэрыёдыцы ды зборнікавых артыкулах

МІХАСЬ ЧАРНЯЎСКІ (Інстытут гісторыі)

Дадатковы крытэрый — значэньне ў выхаваньні нацыянальнай сьвядомасьці і адраджэньні гістарычнай памяці

1 М Даўнар Запольскі Гісторыя Беларусі *1 2 4 5*
2 М Ермаловіч Старажытная Беларусь *1–5*
3 А Цьвікевіч. «Западно-руссизм»... *1 5*
4. Н.Улащик. Введение в изучение белорусско-литовского летописания *1, 2 4 5*
5 Ю.Туронак Беларусь пад нямецкаи акупацыяй *1, 2, 4, 5*
6. П.Лойка. Гісторыя Беларусі *1 5*

ВАЛЕРЫ ШАБЛЮК (Інстытут гісторыі)

1 М Ткачоў Замкі Беларусі *1 3*
2 У.Караткевіч Зямля пад белымі крыламі *3*
3 А.Краўцэвіч. Таўтонскі ордэн *2, 4*
4 Ю.Туронак. Беларусь пад нямецкай акупацыяй *1, 2*
5 М.Ермаловіч Старажытная Беларусь *1*

ЮРЫ ШАЎЦОЎ (Інстытут гісторыі й тэорыі культуры Літвы)

1. Филист Г Крещение Киевской Руси ды інш. *1, 3–5 — размах навуковай дзёрзкасьці*
2 Ермаловіч М Ясна што *1 3–5*
3 Лабынцаў Літаратурныя сувязі *1 2, 4 5 — насычанасьць ідэямі*
4 Пятроўскі Ян Мэмуары. Т.2 *5 — размах і дзёрзкасьць ідэі якой аддадзена жыцьцё, прафэсіяналізм*
5 Лойка, Грыцкевіч, Мальдзіс, Падокшын Мараш *2 4 5 — прафэсіяналізм*

Беларуская гістарыяграфія, як вядома ня мае сваіх Грушэўскага ці Салаўёва Акрамя ўсяго іншага, г.зн. што яшчэ ёсьць прастора для стварэньня грандыёзных канцэпцыяў і працаў Таму менавіта навуковая дзёрзкасьць, размах насычанасьць новымі ідэямі й мэтодыкамі пры ўзроўні прафэсіяналізму роўным хоць бы ўсходнеэўрапейскай гістарыяграфіі, зьяўляюцца адметнымі рысамі «ядра» ўласна беларускай гістарыяграфіі на ейным сёньняшнім этапе. Тое, што ня мае падобных рысаў, хай і напісанае пра самы што ні ёсьць беларускі «прадмет» — у лепшым выпадку ёсьць толькі абслуга гэтага самага «ядра» У нас «ядро» ня надта моцнае але ёсьць Найбольш значныя працы, зь якіх яно складаецца, я й паспрабаваў выдзеліць Ня ўсе пазначаныя аўтары працавалі ў якасьці сьвядомых беларускіх ідэолягаў, ня ўсе прызнаныя ня ўсе аднолькавага навуковага ўзроўню але ўсе — адной энэргічнай і рашучай мэнтальнасьці мэнтальнасьці вялікіх і моцных мужоў, здатных да дзёрзкага й адказнага прадпрыемства да ўвасабленьня сваёй думкі й волі ў жыцьцё да перамогі ў супрацьстаяньні з цэлым сьветам

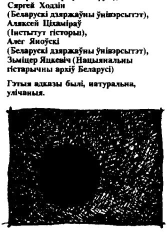
ГЕОРГІ ШТЫХАЎ (Інстытут гісторыі)

1 Нарысы гісторыі Беларусі *1 4*
2 Ю.Туронак. Беларусь пад нямецкай акупацыяй *2, 3 4*
3 З.Пазьняк. Сапраўднае аблічча *1 3 4*
4 М.Даўнар-Запольскі. Гісторыя Беларусі *2 4*
5 М.Ермаловіч Старажытная Беларусь *1–3*

Апрача названых, адказалі:

Сяргей Абламейка (Скарынаўскі цэнтар), Вольга Бабкова (Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі), Юры Вашкевіч (Скарынаўскі цэнтар), Ірэна Ганецкая (Інстытут гісторыі), Людміла Дучыц (Інстытут гісторыі), Уладзімер Емельянчык (Інстытут гісторыі), Алесь Г Кахановскі (Беларускі дзяржаўны ўнівэрсытэт), Ала Квяткоўская (Інстытут гісторыі), Сяргей Рыбчонак (Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі), Сяргей Ходзін (Беларускі дзяржаўны ўнівэрсытэт), Аляксей Ціхаміраў (Інстытут гісторыі), Алег Яноўскі (Беларускі дзяржаўны ўнівэрсытэт), Зьміцер Яцкевіч (Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі)

Гэтыя адказы былі, натуральна, улічаныя.

ЛІДЭРЫ ЗАСТАЮЦЦА

Камэнтар да анкеты

Гісторыкі — людзі датасоўныя: калі называюць пэўную кнігу, значыць ня проста прачыталі яе, а карыстаюцца ёю Таму тут не было «выпадковых» адказаў, і ўсе названыя кнігі па-свойму «лепшыя» Каб пагадзіцца з такім сьцьверджаньнем, варта зірнуць у каталёгі вялікіх беларускіх бібліятэк і разгубіцца перад масаю друкаванай прадукцыі на прадмет беларускае гісторыі Праўда шмат чаго патрэбнага мена віта вам вы там ня знойдзеце. Гэтая манатонная маса гістарычнай літаратуры была прыстасаваная збольшага да патрэбаў ідэалегіі

Такім чынам, кнігі, згаданыя «адзін» раз — гэта менавіта карысныя кнігі (тыя, якімі карыстаюцца), і іх магло быць нашмат больш. Хаця б таму, што не зусім прапарцыйна прадстаўленыя розныя дысцыпліны гістарыяграфіі. І тут (у нас) ёсьць элемэнт выпадковасьці. Там, дзе «адзін» ці «два» — няма ніякай сацыялёгіі.

Але лідэры застаюцца

Прайграла ж ня толькі марксысцкая гістарыяграфія. Той кірунак, які яшчэ год таму было актуальна называць Новай Афіцыйнай Гістарыяграфіяй, у кантэксьце нашага апытаньня пацярпеў поўнае фіяска

Асобнае месца займае Мікола Ермаловіч. Сваей пэўнасьцю й вераю ў напісанае слова (у тым ліку старажытнае) ён даў імпульс НАГу Але вынікі ягоных дасьледаваньняў шмат у чым справакаваныя інтуітыўнымі інтэрпрэтацыямі. Таму перамога М.Ермаловіча — гэта дамінацыя інтуітыўнай гістарыяграфіі ў Беларусі. Асноўныя пазыцыі посьпеху — «канцэптуальная навізна» й «публіцыстычнасьць» Можна было б сказаць, што «Старажытная Беларусь» вяртае нас да рамантычных і нэарамантычных плыняў гістарыяграфіі, прыкметаю якіх зьяўляецца, апроч іншага, выкарыстаньне такой працэдуры як «інтуіцыя» Працэс «пошуку Радзімы» быў уласьцівы нацыянальным гістарыяграфіям Сярэдняй і Цэнтральнай Эўропы ў XIX — пачатку XX ст У рэчышчы гэтай плыні йснавала імкненьне давесьці старажытнасьць сваіх этнасаў Толькі мадзяры, людзі з самай незразумелай у Эўропе моваю, выпрацавалі канцэпцыю «набыцьця Радзімы» ў X ст

На самой справе ў беларускай гістарыяграфіі парушана пэрыядызацыя Нескалі побач з суб'ектыўным шляхам гістарычнага разуменьня, уяўленьнямі В.Ластоўскага аб гісторыі як аб навуцы пра індывідуальную й непаўторную зьяву існавалі ўзьведзеныя ў пазытывізме ва ўніверсальны прынцып ідэі М.Даўнар Запольскага аб эвалюцыі, бесьперапыннасьці разьвіцьця А што было потым?

Марксызм зьнявечыў гістарычную рэальнасьць дзеля таго, каб падагнаць яе да паняцьцяў і мэтадаў, якія ўласьцівыя навукам аб прыродзе

А сёньня М.Ермаловіч прапанаваў адыйсьці ад прыроды. Вось чаму ён верыць *слову* летапіса

М.Ермаловіч дае беларускай гістарыяграфіі шанец на магчымы рэзэрв Але пакуль унутранага спажытку За межамі Беларусі творы гэтай (магчымай) школы чытаюць, каб зрабіць палемічны артыкул

На экспарт жа ідуць кнігі «літаратуры факту» Красамоўны прыклад — Мікола Улашчык Ён нават ствараў свае кнігі за межамі Беларусі. Праўда, у гэтым перамяшчэньні яму «дапамаглі» І ён напісаў кнігі

За М.Улашчыкам — «грунтоўнасьць з гледзішча крыніц» і «здольнасьць прафэсійна высноўваць думку». Гэта стварае адносна жорсткі схематызм ягоных кніг. Адсюль зручнасьць у карыстаньні імі, затое прыблізна ведаеш, што шукаеш

І цяпер робіцца зразумелым, чаму камбінацыя посьпеху Юрыя Туронка — «канцэптуальная навізна» й «здольнасьць прафэсійна высноўваць думку» Ю.Туронак нібы злучае зусім розных дасьледнікаў — М.Ермаловіча і М.Улашчыка

Есьць адна анкета, дзе былі прадказаныя пазыцыі, паводле якіх М.Ермаловіч, М.Улашчык і Ю.Туронак сталі лідэрамі Аўтар анкеты — Уладзімер Сосна Магчыма, ягоная незаангажаванасьць у разборках па між беларускімі гісторыкамі зрабіла ягоныя адказы вызначальнымі

Анкетаваньне выявіла адзін спэцыфічны момант беларускай гістарыяграфіі — яна разумеецца пераважна як гістарыяграфія Беларусі. Гэтаму ёсьць і чыста колькасныя падставы Але выкладчыкі Белдзяржунівэрсытэту разнасталі сьпіс кніжак тэматычна найперш за кошт антыкі

Яшчэ пра крытэрыі Сам факт вызначэньня крытэрыяў выклікаў пэўную дыскусію. Рацыя — гэта зусім умоўныя катэгорыі Ці даклядней — бяз чыннага ўдзелу кожнага з вызначаных крытэрыяў «няма» кнігі. Але роўнасьць крытэрыяў іхняя «аднолькавасьць» якая разумеецца канцэптуальна, зьнішчае гістарыяграфію як дысцыпліну што дасьледуе розныя школы. У свой час пазытывізм каб падарваць пазыцыі правідэнцыялізму, стымуляваў пошук новых крыніц, іх публікацыю, распрацоўку мэтодыкі іх аналізу Пазытывісты прызнавалі заканамернасьці ў гісторыі праз усе агульныя сацыялягічныя законы, не пакідаючы месца абагульненьням на іншых узроўнях (такія абагульненьні аб'яўляліся мэтафызыкай, а не прадметнымі ведамі). У выніку пазытывісты ўсё больш свае намаганьні скіроўвалі на пошук і дэтальнае апісаньне фактаў. Ужо потым, пасьля ўсіх дасягненьняў пазытывізму, крытыка ягоных пастулятаў разгарнулася з пазыцый новых канцэпцый — шырокіх абагульненьняў і «гістарычнага сынтэзу». Пазытывізм назвалі плоскім эмпірызмам вось тут ужо, адвяргаючы абвінавачаньні ў матэрыялізме, пазытывісцкія гісторыкі вылучылі ідэі плюралістычнай інтэрпрэтацыі гісторыі

Але вось урок — на прафэсійную гістарычную навуку тыя мэтадалягічныя дыскусіі пачатку XX ст непасрэднага ўплыву амаль не аказалі Практыка гістарычных дасьледаваньняў зьмяняецца значна марудней чым іх тэорыя

Адзін з досьведаў апытаньня «НН» — у Беларусі ўжо можна казаць пра працэсы разьмежаваньня гістарычных школ і ўжо не па ідэалягічных і карпаратыўных пазыцыях а на мэтадалягічным узроўні. Сьцiраньне татальнай манатоннасьці ў сацыяльным жыцьці напоўніла гістарычныя публікацыі адраснымі дыскусіямі. Ці, скажам так, — у гістарычных брашурах пачалі друкаваць каляровыя ілюстрацыі й рэканструкцыі. Калі быць зусім строгім у тэрмінах дык сёньняшнія працэсы ў гістарыяграфіі ёсьць падставаю ня проста разьмежаваньня а ўзьнікненьня гістарычных школ. Магчыма, з гэтым зьвязана вылучэньне двух лідэраў — М.Улашчыка і М.Ермаловіча. Магчыма, зь іхнімі імёнамі будуць потым атаясамліваць пачаткі гэтых школ Хоць цяпер як сучасьнікі мы бачым, што разьмежаваньне гісторыкаў ёсьць працэсам нашмат больш разнастайным Але сама псыхіка людзей патрабуе расставіць вехі, пункты адліку, назваць родапачынальнікаў Праўда, сёньня выбар гісторыкаў карэктуецца палітычнай сытуацыяй

І тут паўстае яшчэ адзін спрэчны парамэтар — «публіцыстычнасьць» Прызнаемся, уключэньне гэтага крытэрыя ў анкету было экспэрымэнтам Але крытэрый быў прыняты да разгляду тымі, хто адказваў Можа быць нейкая заганнасьць тэрміну «публіцыстычнасьць» у дачыненьні да сфэры дасьледаваньняў усталёвалася праз атаесамленьне яго зь «ідэалёгіяй» Мы прапануем новае прачытаньне «публіцыстычнасьці» — напісанасьць, зробленасьць. Калі гісторык піша артыкул ці кнігу, ён мусіць улічваць асноўныя законы стварэньня тэкставай прасторы Тэкст мусіць быць чытабельны

Таму паспрабуем зрабіць адзін прагноз — усё большыя патрабаваньні будуць прад'яўляцца да фармалізацыі гістарычных прац Каб дасягнуць найбольшай эфектыўнасьці сваёй працы (у прачытаньні іншымі, зразуметасьці, а дзеля гэтага найбольшай кампактнасьці разьмяшчэньня пазытыўнай фактуры) гісторыку як аўтару прыйдзецца ня толькі разьбіваць увесь тэкст на розныя структурныя блёкі а ствараць адносна самастойныя субтэксты з рознымі выхадамі й некалькімі аўтаномнымі ўваходамі. Вандраваць па такой кніжцы можна будзе ў розных напрамках — адрасна й мэтава Фактычна гэта будзе рэалізаваная мадэль гіпэртэксту Камп'ютарныя тэхналёгіі даюць гакія магчымасьці

Алег Дзярновіч

КАРАЛЕЎСТВА БЕЛАРУСЬ

Мар'ян Брандыс

Найперш крыху гісторыі Адбывалася гэта падчас польска-савецкай вайны 1918-1920 гадоў

Кіраўнік і правадыр адроджанай Польшчы прыбыў 19 верасьня 1919 году ў заняты польскім войскам беларускі Менск Яго вітаў вялізны, радасна ўзбуджаны натоўп на чале з духоўнікамі ўсіх канфэсій Білі званы ў касьцёлах і праваслаўных цэрквах На прамову старшыні Беларускага Нацыянальнага Камітэту Прушынскага кіраўнік Пілсудзкі адказаў таксама па-беларуску Ён абяцаў беларусам свабоду разьвіцьця нацыянальнай культуры, гаварыў пра аўтаномію, пра ляяльнасьць Рэчы Паспалітай «Я — сын гэтай зямлі, як і ўсе прысутныя, — гаварыў Пілсудзкі, — і, можа, таму лепей разумею й адчуваю ўсе беды й няшчасьці, што выпалі на яе долю. Кожны жыхар гэтай зямлі нараджаўся нявольнікам І ў апошняй вайне Беларусь яшчэ раз зазнала прымусу й гвалту, які йшоў з усходу у імя найвышэйшых, замешаных на тэроры, ідэалаў братэрства» Пілсудзкі пераконваў жыхароў Менску, што новая Рэч Паспалітая, яе войска процістаўляць гвалту й прымусу свабоду «Беларусь сама вырашыць, як жыць, якім законам кіравацца, — казаў ён, — я буду ганарыцца Польшчаю, буду ганарыцца сваімі жаўнерамі, буду ганарыцца ўрэшце сам сабою, калі змагу даць гэтай гаротнай зямлі найкаштоўнейшы дар Божы — дар свабоды»

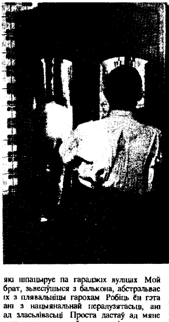
Палкоўнік Славой (будучы генэрал Славой-Складоўскі), які суправаджаў Пілсудзкага, пазьней успамінаў «Ніколі потым, у часе найвялікшых палітычных трыюмфаў, ня бачыў я столькі радасьці, натхненьня й агню ў вачох Камэнданта, як тады ў Менску...»

У тыя хвіліны Пілсудзкі яшчэ верыў, што ўдасца яму ўжыцьцёвіць любасную ідэю фэдэралізму, што здолее стварыць у цэнтральна-ўсходняй Эўропе моцную фэдэрацыю дзяржаваў або народаў, у якой будуць жыць разам у добрай згодзе й на прынцыпах поўнай роўнасьці палякі, літоўцы, беларусы і ўкраінцы, а ў далёкай пэрспэктыве, можа, таксама латышы й эстонцы, — магутную фэдэрацыю, каб процістаяць усялякім пагрозам агрэсіўных суседзяў

Гэта з гісторыі. Думаю, досыць для разуменьня фону й перадумоваў тых падзей, што разыграліся ў маім доме, у Лодзі, на вуліцы Праезд 20 — у красавіку кастрычніку 1920 году

Бацькоў тады з намі не было Чагосьці паехалі за мяжу, і толькі часам прыходзілі ад іх каляровыя паштоўкі зь відамі мора, гор і экзатычных гарадоў Домам і ўсімі намі. мною, маім малодшым братам, служанкай Ягусяй, яе нарачоным, параненым у галаву старшым уланам Люськом і нашай выхавацелькай-немкай «фроиляйн» Эльзі, кіравала бацькава маці, суровая й статная бабка Станіслава З-за Віслы даносіліся прыглушаныя водгаласы вайны Усе дамы ў горадзе былі аблепленыя плякатамі з заклікамі. «На помач, усё фронту, усе на фронт!» альбо «Ці выканалі вы свой абавязак?», ці «Гэй, хто паляк — у штыхі!». У школе нам зачытвалі прозьвішчы палеглых на полі славы вучняў старэйшых клясаў. Выдаваны ў Лодзі часапіс «Розвуй» штодня побач з назвай зьмяшчаў сьціслае паведамленьне: дзевяцьсот пятнаццаты... дзевяцьсот шаснаццаты дзевяцьсот сямнаццаты й г.д. дзень існаваньня Саўдэпіі (так тады называлі Савецкі Саюз) Але ніхто ўжо ня верыў у закліны рэдакцыі пра хуткі скон (паразу) нашага праціўніка

Не выходзіць з памяці першае маё ўражаньне з тых дзён Пад нашым бальконам грамада палонных у падраных чырвоных «касаваротках» і сьпічастых суконных шапках Ахрыплымі, змучанымі галасамі яны сьпяваюць сьмешную сумную песеньку пра «агромністага» кракадзіла,

які шпацыруе па гарадзкіх вуліцах Мой брат, зьвесіўшыся з балькона, абстрэльвае іх з плявальніцы гарохам Робіць ён гэта ані з нацыянальнай нецярпімасьці, ані ад зласьлівасьці Проста дастаў ад мяне шкляную трубку і ўрэшце мусіць яе неяк выпрабаваць Адзін палонны падняў скрыўлены злосьцю жоўты азіяцкі твар і пагражае яму кулаком Спалоханы брат зь віскам хаваецца ў бабчын пакой

Але гэтыя ўспамін, відаць, яшчэ з восені 1919 году, бо памятаю, што відныя з нашага балькона вершаліны дрэваў перад касьцёлам Сьвятога Крыжа ўжо ладна пажаўцелі А Дзяржава Беларусь увarвалася ў наша жыцьцё пазьней — у сакавіку ці красавіку 1920 году, калі сьвет толькі-толькі пачынаў зеляненць, а ў гарадзкім парку, колішнім Мікалаеўскім, а ўжо з год імя Генрыка Сянкевіча,— наводзілі веснавы марафэт. Неяк папалудні маёр Білык з гарадзкой Камэндатуры прывёў да нас на кватэру іншаземнага афіцэра Той быў у круглай пругкай шапцы з карычневым скураным брылём і ў бураалівкавым мундуры, не падобным да ніводнага з дагэтуль вядомых мне польскіх уніформаў. Сам пан маёр і раней завітваў да маіх бацькоў «на карты», да таго ж быў бацькам нашых сябрукоў па забавах у парку Сянкевіча, Басі й Лешка Білыкаў, а таму быў мне й брату не чужы Але ў той візыт ён паўстаў перад намі ў недасяжнай велічы службовай афіцыйнасьці, што выключала якую б там ні было фамільярнасьць. пасік шапкі — пад падбародзьдзем, на баку шабля, пры паслугах вусатага жандара, узброенага карабінам са штыхом Жандар тарабаніў цяжкую валізу й пузаты медны самавар.

Сцэну памятаю выдатна Прыведзены маёрам і жандарам іншаземны афіцэр спыняецца ў парозе, падносіць руку да скуранога брылька і, ляснуўшы абцасамі, салютуе ўсім не па нашаму, — усёй далоняй

— Здраствуйце!

Расейскае прывітаньне настолькі апаламіла, што ўсе камянеюць Афіцэр заўважае памылку, натапырвае сьветлы пшанічны вусік і сьпешна папраўляецца. Яго другое вітаньне ўжо больш свойскае, але таксама ня польскае

— Добры дзень!

ДРУГІ ЯПОНЕЦ

стаў ляўрэатам Нобэлеўскаи літаратурнай прэміі сёлета

Дзьве падзеі надалі жыцьцю й кар'еры Кэндзабура Оэ катастрафічную сілу параза Японіі ў Другой сусьветнай вайне, што адбылося, калі яму было 10 гадоў; і нараджэньне мэнтальна хворага сына ў 1963 годзе Вынікам гэтага досьведу сталіся два тузіны раманаў, дзесяцігодзьдзі палітычнага актывізму, вядучае становішча на японскім літаратурным небасхіле і, урэшце, Нобэлеўская прэмія ў галіне літаратуры за 1994 год

Дагэтуль адзіным японцам, надзеленым гэтай прэміяй ($930 000 сёлета), быў Ясунары Кавабата ў 1968 годзе 59 гадовы Оэ адрэагаваў на вестку з Стакгольму даволі сьціпла «Кожны раз, калі мяне называлі сярод кандыдатаў, я думаў, што гэта жарт», — прызнаўся ён на імправізаванай прэс канфэрэнцыі, што адбылася ў двары ягонага дому ў Токіё. — «Я ніколі й ня думаў пра атрыманьне прэміі» Ён аддаў пашану такім майстрам, як Кобо Абэ й Сёхэй Охока, сказаўшы: «Я выйграў дзякуючы дасягненьням сучаснае японскае літаратуры»

У сваей прэзэнтацыйнай формуле Швэдзкая Акадэмія даволі туманна адзначыла заслугі Оэ ў стварэньні «з паэтычнаю сілаю» сьвету «дзе жыцьцё й міты, згушчаючыся утвараюць роспачны вобраз цяжару чалавечага йснаваньня ў сёньняшнім сьвеце». Для Оэ няўтульнасьць і зьняверанасьць пачаліся вельмі рана. Сьпярша яго вучылі, што імпэратар — гэта жывы бог. «Што б ты зрабіў калі б імпэратар загадаў табе памерці?» — пыталіся ў Оэ штораніцы ў школе. Як і ўсе іншыя дзеці, ён адказваў: «Я б памёр, спадар настаўнік, разрэзаў бы сабе жывот і памёр» І вось, адным жнівеньскім днём 1945 году Імпэратар абвясьціў па радыё, што Японія здаецца выявіўшы гэтым самым, што ён гэткі ж сьмяротны чалавек, як і ўсе іншыя. «Дарослыя сядзелі вакол радыёпрыёмнікаў і плакалі. Дзеці зьбіраліся на пыльнай дарозе і шэптам дзяліліся сваім неверагодным уражаньнем...» — пісаў Оэ ў эсэ «Партрэт паваеннага пакаленьня». «Як мы маглі паверыць каб найсьвяцейшая й наймагутнейшая істота адной летняй раніцай сталася звычайным чалавекам?»

Гэтак у свае 10 гадоў Оэ перажыў збурэньне ўсяго свайго сьвету «За адзін дзень, — пісаў ягоны перакладчык Джон Натан у 1976 годзе, — уся праўда, якой дагэтуль вучылі Оэ была абвешчаная маною Ен быў зганьбаваны, ён быў злы на самога сябе за тое, што верыў і пакутаваў, і на дарослых, што здрадзілі яму» Гэтая злосьць на далей жывіла яго як пісьменьніка І найбольш вядомае ягонае апавяданьне «Лоўля», апублікаванае ў 1958 годзе, уяўляе сабою алегорыю страчанае нявіннасьці.

Чорны амэрыканскі пілот падчас вайны ўзяты ў палон у закінутай японскай вёсцы Мясцовыя дзеці, зачараваныя гэтай падзеяй, паступова перастаюць баяцца гэтага вялікага чалавека. «Мне не апісаць, як мы яго любілі, як сонца няшчадна пякло нашую мокрую й цяжкую скуру тым далёкім цудоўным надвячоркам... нашы хрыплыя ад шчасьця галасы» — прызнаецца пісьменьнік. Пасьля калі пілота перадаюць паліцыі, ён бярэ аднаго хлопчыка закладнікам і гіне І ён таксама быў ня богам а простым сьмяротным

У 1963 годзе пісьменьнікава жонка Юкары нарадзіла іх першае дзіця Выдаленьне пухліны з галавы дзіцяці пашкодзіла мозг; кажуць, што дактары раілі даць хлопчыку памерці — але бацькі адмовіліся ад гэткае прапановы. Яму далі ймя Хікары, што значыць «сьвятло» або «зьзяньне», але звычайна звалі Пух — як казачнага мядзьведзіка

Хворае дзіця выступае ў шмат якіх кнігах Оэ часам амаль без адрозьненьня ад рэальнасьці. Вось урывак з навэлы 1969 году «Навучы нас перарасьці наша вар'яцтва»

«Ці ў дождж, ці ў сонца, не ў пераносным сэнсе, а літаральна, таўстун і ягоны сын раз на дзень езьдзілі роварам у кітайскі рэстаран і замаўлялі булён з лапшой ды сьвінінай і пэпсі-колу Пакуль ягоны сын яшчэ не зрабіўся такі тоўсты, як і ён сам, ён звычайна садзіў яго на лёгкае мэталічнае сядзеньне, прымацаванае да руля Як часта яму даводзілася ваявацьз паліцыянтамі, якія даводзілі, што мэталічнае сядзеньне не дазваляецца законам ня кажучы ўжо пра язду ўдвох на адным ровары'»

Дзіця ў навэле завецца Іё Найшырэйшае разьвіцьцё гэтая тэма атрымала ў рамане 1964 году «Прыватныя абставіны», дзе апавядальнік спрабуе разьвязаць цяжкую задачу ці даць свайму мэнтальна хвораму дзіцяці памерці, або дазволіць яму жыць у няшчасьці й пакутах

Оэ зьвяртаўся да гэтае аўтабіяграфічнае праблемы і ў далейшай творчасьці, працягваючы разам з тым пісаць пра навакольнае асяродзьдзе ядзерную зброю й іншыя актуальныя пытаньні. Аднак пазьнейшыя творы ўжо не выклікалі ранейшага захапленьня «Я адчуў сярод абазнаных чытачоў немалое расчараваньне», — прызнаўся Джон Натан пасьля весткі аб прысуджэньні прэміі. — «Ён стаўся вялікай шышкай, аксакалам японскай літаратуры, аднак людзі заўважаюць у яго элемэнты павучальнасьці, дыдактычнасьці Яго ўсё цяжэй і цяжэй чытаць»

Аднак, калі яго ўплывы аслаблі, яго заангажаванасьць захавалася. Барні Росэт, выдавец першай кнігі Оэ ў ЗША, апавядае аб здарэньні, якое адбылося падчас яго візыту да пісьменьніка ў 1991 годзе

«Ён настаяў на тым, што сустрэне нас у аэрапорце Мы прыляцелі каля 4-ай гадзіны, але Оэ не было Не зьявіўся ён ні а 5-ай, ні а 6-ай. Нарэшце я здолеў затэлефанаваць, і яго жонка сказала, што ён ужо даўно мусіў да нас дабрацца І вось высьвілася, што па дарозе ў аэрапорт ён пабачыў дэманстрацыю, прысьвечаную студэнцкім падзеям у Кітаі. Оэ выйшаў з таксі й выступіў з прамовай — натуральна, у падтрымку студэнтаў Рух адразу спыніўся. Тут жа зьявіліся тэлекамэры, і ўсё было сфільмаванае Ён спазьніўся да нас на тры-чатыры гадзіны» Калі пісьменьнік нарэшце пабачыў Росэта, ён «вельмі, вельмі выбачаўся Але я не сярдзіўся бо ведаў, што ён проста ня мог не ўмяшацца ў праблему»

Пастунова людзі стамляюцца ад Касандраў. «Ён нямала трывожыць японцаў, ставіць перад імі пытаньні, пра якія яны ня хочуць задумляцца», — кажа Сузан Нэйпір, аўтар кнігі «Уцёкі з пустой зямлі», дасьледаваньня творчасьці Оэ — «Ён называе сябе канарэйкай у вугальнай шахце — ён адчувае, што мусіць быць тым, хто папярэджвае людзей»

Працяг на старонцы 12

Калі й на гэта не атрымлівае адказу, з дакорам зірнуўшы ў нашы перапалоханыя твары, цяжка ўздыхае. Потым, сеўшы на падсунутую яму жандарам валізку, ацірае пот зь ілба і з каротка пастрыжаных сьветлых валасоў і пачынае так сардэчна пазяхаць, што яго яснаблакітныя стомленыя вочы аж поўняцца сьлязьмі. Трывае ўсё гэта колькі хвілін Праз момант яго твар ажывае, а ў памутнелых вачох зноў праблісквае цікаўнасьць — у пакоі зьявілася «фройляйн» Эльзі

Гэтую рыжую, румяную, дзябёлую дачку лодзьскіх ткачоў бацькі перад сваім выездам за мяжу нанялі выхавацелькай і настаўніцай нямецкай мовы Наіўна цешылі сябе, што малым коштам увядзе яна нас ва ўсе патаемныя закуткі мовы Гётэ й Шылера зялёныя вокладкі твораў якіх займалі цэлую паліцу ў бацькавай бібліятэцы Але «фройляйн» Эльзі ня спраўдзіла гэтых спадзяваньняў. Нямецкай нас так і не навучыла хутчэй мы ў бясконцых перапалках і звадках зь ёю падцягвалі яе кульгавую, убогую польшчызну Што да выхаваўчага аўтарытэту новай апякункі, дык яго ў грош ня ставіла нават захвэнда Ягуся, якая далоняй выцірала губы, а рукавом нос. Раўнуючы свайго ўлана Люська, за якім нібыта ўлягала дародная немка, Ягуся, ані не зважаючы на нашую неабазнанасьць у справах мужчынска-дамскіх, называла «фройляйн» Эльзі «жабай апоўзлай» і дадавала, што «гэта швабская сука шыецца да кожнага мужыка» і што «варта было б паскубсьці яе рыжыя патлы» ды «зьбіць на крывавы біфштэкс яе тоўсты зад».

Узыходзячы на сцэну, «фройляйн», як толькі закмеціла, што ў яе стрэліў вокам чужы афіцэр, тут жа ўзялася за свае выкрунтасы. У раптоўным запале працавітасьці схапіла венік і палезла аграбаць ад павуцьця самую высокую паліцу бацькавай бібліятэкі. Нягледзячы на ранънюю вясну «фройляйн» выстраілася ў летнюю, вельмі тонкую сукенку, выдатна ведаючы, што калі на сьвятле так перагінацца, нахіляцца й вісляць, як бы каб дацягнуцца да самых далёкіх павуцінах, усе ейныя цноты пад спадніцай праглядаюцца ня ўкрываюцца Чужому афіцэру гэта — як разынка ў роце. Шыя выцягнулася, сьветлая шчацінка пад носам, нібы пад'юраны хамяк, а на твары разьліваецца умілаваньне й асалода Мы з братам глядзім на гэты гнюсны фарс з глыбокай пагардай Чужы афіцэр аказаўся такім хайлуком, што ў нас адпала да яго ўсякая цікаўнасьць

У другім канцы бацькавага кабінэта, каля вакна, напаўголасу, каб не пачуў чужы афіцэр, спрачаюцца маёр Білык і бабка Станіслава Бабка нэрвуецца. На шчоках і адвіслым вальляку праступае небясьпечная чырвань, сыгналізуючы пра непазьбежную блізкую буру У цяжкім шкварчаньні ўжо чуюцца перакаты грому Бабка цярпець ня можа, калі ў адсутнасьць бацькоў у кватэру прыходзяць нейкія зьмены, а таму, без пратакольных пардонаў спрабуе ўмыкнуць ад кватараваньня Пагрозьліва шыкае на маёра з гарадзкой Камэндатуры, маўляў, не патрэбныя ёй лекцыі патрыятызму І без маёравых дэдукцыяў ведае, што прыняць афіцэра на кватэру падчас вайны — грамадзянскі абавязак. Але ніяк ня можа даўмецца, чаму ў нас мае жыць менавіта расейскі афіцэр і менавіта цяпер, калі з расейцамі вядзем вайну

Тут ужо закіпае маёр Білык Які вам яшчэ расейскі афіцэр? Што за бязглуздая мешаніна паняцьцяў і народаў Гэта чысьцюткі беларус плоць ад плоці Паручнік Шчэпан — па-беларуску Сьцяпан — Савіцкі з Добраахвотнай Беларускай Дывізіі гензрала Булак-Балаховіча Пажылая пані, бадай, чула пра гэтую дывізію, цяпер пра яе ўвесь час пішуць у газэтах Гэта саюзьнікі нашы, дапамагаюць нам біць бальшавікоў Пасьля вайны хочуць стварыць сваю Дзяржаву Беларусь Раптам маёр пырскае сьмешкай. Але, з гэтай Беларусьсю яшчэ паглядзім...

Сёньня ўжо ня ведаю, чаму ніколі раней ня чутая мною назва Дзяржава Беларусь так адразу асела тады ў маім уяўленьні і так надоўга зачаравала і мяне, і майго брата Быў у гэтым безумоўна нейкі казачны элемэнт, вабнасьць чагосьці далёкага, таямнічага й разам з тым надзіва знаёмага Ва ўсякім разе, за адну хвіліну вярнулася наша цікавасьць да іншаземнага афіцэра ў бураалівкавым мундуры, хоць той і таропіўся, як аблізаны на бессаромную «фройляйн» Эльзі Адчулі мы сябе раптам балюча абражанымі тым, што маёр Білык так пакепліва паставіўся да ідэі стварэньня Дзяржавы Беларусь Хочуць мець Дзяржаву Беларусь, няхай сабе маюць, нікому гэта не замінае! У гэтай справе былі мы цалкам на баку чужога афіцэра.

Яшчэ таго самага дня паручнік Сьцяпан Савіцкі з Добраахвотнай Беларускай Дывізіі гензрала Булака-Балаховіча пасяліўся ў нашым доме з усім сваім пажыткам. Кошты беларускага кватаранта аплацілі непасрэдна мы з братам Выставілі нас з нашага ўтульнага асобнага пакойчыка й перавялі ў бабчыны апартамэнты, што завецца, з агню ды ў полымя Былі, праўда, у хаце яшчэ два вольныя пакоі: спальня бацькоў і татаў кабінэт, але бабка баялася, што «наробім там школы», таму пастанавіла трымаць нас пры сабе Найгорш было тое, што непасрэдны бабчын нагляд абмежаваў нам свабоду рухаў. Да таго ж у ейнай абіцелі стаяў ненавісны «фартап'ян», на якім яна магла гадзінамі экзэрсысаваць розныя занудныя клясычныя п'есы, што нам проста нэрвы рвала, ну, бо не спадкавалі мы ейнае музыкальнасьці Але і з такой загібельнай сытуацыі мы сёе-тое выкройвалі — граючы, бабка Станіслава забывала усё на сьвеце, і мы маглі дурэць, колькі ўлезе Другая выгода была ў тым, што бабчын пакой выходзіў у кухонны калідорчык, што спрошчвала нам уцёкі ў вольную ад бабчынага панаваньня частку кватэры, дзе непадзельна верхаводзілі Ягуся й ейны нарачоны Люсёк.

Старшы ўлан Люсёк! Яго я памятаю найлепей Бабка Станіслава часта казала, што ёй цяжка зразумець, як такая ясачка магла трапіць у нерат да такога брыдацмока. Сапраўды, як на цывільнае вока, прынцам Люська не назавеш Чырвоная, тлустая «пыса» (выраз бабкі), зубы ў срэбных каронках, маленькія хітрыя вочкі

Працяг на старонцы 12

ДРУГІ ЯПОНЕЦ

Працяг са старонкі 11

У 1961 годзе адбыўся эпізод, які папярэдзіў справу Салмана Рушдзі Оэ напісаў надзвычай вострае апавяданьне пра маладога правага тэрарыста, які мастурбуе, уяўляючы сабе вобраз імпэратара Правыя тады разьюшыліся, і Оэ давялося выцярпець шмат перасьледаў і ўціску. Нейкі фанатык прыйшоў шукаць выдаўца часапісу, у якім было надрукаванае апавяданьне, не знайшоўшы яго дома, ён забіў пакаёўку Оэ нейкі час хаваўся. Апавяданьне ў цэлым выглядзе з таго часу ніколі не перавыдавалася

Па за палітыкай, паводле сьцьверджаньня тых, хто ведае Оэ асабіста, ён — чалавек прыемны й забаўны «Ён вельмі сьмешны, а зусім не надзьмуты й змрочны» — кажа Нэйпір, якая ня толькі вывучае ягоную творчасьць, але й выступае як пэрсанаж у адным зь ягоных раманаў «Ён жахліва выкарыстоўвае людзей», — кажа яна сьмеючыся У Абмежавана Чытанага Оэ ягоны нямецкі перакладчык аднойчы браў інтэрвію на нямецкай тэлевізіі. «Ён спытаўся ў мяне, ці для мяне было вельмі важна быць перакладзеным на нямецкую мову, — прыгадаў раманіст у інтэрвію 1991 году ча сапісу *Grand Street*. — Я сказаў, што не, і ў студыі запанавала мёртвая ціша Я сказаў гэта проста таму, што пішу свае кнігі для японскіх чытачоў, а не для замежнікаў Да таго ж, і сярод японскіх чытачоў я маю на ўвазе толькі абмежаваную групу Я пішу для людзей майго пакаленьня з падобным да майго жыцьцёвым досьведам I таму, калі я еду за мяжу, або мяне перакладаюць ці крытыкуюць за мяжою, я ўспрымаю гэта даволі абыякава»

Тым ня менш, Оэ быў прызнаны хадавым таварам у ЗША ад канца 60-х гадоў, хоць і ня гэткім веда мым, як Кавабата, Юкіё Місіма або Дзюніціро Танідзакі

Тым часам Оэ нядаўна абвясьціў, што спыняе сваю творчую дзейнасьць 18 верасьня сёлета японскі тэлеканал NHK перадаў гадзінны дакумэнтальны фільм пра пісьменьніка, у якім было паказана, як ён заканчвае апошнюю старонку раманнай трылёгіі. «Канец, — сказаў ён. — I канец маёй працы як раманіста»

Магчыма гэта была простая аўтарская вычарпанасьць Пісьменьнікі часта кажуць, што болей ня могуць пісаць, яны хочуць, каб чытачы папрасілі іх пісаць далей Але Натан лічыць, што за гэтай пастановай стаіць штосьці больш сур'ёзнае. Ён зьвязвае яе з фактам, што Пух, які вырабляе зашчапкі на бялізну ў цэнтры для дарослых інвалідаў, ня толькі выжыў, але ў нейкім сэнсе й працьвітае Цяпер Пух — кампа зытар: ён выдаў два кампакты авангарднае музыкі «Мне здаецца, што дзіця ў творах Оэ было падвойнай мэтафарай — заўсёды было абмежаваньне й цяжар, ад якіх постаць бацькі мусіла дыстансавацца, каб знайсьці самога сябе й атрымаць збаўленьне Гэта барацьба, а таксама й вызваленьне», — зазначыў Натан, прафэсар японскіх культурных досьледаў з Каліфарнійскага Ўнівэрсытэту «Сымбалічна дзіця азначае цяжар, зь якім мусіць жыць паваеннае пакаленьне, — дадае ён. — Калі дзіця цяпер сталася дарослым, самастойным і само гатовае распарадзіцца сваім лёсам, бацька вольны йсьці сваёй дарогай».

Пасьля прысуджэньня прэміі Оэ па цьвердзіў сваю пастанову спыніць творчую дзейнасьць «Я паспрабую знайсьці новую форму літаратуры, адрозную ад раману, у якой я мог бы самавыявіцца» Ен зазначыў, што мусіць спачатку некалькі гадоў паразважаць над гэтай праблемай

Прэмія Оэ ні для кога не была вялікай неспадзяванкаю, хоць Швэдзкая Акадэмія імкнулася, як звычайна, захаваць сакрэтнасьць Пасьля трох англамоўных аўтараў запар — такое было перад тым толькі аднойчы, на пачатку 50-х — было ясна, што пара зьвярнуць увагу на якую іншую мову Аднак у апошнія хвіліны стаўкі рабіліся на кагосьці бліжэйшага, хоць бы на швэда Томаса Транстромэра Напярэдадні прысуду *Dagens Nyheter* выйшла з загалоўкам «Эўропа стаіць у чарзе па літаратурную прэмію»

The Washington Post

КАРАЛЕЎСТВА БЕЛАРУСЬ

Працяг са старонкі 11

і нялюдзкай формы, накшталт вялікай літары «О», крывыя ногі Але неардынарная вайсковая выпраўка, абыякавым да якой (што да ўзораў вайскова-рыцарскай пекнаты) мог быць толькі абсалютны лапаць, засланяла цывільную брыдкасьць Люська Калі гэткі ў гарачай вадзе купаны хват зьяўляўся ў поўным бляску свайго ўланства, паляскваючы шпорамі й замацаванай на рыпучых скураных рамянях шабляй, у кароткім цёмна-сінім кажушку, зухавата накінутым на шэрую ўланку у шнурох і кутасах, з рамантычным геройскім бінтам, што выбіваўся з-пад заліхвацкай мацееўкі з жоўтым акольшкам, з крывымі нагамі, якія ў высокіх ботах і пышных брыджах глядзеліся настолькі кавалерыйскімі, што, здавалася, спаміж іх выглядваў конскі хрыбет — тады, у хвіліны лагоды, бабка Станіслава далікатна пад'ялдыквала Ягусю, маўляў ейны каханы «сапраўдны ўлан з карцінкі,» — праўда, тут жа дадавала з кіслай усьмешкай — «адно што, маляваны халтуршчыкам»

I галоўнай прычынай няласкі бабкі Станіславы да Люська былі пэўныя апасеньні маральнага аспэкту Бравы ўлан, паранены ў галаву падчас нейкай сечы, адбываў рэабілітацыю ў акруговым вайсковым шпіталі, але дзякуючы знаёмству з санітарамі, ня меў ніякіх абмежаваньняў на пропускі ў горад. Таму бабка пачала — і не без прычыны — падазраваць, што Люсёк бавіць у сваёй нарачонай ня толькі дні, але й ночы. На што-што, а на садому й гамору ў даверанай яе апецы кватэры бабка закрыць вочы не магла. Спачатку яна спрабавала ўстанавіць асабісты кантроль над графікам візытаў Люська, але нахабная агрыза Ягуся нават з намёкаў на гэтую тэму рабіла столькі гвалту, што наша жыцьцё на некалькі дзён ператваралася ў сапраўднае пекла Лямантавала, што «яна ў ложак старои пані носа ня тыча й патрабуе, каб і ў ейныя справы ніхто ня соваўся». I што «ў гэтым доме чалавека не паважаюць і ўвесь час падазраюць Бог ведае у якіх сьвінствах», што «кіне к чортавай матары гэты забрынданы хлам і вернецца да сябе ў вёску, дзе, прынамсі, ніхто ня будзе яе зьневажаць!»

Застацца безь Ягусі, ды яшчэ калі бацькі былі ў ад'езьдзе, такога бабка і ў страшным сьне не сасьніла б Значыла гэта страціць бясцэнную работніцу, да якой усе ўжо пасьпелі прывыкнуць як да сваёй сямейніцы Ягуся была рупная дзеўка, гарэзьлівая, шыбастая, смачна гатавала, а работа ў ейных спрытных загарэлых руках аж сквірчэла Нават бабка прызнавала, што «з гэткай глытаўкай не прападзеш, хоць язык, як шыла з перцам» Барані Божа, ушчыкнуць яе гонар! Зразумеўшы, што пракантраляваць налёты Люська ня ўдасца, бабка Станіслава спыніла бясплённыя баталіі ў абарону маральнасьці й да сьмерці абражаная, цалкам аддалася мэдытацыям за фартап'янам, папярэдне з пагардай засьведчыўшы, што «ўмывае рукі, і з гэтай хвіліны нага яе больш ня ступіць на кухню», што, як помніцца, ня надта засмуціла ані пераможцаў нарачоных, ані нас, родных унукаў

Кухонная частка кватэры, якая складалася зь цёмнага калідорчыка, кухні, кладоўкі й маленькага пакойчыка Ягусі, адыгрывала вельмі важную ролю ў маім і братавым жыцьці, бо менавіта там амаль заўсёды можна было сустрэць перасьледаванага бабкай волата вайны Крываногі кавалерыст з шушмай бінтоў, што закрывалі найсапраўднейшую рану за абарону радзімы, вярэдзіў мае фантазіі мацней і ярчэй, чым уланы князя Юзэфа і польская коньніца Напалеона, гераічныя прыгоды якіх былі мне вядомыя з кніг Пшыбароўскага й Гансяроўскага Трэба зрэшты прызнаць, што старшы ўлан Люсёк са скуры лез, абы яго геройства нагадвала выхадкі кніжных папярэднікаў Кожны раз, успамінаючы ваенныя кампаніі, ён з такой фантазіяй перакручваў і расквечваў акалічнасьці свайго раненьня, што нагнаў бы аскому на любога бэлетрыста Аж нарэшце Люська заносіла, і ён пачынаў іламазьдзіць, як сам правадыр і кіраўнік дзяржавы Юзэф Пілсудзкі перад усёй арміяй дзякаваў яму за мужнасьць і, ціскаючы руку, запэўніваў, што безь яго ўся вайна выглядала б мізэрна. Калі ў нашых вачох мільгаў цень сумніву, Люсёк тут жа спыняў слоўныя гарцэрствы і ўжываў свой каронны абарончы фляк. З раптоўным енкам хапаўся за перабінтаваную галаву, пры гэтым твар яго перакошвала, як ад страшнай пакуты. Нас аж у дрыжыкі кідала Малаздушны недавер умомант як ветрам зьмятала, і зноў багавейна глядзелі мы на калоса вайны за свабоду й незалежнасьць Каб падмацаваць геройскія сказаньні, Люсёк дазваляў нам пакрасавацца перад Ягусіным люстэркам ва ўланскай шапцы з жоўтым акольшкам, выцягнуць з похваў шкада толькі да паловы, крывую ўланскую шаблю з надпісам «Гонар і Бацькаўшчына» ды паласавацца ўсякімі смакоткамі з кладоўкі, — гэта, праўда, санкцыянавала Ягуся, гордая й шчасьлівая ад таго абагаўленьня, якім мы адорвалі яе ўлана Нейкі асаблівы рататус забароненага плоду быў ва ўсім гэтым Адступіўшы з кухоннай часткі кватэры бабка старалася і нас цалкам ізаляваць ад заражанага грахом месца На шчасьце, падчас ейных музычных мэдытацыяў нам такі ўдавалася, хоць і не без дадатковых манэўраў, непрыкметна шмыгаць у кухонны калідорчык.

Пасьля перасяленьня ў бабчын пакой прыяцельства зь Ягусіным нарачоным пайшло лацьвей Але па іроніі лёсу менавіта ў гэты час наша захапленьне крываногім кавалерыстам трагічна панікла Ведалі мы яго ўжо, як аблупленага. Тым часам на гарызонце зьявілася нешта зусім новае Усю нашу ўвагу, як магнітам, цягнуў сканфіскаваны ад нас Гарадзкой Камэндатурай дзіцячы пакой, адкуль ча роўна й таямніча прамянілася казачнае Каралеўства Беларусь

Кемлівая Ягуся зьлёту ўгледзела зьмену нашых упадабаньняў і зразумела, каму ейны абажаны Марс мусіць падзякаваць за страту вернае аўдыторыі Імгненна ўсёй сілай і моцаю свайго палкага сэрца яна зьненавідзела шчырадушнага паручніка Сьцяпана Савіцкага і ўсіх ягоных гасьцей — сяброў з Добраахвотнай Беларускай Дывізіі, ахрысьціўшы ўсіх іх паводле прозьвішча іхнага камандзіра пагардлівай мянушкай «булакі»

Тым часам мяне й брата ўсё мацней і глыбей апаноўваў загадкавы беларускі дурман. Неўзабаве пасьля зьяўленьня паручніка Савіцкага, калі здолелі мы ўжо вывучыць ад «булакоў» колькі дзясяткаў слоў іх роднай мовы, напаў пад карэкцыю абавязковы, сурова пільнаваны штодзённы рытуал нашых ранішніх і вечаровых вітаньняў-разьвітаньняў Сураду не маглі мы пайсьці спаць ці падняць раніцай галавы з ложка, каб не паўтарыць зброілай формулы Увечары мусілі сказаць «Дабранач, зычым усім добра спаць!» Раніцай віталіся: «Добры дзень, зычым усім добрага дня» I сьвята верылі, калі б раптам нейкае з гэтых магічных слоў выпала, сталася б ліха. Цяпер да тых заклінаньняў — і ранішніх, і вечаровых — дадалося новае, якое вымаўлялі мы па-беларуску, з трымценьнем, узбуджана дрыготкім голасам, але ціха, каб не пачула бабка «Няхай жыве Каралеўства Беларусь!» З гэтых словаў пачынаўся й канчаўся кожны дзень.

У размовах з «фройляйн» Эльзі й Ягусяй таксама пачалі мы ўжываць беларускія слоўцы Замест «dziękuję» казалі «дзякую», замест «proszę» — «калі ласка», замест «do widzenia» — «да пабачэньня», замест «nie wiem» — «ня ведаю» «Фройляйн», адносіны якой з «булакамі» ад пачатку склаліся на дзіва добра, лагодна прымала наша моўнае малпаваньне і толькі адказвала на яго чульлівым хіхіканьнем, затое Ягуся шалела кляла нас апсюганамі бяз гонару, нават здраднікамі бацькаўшчыны і пры кожнай нагодзе лаяла «булакоў»

Адразу па вяртаньні са школы, карыстаючыся тым, што паручніка Сьцяпана не было дома (у гэты час ён невядома на якіх вучэбных пляцах муштраваў новых жаўнераў Дзяржавы Беларусь), усчыналі мы штурм забранага гнязда, што было ня цяжка, бо ключ даўно згубіўся, а таму пакой ніколі не замыкаўся

Пазнаць па гэтым пакоі наш былы дзіцячы было амаль немагчыма Усё цяпер там было іншае, а таму надзвычай цікавае Адразу з парога патыхала чужым, дурманліва-моцным мужчынскім духам У ім перамяшаліся пахі тытунёвага дыму, новых скураных афіцэрскіх пасаў, сапрэлых плашчоў з грубага вайсковага сукна, камісыйнага хлеба, дзёгцю, рэзкага адэкалёну й многіх іншых рэчаў, якія цяжка было распазнаць, але якія прыемна дражнілі нашы органы адчуваньня.

У пакоі, дзе перад тым усе рэчы былі раскладзены вельмі правільна и нудна, бо за гэтым сачылі і бабка, і «фройляйн», і Ягуся, цяпер панаваў страшэнны гармідар Уздоўж сьцен грувасьціліся пустыя пляшкі з-пад алькаголю й піраміды паходных кансэрваў. Загароджаны шырмай у куце сарамліва туліўся сьцягнуты з гарышча бляшаны рукамыйнік са шчарбатай парцалянавай місай і поўнае вядро вады Насупраць вясёла пабліскваў медзяны самавар Крэслы былі паабвешаныя рознымі прадметамі вайсковага рыштунку На падлозе валяліся драўляныя капылы для высокіх ботаў, розных памераў шчоткі й пулэлкі з ваксай-шмаравідлам

Над ложкам паручніка Савіцкага вісела школьная мапа Ўсходняй Эўропы з

Іва Андрыч

EX PONTO

* * *

На што ні зірну — усё песьня, і што ні крану —
усё боль

НЕСПАКОІ

* * *

Ноч. Зьнясільвае мяне думка пра існаваньне
гэткай неахопнасьці ўсяго ў змроку — Як доўга
цемень стаіць! А новыя дні заўжды адкрываюцца,
нібы раны сьветаіснасьці.

У мяне ад усяго бачанага запаліліся вочы
Вялікі сусьвет. Вялікі цяжар і вялікая змога
Ноч уладарная А чалавек самотны

* * *

Бываюць дні і ночы, калі таемства запаўняе
мой куток і я панікаю, быццам зьвераня з перапуджанымі
крывёю налітымі вачыма і даастатку страчваю памяць,
ня маючы ні да каго ўцячы, ні голасу, каб яго
паклікаць

Ява і сон, як два люстэркі, перадаюць мой боль
адно аднаму

Засынаю, думаючы пра боль мінулага дня, потым
у сьне перажываю яго зноў, а тады сьню, што не баліць,
дый увогуле не балела, і радуюся, удзячна цешуся ад
таго, што перапалох быў марны

Калі ж прачнуся — дзе там! — боль учарашні
на сваім месцы, нібы камень

Вось у чым праўда

І няма праўды іншай, акрамя адной: болю, і няма
рэальнасьці інакшай, як пакута; боль і пакута ў кожнай
кроплі вады, у кожнай сьцябліне травы, у кожнай грані
крышталу, у кожным гуку голасу жывога — у сьне і наяве,
у жыцьці, перад жыцьцём, а напэўна, і пасьля жыцьця

* * *

Бог зыходзіць як сьвятло з кожнай рэчы створанай
і з кожнага жыцьця распачатага

Самотны камень на мелізьне мае аўру Ягонага ўздыху,
і не зьнікае над ім ні ўранку, ні ўвечары флюід лілёвы,
ясь нябачнага сонца

Ён — цяпло дыханьня ўсяго жывога

Ён глухі да гадзіньнікаў, што б'юць і дзеляць
тэрміны на кавалкі. Ён сьляпы да праяў дня, ночы
і да ўсіх зьменаў часу

Ён — суцішальная віднота і выразная цішыня,
у якой чуецца голас, што Яго кліча

Ён так няўкорна маўчыць, што здаецца, нібыта
Яго няма

А Ён — мірнае сэрца ўсіх атамаў

ЦІХІЯ РАНІШНІЯ ДУМКІ

Ціхія ранішнія думкі

Цяпер усьведамляю страчваць боязна толькі да таго,
пакуль ня страціш усяго; ад частковых стратаў горыч
і сьлёзы зьяўляюцца, пакуль яшчэ па рэшце вымяраць
можна велічыню страчанага, цяжка нам А вось некалі
страціўшы ўсё, адчуем лёгкасьць, якой не знайсьці
найменьня, таму што гэта бязважкасьць празьмернага болю

— «Я лёгкі, лёгкі, магу адляцець!»

Усё страчанае ў маёй сьвядомасьці, ды бязь цяжару,
без гаркаты зямных рэчаў; у мяне зноў ёсьць усё,
што страціў, перайначанае і аздобленае, — у згадках
А яшчэ я набыў нямераную вольнасьць таго, хто нічога
ня мае, і спакой таго, хто адгараваў і канчаткова
разьвітаўся

ЛІЛІ ЛАЛАУНА*

Лала лула, луна ліна
Ала луна лані лана
Ана лілі ула іна
Налі ілун ліліана

Ліла ані ул улана
Лані ліну ул нанула
Аналі ні ніна нана
Іла ала уна нула

Алауна лул іл лала
Аліланa, лан, лу, лі, ла
Налу нілу нун нінала
Нала уна ан аніла

* *Так звалі адну грачанку, са складоў імя якой створаны гэты «верш»*

Пераклаў з сэрбахарвацкай Іван Чарота

дамаляванай пасярэдзіне вялікай сьветла-зялёнай плямай, на якой не без хваляваньня перачытвалі мы знаёмыя словы: «Дзяржава Беларусь». Тут жа ў сьцяне адразу з-пад мапы зеўрала нема лая прадзёўбіна, зробленая нейкім вострым прадметам Ані не сумняваліся мы з братам, што гэтым прадметам магла быць толькі прыгожая фінка на начным століку пры ложку. Але прызнаньне самой дзюры так і засталося для нас інтрыгуючай таямніцай

Найбольш вабілі нас шуфляды ў камодзе, дзе да Савіцкага мірна спачывала наша бялізна Цяпер у іх перахоўваліся скарбы Дзяржавы Беларусь. Сёньня, калі згадваю зьмесьціва тае камоды, дзіўлюся, якім чынам паручнік Сьцяпан Савіцкі злолеў аж так набатаваць свае (дакладней нашы) шуфляды ўсякім вайсковым дабром Хаваліся там розныя афіцэрскія зоркі, аксыдаваныя вайсковыя гузікі (не памятаю, якія эмблемы былі на іх выбітыя), срэбраныя й залатыя шкуты для абшываньня каўнераў і нарамнікаў, каляровыя стужкі и ордэнскія калодкі, плеценыя ад'ютанцкія шнуры, бронзавыя крыжыкі на ланцужках мэдалікі, наладаваныя баявымі патронамі магазыны дробнакалібэрнае зброі Усяго гэтага было столькі, што маглі мы бяз рызыкі некаторыя тыя скарбы «пазычаць», каб потым з форсам строіцца перад школьнымі сябрукамі

Толькі Ягуся выводзіла нас з беларускага хмяльнога марыва, калі з поўным арсэналам розных шчотак, вёдраў і ануч кожны Божы дзень зьяўлялася на прыборку Менавіта ў час гэтых шлямовак, калі й мы споўдаліся па ня збыт стэрыльным прыстанішчы паручніка Савіцкага, уланава карачонка магла ў поўную волю спагнаць злосьць да чужакоў. На якую такую згубу Бог яе карае, галасіла з парога Ягуся, што мусіць разграбаць гэты «рускі бардак» Натужаны шоргат шчотак і скрыгат скроблаў нібыта меў нас упэўніць, што большых няхлюдаў, чым «булакі» сьвет ня бачыў З агідай дэманстравала яна вымецены з-пад ложка недаедзеныя кансэрвы, крывілася, зьбіраючы са стала сьпіткі й зьедкі й брудныя замусоленыя шклянкі, прымушала нас пальцам вымераць глыбіню прадзёўбіны ў сьцяне, заклінаючы, што «па такіх азіятах асіна плача». І ўперамешку з усім гэтым грукатам, лаянкай і праклёнамі знаходзіла-такі момант, каб уплішчыць якое пахвальнае слоўца пра Люська, што «несумненна дастане ен за свае раны Крыж Адвагі, а можа нават і «Віртуці Мілітары», або што «хутка ўжо мусяць вярнуць яго на фронт, бо йначай не дадуць там сабе рады». Калі душой і сэрцам не спачувалі мы гэтым шчыраваньням, разьюшаная Ягуся вытурвала нас з нашага ўласнага пакою, пагражаючы замэльдаваць бабцы пра нашыя вылазкі. Але без смаляка дровы не запаліш, і па абедзе зноў таўкліся мы пад дзьвярыма, што вялі ў Дзяржаву Беларусь. З часам, неяк падсьвядома пачалі мы атаясамліваць гэтую казачную назву з кватэрай паручніка Савіцкага. Казалі напрыклад «Сеньня ў Дзяржаве Беларусь была такая гулянка, ого!» альбо: «заўтра, пакуль бабка будзе на прамэнадзе а Ягуся на кухні, шмыгнем у Дзяржаву Беларусь»

Сапраўднае жыцьцё у Дзяржаве Беларусь пачыналася толькі пад вечар, калі паручнік Савіцкі вяртаўся з манэўраў амаль заўсёды ў кампаніі некалькіх іншых афіцэраў Яны гаманілі, сьмяяліся пілі гарбату з самавара й гарэлку, спрачаліся, падымалі тосты, расказвалі пра свае ваенныя прыгоды Калі бабкі не было дома, да іх далучалася таксама «фройляйн» Эльзі. Тады бяседа асабліва ажыўлялася: піск, хіхікі, тузаніна, выбухі сьмеху. Неяк мне ўдалося падгледзець, як афіцэры нацягвалі на нашу выхавацельку вайсковы плашч, а потым што сілы стараліся яго зашпіліць, і гэта выклікала буру грубага рогату Ды раптам нечая сьпіна засланіла мой наглядальны пункт, так што больш нічога я ня ўбачыў

Амаль заўсёды нехта з гасьцей Савіцкага прыносіў з сабой які-небудзь музычны інструмэнт, альбо проста губны гармонік і тады пачыналіся сьпевы Сьпявалі розныя песьні беларускія, расейскія, украінскія

Найбольш уражвала мяне ўрачыстая беларуская песьня, якую яны сьпявалі па-касьцёльнаму з салістам і хорам. Тону задаваў так званы «запявайла», высокі дужы капітан зь вясёлымі вачыма й прыгожым ґрудным барытонам. Астатнія беларускія афіцэры тужліва падцягвалі:

А хто там ідзе?
— Беларусы!
А што яны нясуць?
— Сваю крыўду!

На жаль, толькі гэтыя некалькі радкоў я й здолеў запомніць Але ў нядаўна выдадзенай у нас «Анталёгіі беларускай паэзіі» знайшоў тую песьню майго дзяцінства як твор слаўнага беларускага паэта Янкі Купалы, прыгожа перакладзены на польскую мову Янам Гушчам

Найчасьцей, аднак, сьпявалі ў Каралеўстве Беларусь тужлівую ўкраінскую думу, настрой якой быў вельмі блізкі ўсім гасьцям паручніка Савіцкага Дагэтуль памятаю, як яна гучала ў арыгінале

У сусєда хатка была
У сусєда жэнка была
А у мэнэ ны хатынкі
Нэма шчасця, нэма жынкі

Два апошнія вершы песьні паўтараліся шмат разоў і штораз болей расьцягваліся тужліва й роспачна, аж урэшце сьпеў пераходзіў у агульны плач.

«Фройляйн» Эльзі, калі бывала ў пакоі, таксама брала ўдзел у канцэрце і заўсёды са сваім адзіным шлягерам — нямецкай песенькай пра восень. Ейны рэпэртуар мы ўжо ведалі напамяць, бо менавіта гэтая песенька й была ў «фройляйн» галоўным навуковым дапаможнікам пры спробах увапхнуць у нашыя глузды пярліны нямецкай валоды. Гаварылася ў той песьні пра адлёт у вырай ластавак, журбу завялых ружаў, змоўклых салаўёў ды іншыя самоты Але Эльзі — уталентаваная мядзьведжым голасам і цецерuчыным слыхам — раўла яе ў мажоры генэральскага марша Апошняя страфа, у якой гаварылася пра балючае расстаньне двух сэрцаў, грымела ў ейнай інтэрпрэтацыі як пераможная баявая сурма

Папытайся ў сваго сэрца
Як баліць яно ў разлуцы

На рык «фройляйн» з кухоннай часткі кватэры выскоквала разьятраная Ягуся й пачынала малаціць кулакамі ў дзьверы Каралеўства Беларусь

— Каб вам зарвала, псякосткі! Гэта польскі дом! Тут гавораць і сьпяваюць па-польску!

З усіх гасьцей паручніка Савіцкага найбольш палюбілі мы высокага, плячыстага, заўсёды вясёлага капітана па-прозьвішчы Карпюк, таго самага, які быў «запявайлам» беларускіх песень Капітан Карпюк альбо, як мы яго звалі «Вясёлы Капітан», бываў у Каралеўстве Беларусь штодня й амаль заўсёды прыводзіў з сабой сына Алеся Бывала, што зь імі прыходзіла й жонка капітана, высокая, бледная, вечна хворая полька пані Эміля З усёй той сям'і напачатку найбольш кантактаваліся мы з Алесем, якога бацька ахвотна даручаў нашай апецы, асабліва тады, калі ў Каралеўстве пілі гарэлку ці юдзіліся з «фройляйн» Эльзі Малы Карпюк, ня многа маладзейшы ад мяне, але надта дробны для свайго ўзросту, кволы й затурканы, будзіў у нас нейкія драпежныя, нават садысцкія інстынкты

— Алесю! Алесю! — клікалі мы яго.

— Чаго? — пытаўся той зь недаверам.

А мы яму з грубым сьмехам

– Ты дурны!

Альбо

— Алесю, каторая гадзіна

Той баязьліва паціскаў плечкамі

— Ня ведаю

— Чуеш? — зьвяртаўся я да брата — ён ня ведае каторая гадзіна, трэба яму накруціць гадзіньнік.

— Але, зараз накруцім! — задаволена гмыкаў мой брат

Мы валілі беднага хлопца на падлогу круцілі яму рукі, цягалі за кароткія белыя кудзеркі на шыі, хоць добра ведалі са свайго досьведу, як гэта балюча

Зьнепрытомнены ад страху, болю й крыўды Алесь вырываўся і неўпатрап тоўк нас сваімі дробнымі кулачкамі

— Пусьціце, гады! Ах, вы сволачы!

Разборкі з сынам не заважалі нашым прыязным адносінам з бацькам «Вясёлы Капітан» заўсёды вітаўся цёплай усьмешкай і ставіўся да нас зь яўнай спадобай Ад гаспадара й іншых беларускіх гасьцей ён адрозьніваўся тым, што выдатна гаварыў па-польску, тым часам як з астатнімі паразумецца можна было толькі па-беларуску, расейску ці ўкраінску Пазьней ужо мы даведаліся, што «Вясёлы Капітан» быў родам з-пад Баранавічаў і да пачатку сусьветнай вайны працаваў там дырэктарам вясковай школы Яго полька-жонка, амаль цалкам зрусеелая, была дачка фінансавага чыноўніка з Баранавічаў

Маё першае збліжэньне з капітанам Карпюком адбылося пры акалічнасьцях досыць асаблівых Аднаго разу ў нешчасьлівы дзень атрымаў я ў школе гарачы камень запазуху — табель за два тыдні вучобы, і фігуравала ў ім рэкордная колькасьць кепскіх адзнак Збольшагазьменшага — шэсьць двоек і адзін кол Зразумела было, што за такі абшыт бабка задасьць фаеру... Увесь вечар з пагардаю ганіла яна мяне абузьнікам і крывасмокам на параненым целе айчыны «Такія неверагодныя цяжкасьці перапалаюць мо-

Працяг на старонцы 14

КАТАЛЁНСКІ КУТ НА ПІРЭНЭЙСКАЙ

Антон Бакіноўскі

СПАДЗЯВАНЬНЕ У аэрапорце ўбачыў новы гатунак гарэлкі з назовам *Belarus* Прыкметы ўмацаваньня бел дзяржаўнасьці падпільноўваюць у кожным кутку!.. Шкада, што пакаштаваць гэтую *Belarus* не выпадала Але ёсьць спадзяваньне вярнуся з Каталёніі ды пакаштую

ЛЕТУЦЕНЬНІЦА Сьцюардэса Трэба вынайсьці новы назоў для гэтае прафэсіі... Аэрамадона Аэрадзяўчына. Паветранка Самалётніца Аблочніца Хмурыньніца Ці надаць другі сэнс слову *летуценьніца*

Летуценьніца (сьцюардэса) ад Менску да Барсэлёны ўсе абвесткі рабіла на дзьвюх мовах па-беларуску й па ангельску. А вось камандзір карабля па беларуску ня ўмеў, ён і па ангельску ня ўмеў, але стараўся Ен і самалёт стараўся пасадзіць зь першага залёту, але ня здолеў, ня трапіў на пасадачную палосу Давялося рабіць вялікае кола над Барсэлёнаю. Усе перахваляваліся, затое паглядзелі на індустрыйны прыгарад з вышыні палёту Летуценьніцы

МУХІ У самалёце добра кармілі Курыная рулада, калі пасаліць і паперчыць, нават ва ўспамінах застанецца смачнай Да яе прапаноўвалася віно Але наперадзе чакаў нязблізкі, чужы, каталёнскі, пірэнэйскі сьвет Чужасьць насьцярожвае, не дазваляе разьняволіцца, таму сьняданак запіваў добрай моцнай гарбатай, а не віном Адно раздражняла — мярзотныя, дробненькія, нахабныя мухі Толькі мушыныя паветраныя танцы не сапсавалі ні апэтыт, ні прыўзьняты спадзяваньнямі настрой

АЛЬПЫ Не скажу дакладна, хто з старажытных кітайскіх жывапісцаў лётаў на вышыні 8500 мэтраў, але Альпійскія горы, даліны, азёры й аблокі выглядаюць так, нібыта іх намаляваў на ілюмінатары тонкі пэндзлік старажытнага кітайскага мастака

НАЦАЛУНКІ Каталёнскія дзяўчаты вельмі падобныя да хлопцаў Шмат зь іх носіць кароткую стрыжку й мужчынскую, ці трансполавую вопратку. І калі хлопец зь дзяўчынаю пачыналі цалавацца на вуліцы, а цалююцца яны паўсюль і рытуальна два-тры разы ўзапар у абедзьве шчакі, па чарзе, у мяне узьнікала супярэчлівае пачуцьцё няёмкасьці Зрэшты ў горадзе Сiчазе, дзе я сабраўся адпачыць, у першыя ж хвіліны я пабачыў, што маладыя геі не саромеюцца хадзіць па вуліцы, узяўшыся за ручкі

ТЭЛЕТАЎРАМАХІЯ Карыду я глядзеў разам з дачкою па тэлевізіі. Уражвае. Жудасьць Асабліва буйныя пляны

Крама геяу у Сiчазе

Калі матадор закалоў зьнямоглага быка, дачка пайшла на гаўбец і заплакала

Уражвалі бычыныя рогі, акропленыя крывёю. Вялізарныя сьветлыя рогі ў цёмных бліскучых крапках

Ня ведаю чаму, але страшэнна хацелася, каб перамог бык Дужая, гожая жывела мужна змагаласяс супраць стракатай зграі ўзброеных мужчын танцораў

Быка забілі Але як для мяне, дык перамог якраз бык, а не змакрэлы матадор І хай даруюць мне каталіцкая й артыстычная Каталёнія зь Гішпаніяй, але бык — татэм, бык — істота боская, і нельга перамагчы быка, забіваючы

АЛЕБАРДА Як каму а мне заўсёды падабалася алебарда Ні дзіды, ні мячы, ні стылеты ні кінжалы ня ўражвалі так, як алебарды. У Каталёніі, седзячы ў кавярні, я заўважаў, што мужчыны маюць вельмі прыгожыя твары і ім пасавала б алебарда Мужчыны ў Сiчазе значна прыгажэйшыя за жанчын, асабліва маладыя хлопцы, якія трымаюцца з гонарам, як сапраўдныя рыцары

І таму ўжо ня надта зьдзівіла прыцішанае паведамленьне экскурсаводкі, што Сiчаз — мужчынскі горад і якраз цяпер у ім праходзіць зьезд мужчын, якія любяць выключна мужчын

Падчас вечаровага шпацыру, калі з надыходам цемры ўсе рэстараны, бары, піцэрыі кавярні запрацавалі на ўсю моц, на адной з вуліц я заўважыў, што за кубачкамі кавы й бакаламі віна адпачываюць выключна прадстаўнікі майго полу

Чаму гомасэксуалісты абралі менавіта Сiчаз? Можа з за сярэднявечнай крэпасьці, што ўзвышае сваю суровую фаласападобную вежу над Міжземным морам? Можа з за іншага. Адно ведаю дакладна, калі ходзіш па гэтай крэпасьці само сабою ўзьнікае жаданьне трымаць у руках алебарду

СІЧАЗ І СОЧЫ Параўноўваць Менск і Сiчаз — тое самае, што параўноваць шорты з кажухом А вось горад Сочы вельмі лёгка параўноваецца зь Сiчазам. Там мора, тут мора, там натоўпы адпачынькаў і тут; гатэлі й гатэлі, пляжы-пляжы; сьпёка-сьпёка, заду-у-ха... І калі б горад Сочы ў свой час захапілі не расейцы, а гішпанцы, дык цалкам магчыма, што сёньня на беразе Чорнага мора ўзвышалася б нешта падобнае да каталёнскага гораду Сiчаза Адзіная паўнавартасная перавага ў Сочы над Сiчазам — гэта порт Трэба заўсёды здымаць шапку перад архітэктурнымі помнікамі вялікіх імпэрый, бо інакш, калі задзярэш галаву, каб разглядзець што так зіхціць на шпілі, шапка можа зваліцца сама. Праўда, гішпанская каляніяльная імпэрыя не была толькі латкай на глёбусе. Як і Расея, Гішпанія заваявала не адну Каталёнію Але няма таго, што раней было, і некалі вечная крэпасьць Сiчаза сёньня выглядае, як па-майстэрску зробленая кінадэкарацыя а не вайсковая база

Як бы там ні было але калі выбіраць паіж Сiчазам і Сочы — я выбіраю Менск Бо з кажуха ўрэшце яшчэ можна пашыць шорты...

ТЭЛЕТАЎРАМАХІЯ 2 Шчоўкаючы пульт TV, зноў натрапіў на рэпартаж з карыды Глядзеў і ня мог адвесьці вачэй Бык трапіўся жывы рэзкі, агрэсыўны Таму рызыкі ў тарэадораў было ўтрая болей, але й матадор, як на зло, аказаўся ўтрая спрытнейшы

Я й дачка зноўку занялі бок быка

«Тата, а калі бык запора тарэадора, яго ж усё адно заб'юць? Атрымліваецца несумленная гульня. Як бы ні здарылася, а бык з арэны жывы ня выйдзе Яго ўсё адно пацягнуць коні...»

«А ты ведаеш гэтым быкам яшчэ й рогі ўкарочваюць, падпілоўваюць Каб ня мог дакладна ўдарыць. Бык бье й прамахваецца, бье й не трапляе ў цэль...»

«Бедны, бедны бык!»

КАРАЛЕЎСТВА БЕЛАРУСЬ

Працяг са старонкі 13

ладзі, бо ж — настаўнікі пайшлі на фронт біць клятага ворага Вялікай Польшчы І ў гэты цяжкі для патрыётаў час ты так сплюгавіў гонар польскага вучня, — грымела бабка. — Далібог, няма роду без выроду!» З бабчыных абвінавачваньняў неабвержна вынікала, што мае двойкі й кол спрычыньваюцца да агульнага паслабленьня нашага абароннага патэнцыялу, а гэта, у сваю чаргу, яшчэ болей ставіць бацькаўшчыну пад удар ворага Як згаварыўшыся, пачалі мяне скубсьці здраднікі Ягуся, старшы ўлан Люсёк і «фройляйн» Эльзі. Гэтая апошняя не прапусьціла, каб не раззваніць беларускім афіцэрам пра мой «рэкорд»

З гасьцей паручніка Савіцкага толькі капітан Карпюк, відаць, як былы пэдагог, зацікавіўся маёй акадэмічнай паразай. Але зрэагаваў на яе зусім не па настаўніцку Спаткаўшы мяне тым вечарам пад дзьвярыма Каралеўства Беларусь, ад аднога майго выгляду грымнуў вясёлым рогатам, аж скалануўся яго вялізазны жываціска Трасучыся ад сьмеху, зноў і зноў паўтараў, нібы веры не даючы — Ну й падэрвы! Ну й убоіна! Шэсьць двоек і кол! Ах, Божа ж Ты мой Божа! — і булькатаў аж курчыўся, пакуль сьлёзы не пацяклі па твары У першыя хвіліны я зьнямеў ад абразы Але сьмех «Вясёлага Капітана» быў такі шчыры й прыязны, што ўрэшце й я засьмяяўся Пасьля шпілек, якімі ўвесь дзень пароліі мяне дамачадцы, гэтая весялосьць крыху супакоіла.

Вось так і запрыязьніўся я зь «Вясёлым Капітанам». А мой бядачы табэль стаў як бы тайным паролем нашага сяброўства Яшчэ доўга, пры кожнай сустрэчы пад дзьвярыма Каралеўства Беларусь, Карпюк замест прывітаньня, па-змоўніцку прыжмурыўшы вока, нявінна пасьмейваўся — Шэсьць двоек і кол! Божа ж Ты мой Божа! — пазьней толькі падміргне, мой унутраны голас тут жа адказваў — Шэсьць двоек і кол! Божа ж Ты мой Божа!

Але зь «Вясёлым Капітанам» яднаді нас справы й больш важныя. Дзякуючы яму казачнае Каралеўства Беларусь пачало набываць у нашых вачох больш рэальныя контуры Капітан час ад часу дапускаў мяне й брата на прыяцельскія юрздыкі ў наш колішні дзіцячы пакой І пакуль паручнік Сьцяпан Савіцкі са сваімі гасьцямі анцыбурылі за сталом, папіваючы гарбату ўперамешку з гарэлкай і сьпявалі свае тужлівыя песьні, мы з капітанам уладжваліся на гаспадаровым ложку (былым маім ложку) пад картай Дзяржавы Беларусь і гаварылі пра дывізію генэрала Булака-Балаховіча, а дакладней, пра ваенныя паходы капітана Карпюка, былога дырэктара вясковай школы пад Баранавічамі «Вясёлы Капітан», як і іншыя афіцэры беларускай дывізіі, пачаў ваенную кар'еру маладым рэкрутам у царска-расейскай арміі. Разам з тысячамі іншых беларусаў, летувісаў, украінцаў і палякаў, змабілізаваных царызмам у 1914 годзе, пазьнейшыя «булакі» папаматаліся па неабсяжных прасторах развалюхі-Расейскай Імпэрыі, бароначы яе ад наступу нямецкага войска Пасьля канчатковага падзеньня царызму беларускіх патрыётаў, разам з расейскімі й польскімі сябрамі па зброі, сабраў пад сваёй харугвай у колькітысячны добраахвотны партызанскі корпус генэрал Станіслаў Булак Балаховіч, слынны беларускі ваяр, родам зь Віленшчыны Так пачалася дарога славы Добраахвотнай Беларускай Дывізіі. Спачатку баранілі ад немцаў незалежнасьць маладых дзяржаў Эстоніі й Латвіі. Потым прарываліся праз фронты назад у родную Беларусь. Здаецца, савецкае вайсковае камандаваньне ў асобе самога Троцкага прапанавала генэралу Балаховічу прыняць пасаду інспэктара ўсёй чырвонай кавалерыі Але расейскай няволі пад той ці іншай подлівай было ўжо задосыць. Марылі яны пра ўласную незалежную беларускую дзяржаву, якая нарэшце павінна была паўстаць — Божа ж Ты мой Божа! — спыніў аповед капітан Карпюк — Гэта ж натуральна, як ноч і дзень, што кожны хоча мець сваю дзяржаву Як жыць без сваёй дзяржавы — Пад камандаваньнем «бацькі» генэрала змагацца — гонар, але вайна сама па сабе ёсьць зло Усе ваенныя гады капітана Карпюка суправаджала жонка з тройцай малых дзетак. Бо дзе магла перахавацца жонка беларускага афіцэра, калі не было яшчэ беларускай дзяржавы? Меншыя Алесевы брацік і сястра ня вытрымалі цяжкасьцяў ваенных бадзяньняў і памерлі — Вайна вайной — цяжка ўздыхаў Карпюк — але каб жа ж зь яе штось людзкае выйшла Хоць бы ведаць, за што згінулі сынок і дачушка Божа ж Ты мой Божа! — Генэрал Балаховіч вымысьліў тое беларускае каралеўства Капітан Карпюк, як чалавек дэмакратычных поглядаў, хацеў бы можа рэспубліку, такую, як у Польшчы. Але генэрал вялікі чалавек, хоча каралеўства, няхай будзе каралеўства, абы толькі было Божа ж Ты мой Божа! Капітан тлумачыў нам, што спраўджаньне беларускай мары залежала ад польскай вайны Генэрал Балаховіч адразу па вяртаньні на Беларусь паспанавіў афіцыйна заключыць з Польшчай мір і нават напісаў Пілсудзкаму. Пілсудзкі адказаў згодай. Беларускую дывізію, што ўступіла ў Дзьвінск, генэрал Рыдз-Сьміглы ўрачыста вітаў фанфарамі й аркестрам У лютым 1920 году дывізія ўвайшла ў Польшчу, каб рэарганізавацца і ўкамплектавацца Вось і стаць у Польшчы Божа ж Ты мой Божа!

Разгубленасьць і сумненьні мучылі нас, калі мы слухалі «Вясёлага Капітана» Шкада было казачных чараў нерэальнага Каралеўства, якое мы сабе ўяўлялі Але тое, пра што распавядаў Карпюк, таксама было нам блізкае, нагадвала гісторыі з кніжак Гансяроўскага й Пшыбароўскага.

Аднойчы, было гэта, бадай, на пачатку жніўня, незадоўга да «Цуду над Віслай», афіцэры-беларусы вярнуліся са службы незвычайна ўзбуджаныя Амаль кожны зь іх трымаў у руцэ ці ў кішэні апошні нумар варшаўскага «Тыгодніка Ілюстраванага» У ім павінна была быць надрукаваная размова з генэралам Булаком-Балаховічам Яны так сьпяшаліся прачытаць яе, што нават самавар забыліся паставіць Паселі вакол капітана Карпюка, той расклаў на стале «Тыгоднік Ілюстраваны» і пачаў чытаць уголас, перакладаючы адразу на беларускую тым, хто не разумеў па-польску Мяне з братам таксама дапусьцілі паслухаць Скончыўшы чытаць, капітан Карпюк устаў і ўрачыста пачаў песьню ў гонар камандзіра Добраахвотнай Беларускай Дывізіі. Падтрымалі сьпеў і астатнія. Мы з братам дралі глоткі больш за ўсіх Словы песьні былі расейскія, бо ўзьнікла яна, калі «булакі» яшчэ служылі ў царскай арміі.

Булакович-Булак
Атаман наш лихой!
Только слово скажи
Мы пойдем за тобой

Што было ў тым артыкуле «Тыгодніка Ілюстраванага», не згадаю Помніцца толькі невыразна, што гаварылася там нешта пра любімага героя маіх раньніх школьных гадоў, пана Андрэя Кміціца з «Патопу» Але зь якой нагоды Сянкевічаўскі асілак узгадваўся ў артыкуле пра «булакоў» і беларускую дзяржаву — Бог яго ведае Гэтая загадка так мяне заінтрыгавала, што я на дзень спыніў сваё пісаньне, каб пашукаць тае часапісі. У Варшаўскай унівэрсытэцкай бібліятэцы бязь цяжкасьцяў знайшлі мне жнівеньскія й пазьнейшыя нумары 1920 году «Тыгодніка Ілюстраванага» І адразу ўсё праясьнілася 60-гадовай даўніны артыкул пра беларускую дывізію генэрала Булака-Балаховіча меў назву «Па сьлядох Кміціца» Напісаў яго вядомы паэт-легіяніст Юзэф Рэлідзынскі, чые вершы заселі ў маёй памяці яшчэ ад школьных часоў Рэлідзынскі выкарыстаў прыезд генэрала Балаховіча

ПАЎВЫСЬПЕ

Матадор нацэліўся і ўдарыў шпагаю ў бычыны карак І не пацэліў, трапіў у хрыбетнік, адскочыў, зноў намеціўся... Бык ударыў капытом у пясок і кінуўся на свайго катавальніка. Той адступіўся ў бок, хіснуўся ўсім целам і ўвагнаў мэтровы сталёвы стрыжань у магутнае цела разьюшанае жывёлы. Тарэадоры кінуліся былі на дапамогу, разгарнуўшы свае пурпуровыя посьцілкі. Але матадор адагнаў іх уладным жэстам, не раўнуючы, надакучлівых яркіх матылёў. Сам жа падыйшоў ушчыльную да сьмяротна параненай жывёлы, выцягнуў руку, што толькі-толькі нанесла апошні ўдар і ўзмахнуў указальным пальцам перад самай пысаю. Пэўна, апошняе, што пабачылі бычыныя вочы, гэта ўказальны палец быказабойцы З пашчы палілася, пацягнулася вяроўкамі чорная кроў Бык тузануўся наперад, упаў на каленцы, завярнуўся на бок, выцягнуў ногі, здрыгануўся й здох Мне прымроіўся доктар які выбег на арэну, укленчыў каля жывёлы, прыклаў фанэдаскоп і канстатаваў сьмерць. Нічога ня зробіш Каталёнія — краіна мрояў, галюцынацый і сальвадорадалізму

Матадор высока ўзьняў рукі й пайшоў па арэне, як паўлін

КАТАЛЕНКІ Збольшага яны невысокія, з караценькімі крываватымі нагамі й даўгаватымі торсамі. У іх хлапецкія тварыкі з чорна-агністымі вачыма. У іх вельмі дагледжаныя выпешчаныя пазногці прыемна-ружовыя, пэўна, ад саланаватае вады Каталёнкі смуглявыя. Пад вачыма ў іх мяшэчкі ад вялікае колькасьці ўсялякае вадкасьці, бо задуха й гарачыня спрыяе пітву, а ня ежы Сярод каталёнак вельмі мала трапляецца поўных і мажных, яны падцягнутыя й гнуткія

Як для беларуса, дык у іх зашмат агульнага з усходнімі жанчынамі — цыганкамі, грузінкамі армянкамі, якія ў нашым уяўленьні зьліваюцца з кікімарамі й бабамі-ягамі. Вядома у іх няма той азіяцка-афрыканскай неахайнасьці й нахабства, але ёсьцека вялікая любоў да чорнага колеру, залатых рэчаў і тытунёвага дыму. Нават немка, зь якой давялося пазнаёміцца ў краме мастацкіх вырабаў выглядала па-свойску й пававна на каталёнскім тле. У рэстарацыях я шмат разоў бачыў, як жанчыны сядзяць за асобным ад мужчын сталом

ГРАФІЦІ Надпісаў на барсэленскіх мурах шмат, калі параўноўваць з Прагай ці Варшаваю Колькі надпісаў я перамаляваў у нататнік, а потым запытаўся пра пераклад у экскурсаводкі Габрыэлы, сьветлавалосай (вялікая адметнасьць у Каталёніі) дзяўчыны з заспаным і прыпухлым тварам Першы надпіс патрабаваў незалежнасьці Каталёніі Другі быў вызытоўкаю гішпанскіх фашыстаў А трэці намалявалі фанаты футбольнага клюбу Аднаго разу бачыў, як на паштовай шыльдзе нехта зафарбаваў частку надпісу, зробленую па-каталёнску І яшчэ сфатаграфаваў шыльду, на якой быў зафондаваны ў чорнае гішпанскі сьцяг

Палітычная палітра ў майстроў графіці невялікая, але кантрасная, такія кантрасныя супольнасьці могуць пазабіваць адна адну, і лягчэй за іншых гэта робяць аматары футболу

СЭРВАНТЭС Гуляючы ў так званых гатычных кварталах Барсэлёны, дзе будынак ад будынку стаіць ледзь не на адлегласьці выцягнутай рукі, мы з дачкою натрапілі на вітрыну невялікай букіністычнай крамы. Заходзіць у сярэдзіну ня мела ніякага сэнсу мне дастаткова было палюбавацца кніжнымі шафамі праз вялікае, вымытае да нябачнасьці шкло. У цемна-вішнёвых лякіраваных, зашклёных шафах урачыста стаялі забраныя ў скуру фаліянты Цёмным золатам паблісквалі назовы й нумары. На адной, бліжэй да вітрыны, агромістай шафе побач з маленечкім скураным глёбусам узвышаўся бронзавы бюст Сэрвантэса, якога я, адказваючы на пытаньне дачкі, памылкова назваў Дон Кіхотам Калі ж памылка была выпраўлена дачка спытала: «Яго называюць Сэрвантэсам бо ён жыве ў сэрванце?»

Нашаму сьмеху ў гатычным квартале было няўтульна

ВАСЬМІПАВЯРХОВЫЯ МОГІЛКІ На стромкім беразе мора на гары, каля старога касьцёла адбудавана сьцяна ў форме карэ Яна досыць высокая, як на вока, дык мэтраў 6-7 Звонку яна глухая, ні дзьвярэй, ні вокнаў, ні надпісаў, і толькі з боку горада ў ёй зеўрыць брама, зірнуўшы праз якую, ужо няцяжка здагадацца, што тут гарадзкія могілкі

Зь першага разу патрапіць у каталёнскае царства мёртвых мне не ўдалося. Каля брамы ёсьць маленькая шыльдачка, на якой выгравіраны гадзіны наведваньня й час пахаваньняў. Вось і давялося ахвяраваць ранішнюю сьвежую й такую прыдатную для працы гадзіну, каб паглядзець на січаскі пантэон. Ісьці ж на могілкі днём, у забойчую гарачыню я не адважыўся

У сярэдзіне карэ мяне сустрэў натоўп каменных помнікаў у стылі мадэрн. Там быў сумны анел з абвіслымі крыламі і ўзьнятымі рукамі, зь якіх ледзь не выпадаў тонкі крыж. Былі й жанчыны ў туніках, забытыя Богам, яны паклалі на цёмныя пліты поўныя аголеныя рукі й правільныя галовы з заплюшчанымі вачыма, маўляў — няма суцяшэньня. Стаялі тут і брутальныя крыжы, упрыгожаныя вянкамі нежывых кветак. Нічога нечаканага ў натоўпе помнікаў я не заўважыў і не знайшоў. Ну хіба што паўаголеных служак Харона зь венікамі, вядзерцамі й граблямі. Яны жэстамі, ускрыкамі й ня мігі растлумачылі, што на іх тэрыторыі нельга фатаграфаваць Толькі ўсё было ўжо сфатаграфавана

Васьміпавярховыя могілкі ў Січазе

А найцікавейшая на могілках была сама сьцяна Яна мела шырыню крышку большую за даўжыню труны і спрэс складалася зь нішаў. У такія доўгія нішы, як я разумею

Працяг на старонцы 16

ў Варшаву, каб грунтоўна пагутарыць зь ім пра яго вайсковую дзейнасьць На строи артыкула выдаваў зачараванасьць аўтара індывідуальнасьцю й развагамі слыннага атамана. «Сакавітая Сянкевіцкая аповесьць чуецца мне ў ягоным роспаведзе, — пісаў Рэлідзынскі. — Паглядаючы на гэтага ваяра зь ліцьвінскіх ускраін, уяўляю сабе Кміціц redivivus» І працягваў « Генэрал — чалавек малады, надзвычай прыемны й дабрадушны, і толькі цьвёрды сталёвы выраз вачэй выдае ў ім нязломнага змагара з бальшавізмам... пераможцу ў 57 бітвах...» Падмацоўвала гэтыя характарыстыкі вялікая фатаграфія камандзіра Добраахвотнай Беларускай Дывізіі. Балаховіч стаіць каля свайго прыгожага рысака, на галаве палявая пілотка з генэральскай цэшкай, на баку крывая казацкая шабля ў багата азлобленай похве Выгляд генэрала цалкам супадае з апісаньнем яго ў артыкуле Рэлідзынскага Беларускі рыцар-партызан меў усе шанцы зачараваць польскага паэта жаўнера Але апроч таго, трэба памятаць, што артыкул быў напісаны ў ліпені-жніўні 1920 году — самым цяжкім часе савецка-польскай вайны Корпус беларускіх сокалаў мусіў быць тады асабліва жаданым саюзьнікам Балаховіч меў падтрымку часткі пасыўнага наогул беларускага сялянства. Хто ведае, можа паплечнікі па легіёне Рэлідзынскага, якія кіравалі вайной 1920 году, яшчэ верылі, што «булакам» удасца павярнуць ход гісторыі

Чытаючы артыкул праз 60 галоў, вельмі выразна прыпамінаюцца мне некаторыя дэталі й героі той казачнай Беларусі сьветлыя, шчыры, заўсёды з усьмешкай твар капітана Карпюка, нясьмелы позірк і нэрвовы вусік паручніка Сьцяпана Савіцкага... Нядаўна прачытаў у выдадзенай пасьля вайны польскай энцыкляпэдыі, што «дывізія Булака Балаховіча вызначалася асаблівай жорсткасьцю»... Не стасуецца гэта з тым, што я памятаю Хоць, хто ведае, урэшце, былі там людзі розныя З закуткаў памяці наўстае яшчэ адзін вобраз зямлісты, спакутаваны твар, халодныя каменныя вочы, — абліччa пані Эмілі, жонкі капітана Карпюка

Пані Эміля зрэдку паказвалася ў беларускай кампаніі, дзе мужавы прыяцелі за ёй не перападалі. Гаварыў я зь ёю толькі аднойчы, у ейны апошні прыход да паручніка Савіцкага Яна засьпела нашу размову зь «Вясёлым Капітанам» і таксама далучылася Раптам у спакойную чыстую плынь ваенных аповедаў капітана Карпюка прарваўся ўсьпенены каламутны паток яе злосьці й роспачы Стала адразу неяк вельмі непрыемна Усё, што з гарачкі выплёсквала зь сябе пані Эміля, блытаючы польскія словы зь беларускімі й расейскімі, было перапоўнена нянавісьцю У кола яе нянавісьці траплялі нават мужавы сябры, нават мроеная ўсімі Дзяржава Беларусь Але найбольш люта й шалёна ненавідзела яна бальшавікоў і жыдоў Паводле пані Эмілі, бальшавікі й жыды несьлі найбольшы цяжар адказнасьці за ўсе ейныя няшчасьці За тое, што мусіла пакінуць родныя Баранавічы, за сьмерць двох дзяцей, за трохгадовую беспрытульнасьць і паняверку Калі яна гаварыла пра бальшавікоў і жыдоў, яе халодныя каменныя вочы ператвараліся ў два ледзяшы, твар мярцьвеў, а на шчоках замест румянцу пунсавелі хваравітыя плямы

— Павыдушваць іх усіх! — дрыжучы ўсім целам, хрыпела яна — Усіх! Рваць на кавалкі й сольлю пасыпаць!.. Рваць на кавалкі й сольлю пасыпаць! — кідалася яна, як у прыпадку эпілепсіі.

Істэрыкі пані Эмілі сягалі па-за межы нашага тагачаснага разуменьня Гаму змысьлілі мы самую дурную рэч на сьвеце выправіліся па тлумачэньні да бабкі Станіславы. Вынік быў громападобны. Як віхор, уварвалася бабка ў беларускае валадарства, так што засьпела яшчэ там пані Эмілю Выбухнуў скандал. Бабка, уся пунсовая, крычала, што «не дазволіць труціць дзіцячыя сэрцы ядам нянавісьці» і не папусьціць, каб у ейным доме займаліся палітыкай». Потым гыркнула пані Эмілі, каб «нага яе больш не пераступала наш парог» Пані Эміля слухала тую тыраду з халоднай, пагардлівай ухмылкай і лёдам у вачох Але не глядзела на бабку, глядзела на нас, подлых канфідэнтаў і здраднікаў А мы пад тым злавесным поглядам круціліся, як глісты на шпільцы

Пані Эміля не паказалася больш у нашым доме Тры дні хвалявaліся мы, ці ня зьнікне разам зь ёй капітан Карпюк. Але на чацьверты дзень ён, як звычайна, прыйшоў з Алесем Прыкры эпізод з жонкай зглaдзіў словамі

— Ат, справы ваенныя... Нялёгка зьмірыцца са сьмерцю двох дзяцей. З таго часу пастаянна хварэе Трэба зразумець Божа ж Ты мой Божа!

Найпазьней адкрыўся нам наш першы беларускі госьць, гаспадар Каралеўства Беларусі, паручнік Сьцяпан Савіцкі Некальaccount месяцаў знаёмства мы не зважалі адзін на аднаго, дзе б ні сустракаліся, на нэўтральнай тэрыторыі ці ў ягонай кватэры Быў ён, як мне здаецца, вельмі сарамяжлівы, бо заўжды рабіў выгляд, што нас ня бачыць, хоць нэрвовы ўздрыг вусіка й выдаваў яго Віталі мы нашага кватаранта заўсёды з пашанай, але на трасянцы — Добры дзень, пане паручніку! — Ён кідаў на нас кароткі неспакойны позірк, як бы спраўджваючы, ці ня кпім мы зь яго, і толькі потым, нечакана ветліва выскаліўшыся, адказваў — Добры дзень, братцы! — вось і ўсяе нашае размовы Але пазьней ён такі разьняволіўся, дзякуючы, як ні дзіўна, бабцы, а дакладней — яе музыкаваньням

Неяк паабедзе, нагуляўшыся ў вайну ў гарадзкім парку, мы вярнуліся дахаты пазьней звычайнага і ўжо чакалі, што бабка задасьць нам пытлю. Дзякуй Богу, зь ейных апартамэнтаў чуліся гукі фартэп'яна. Бабка была ў музычным трансе Толькі намерыліся мы вобмельгам, цішутка, каб не зьвярнуць яе ўвагі, прасьлізнуць у пакой, як тут жа ў парозе скамянелі, нібы дзьве біблійныя жонкі Лота За колькі крокаў ад інструмэнта, малітоўна ўпіўшыся вачыма ў бабчыну аўру, разваліўся на ейным улюбёным фатэлі паручнік Сьцяпан Савіцкі з Добраахвотнай Беларускай Дывізіі генэрала Булака-Балаховіча Выведзены нашым зьяўленьнем зь нірваны, Савіцкі загадным, крыху раздражнёным тонам шыкнуў на нас, што ўспрынялі мы як несусьветную беспардоннасьць, і потым зноў пагрузіўся ў пену гукаў Тады й мы разваліліся на канапцы, што стаяла насупраць фатэля, і нема вырачыліся на ўтрапёнага паручніка

Раптам майго брата нешта вельмі насьмяшыла Засьлініў мне ўсё вуха, пакуль здолеў шапнуць, што Савіцкі плача Я й безь яго заўважыў, што бледны засяроджаны твар паручніка быў мокры ад сьлёз Мала таго, зь ягоных вуснаў вырываўся нейкі дзіўны гук, які нагадваў ці то гудзеньне тэлеграфных дратоў, ці то жалобны сковыт сабак.

Нечакана бабка спыніла музыкаваньне

— Не магу граць у такіх умовах, — гнеўна сказала яна паручніку — Гэта мяне зьбівае! Калі ласка, перастаньце!

Паручнік Сьцяпан, як чалавек, якога вывелі з глыбокай няпамяці, асалавела лыпаў вачыма й глядзеў на бабку нявінным поглядам пакрыўджанага дзіцяці. Яго шчэцісты вусік сутаргава торгаўся А гарацешная разгубленасьць выклікала спагаду Хвіліну-другую бабка задуменна глядзела на яго, потым перасмыкнула плячыма і зноў ударыла па клавішах

Увечары яна апраўдвалася перад намі за дзённую сцэну

— Зрэшты, не магу ж я яму забараніць слухаць Мае вельмі чуйную да музыкі душу Відаць, сумуе па доме й сям'і. Напэўна ж, добры чалавек. Шкада толькі, што такі грубы й некультурны І п'е! Увесь час нясе ад яго гарэлкай

Працяг на старонцы 16

КАТАЛЁНСКІ КУТ НА ПІРЭНЭЙСКАЙ ПАЎВЫСЬПЕ

Працяг са старонкі 15

можна паставіць і труны, і вурны з прахам Амаль усе нішы закрытыя рэльефнымі плітамі й замураваныя Трапляліся й пустыя, у якія я зазіраў Чарноцьце, сьмерць

Што да наведнікаў, дык яны лазяць у адведкі да сваякоў па мэталёвых прыстаўных лесьвіцах і вешаюць на спэцыяльныя кручкі букецікі цёмна-чырвоных кветак

АФІЦЫЯНТЫ Каб я ня страціў у пэўнай меры юнацкага паэтычнага пачуцьця й меў вопыт складаньня панэгірыкаў, дык напісаў бы оду ў гонар каталёнскіх афіцыянтаў Толькі дзякуючы афіцыянтам можна спасьцігнуць апэтытную сутнасьць быцьця Я тры разы на дзень трапляў у рэстарацыю, і да мяне падыходзіў сьвежапаголены чалавек у хвалях прахалоднага адэкалённага водару Гэта ад яго я даведаўся, што каталёнскі певень гарлае не беларускае ку-ка рэ-ку, а пірэнэйскае кі-кі-ры-кі-кі. Я не адразу, але навучыўся незаўважна пакідаць пад сурвэткаю 40-50 пэсэтаў, пасьля чаго ўзаемаадносіны з афіцыянтам утрая палепшыліся Кі кі-ры кі-кі! І тут Мне падалося, што недзе раней я ўжо бачыў іртутны рэклямны бляск на чаравіках, і глянцаваты твар, за якім тоіцца глыбока замураваны цынізм Было!.. Толькі дзе й калі?.. І тут, пачуўшы кі-кі-ры-кі-кі, я ўбачыў у каталёнскім афіцыянце аднаго міністра замежных спраў І сапраўды — усе міністры ўсіх старон і народаў падобныя да афіцыянтаў Трэба толькі ўважліва прыгледзецца лісьцівы погляд, прыніжаны нахіл галавы, пустая ўсьмешка Міністар замежных спраў гэта — афіцыянт на банкеце міжнацыянальных узаемаадносінаў І калі хто пажадае стаць міністрам замеж ных спраў, хай ведае, што для гэтага трэба таемна скончыць школу афіцыянтаў і пажадана каталёнскіх

НЕСПАДЗЕЎКА Калі на пачатку я гаварыў, што спадзяюся вярнуўшыся пакаштаваць гарэлку *Belarus*, дык мае спадзяваньні падаліся мізэрнымі, калі я зайшоў у краму *Campari* Першае, што ўсьвядоміў, апынуўшыся ў каталёнскай віннай краме — у мяне ня хопіць жыцьця, каб толькі пакаштаваць з усім гэтых розных бутэлек усе гэтыя разна стайныя напоі. Іх стаяў легіён, а я — адзін І чаго толькі там не было? Ну хіба што мацаваных «чарнілаў» і «барматухі» ды малочна-сівога «бімбера», выгнанага ў беларускіх лясох Астатняе было ўсё чыста... Удар, нанесены ў краме *Campari*, кінуў мяне ў глыбокі накдаўн Там пабліскваў даўно забыты на Беларусі *Rom Havana Club* І пыліліся пляшкі *Malt Scotch Whisky* І зіхацелі, нібыта атрутны купрум, фаўсты *Blan De German Brut*. А на ніжэйшых паліцах, за папяровымі скрынямі аселі, як чэрці за лазовымі кустамі, бутэлькі з чароўным словам *Gin*. І ясна, як Божы дзень, што я набыў *Gin*, спадзеючыся знайсьці ў бутэльцы сапраўднага джына, які выканае мае запаветныя жаданьні Ну, напрыклад, перанясе сталіцу Расейскай імпэрыі далей ад Беларусі... З такімі настроямі я пакінуў краму *Campari*, на разьвітаньне казыркнуўшы бутэльцы вышэйшай за мяне Між іншым, якіх толькі шкляных формаў не было ў *Campari* і коцікі, і сабачкі з Напалеонам, і футбалісты, і гітары з мандалінамі, і тарэадоры з вялізнымі чэлясамі рыльцамі. Паблукаўшы, я ўсё ж знайшоў сілы выйсьці з адной пляшкаю й не накаштавацца каталёнскімі вінамі

У глыбокім накдаўне я сунуўся па сонечнай вуліцы й добра ўсьведамляў спадзяваньняў на якасьць гарэлкі *Belarus* засталося роўна 0,40%. Але й гэты працэнт зьнік разам з хвосьцікам, калі я зайшоў у наступную краму, дзе ў дадатак да бутэлек усіх часоў, народаў, формаў і памераў былі бочкі з кранікамі Я апынуўся ў накаўце І пакуль сьвядомасьць не пакінула мяне, я пагадзіўся з лацінскамоўным прашчурам каталёнцаў, які ўсклікнуў *in vino veritas*

КАРАЛЕЎСТВА БЕЛАРУСЬ

Працяг са старонкі 15

З таго часу паручнік Савіцкі рэгулярна вечарамі прыходзіў слухаць бабціна музыкаваньне Часьцяком бываў п'яны й тады плакаў і яўкаў нешта сваё Паступова прывыклі мы да гэтага й перасталі зважаць Тым болей, што ў Беларускім Каралеўстве, нягледзячы на адсутнасьць гаспадара, вечаровыя сяброўскія сустрэчы ладзіліся, як заўсёды Капітан Карпюк, слухаючы нашыя рапарты пра музычнае вар'яцтва Савіцкага, спачувальна ківаў галавой — Справы ваенныя, азьнібела яго душа, трэба чалавека зразумець, Божа Ты мой Божа!

Трохі занудажаныя «булакамі», пачалі мы зноў падалесьвацца да старшага ўлана Люська, што крыху ўлагоджвала Ягусю, якую й так муціла ад супольных канцэртаў бабкі й Савіцкага

Старшы ўлан Люсёк прыносіў са свайго шпіталя весткі пра сытуацыю на фронце Разам зь ім і мы перажывалі й адчувалі напружанасьць тых жнівеньскіх дзён, калі непрыяцельскае войска непасрэдна пагражала Варшаве А потым — «Цуд над Віслай» — надзвычайная, шчасьлівая перамога нашых у бітве пад Радзымінам

Мы й не заўважылі, як скончыліся вакацыі, праляцеў верасень, першы школьны месяц, і зноў кастрычнік пазалаціў шаты дрэў пры касьцёле Сьвятога Крыжа Начны скандал, які дагэтуль успамінаецца ў нашай сям'і, здарыўся ці не ў сярэдзіне кастрычніка — тыдні за два да вяртаньня маіх бацькоў з-за мяжы

Вечарам, як звычайна, адправіліся мы спаць і пасьля абавязковага рытуальнага вівату ў гонар Каралеўства Беларусі, пагрузіліся ў спакойны сон Уначы разбудзіў нас грукат у дзьверы Бабка ўжо прачнулася й сядзела на сваім ложку ў накінутым на плечы шаўковым пэнюары ў шэра-фіялетавую палоску На твары й падбародзьдзі праступілі чырвоныя плямы

— Ну, гэта ўжо занадта, — сказала, — гэта я яму так з рук не спушчу

І ўстала, каб адчыніць дзьверы. У пакой уваліўся паручнік Сьцяпан Савіцкі Быў ушчэнт пьяны мундур увесь у вапне, вочы набрынялі крою, твар азыз. Паручнік матляў галавой і ледзь трымаўся на нагах Шчокі бледныя, вусік патузваўся

— Заграйце, пані, — умольна прамармытаў ён, пераходзячы з польскай на беларускую, — я вас прашу І тут жа папраўіўся. — Калі ласка!

— Ніколі! — з гонарам адказала бабка й туга зацягнула матузкі пэнюара — Ніколі больш граць вам ня буду Вы — п'яны дэбашыр, разбудзілі сярод ночы прыстойных людзей, не шануеце старую кабету Заўтра паскарджуся на вас маёру Білыку з Гарадзкой Камэндатуры

Здавалася, паручнік усяго гэтага ня чуў Вочы ўсё больш наліваліся крою, ён цяжка хрыпеў і спрабаваў, блытаючыся ў пасах і рамянях, перасунуць наперад кабуру з пісталетам Калі, нарэшце, кабура апынулася на паложаным ёй месцы, ён выцягнуў зь яе здаравенны наган і наставіў яго на бабку

— Калі не зайграеце, я вас забью!

Я ўхапіўся за братава плячо. Той калаціўся нібы ў трасцы Бабчыны чырвоныя плямы пацямнелі, але яна заставалася нерухомая, як скала З горда ўзьнятай галавой пагардліва глядзела проста ў вочы афіцэру, што цэліў у яе Было гэта жудасна й велічна. Як зачараваныя, не маглі мы адвесьці вачэй ад бабкі, і толькі цяпер зразумелі, што сапраўды яе любім Баяліся мы за бабку, але й да паручніка Савіцкага не адчувалі нянавісьці

Прайшла доўгая хвіліна неймавернага напружаньня Раптам па кухонным калідорчыку разьлёгся істэрычны пранэзьлівы Ягусін віск.

— Люсёк, сюды! Булак мардуе старую паню!

Яшчэ хвіліна й пад націскам падмогі завесы заскрыгаталі Першая ўвалілася Ягуся ў доўгай начной кашулі, з кухоннаю сякеркаю ў руцэ За ёй ускочыў босы Люсёк, у форменых, сьпехам нацягнутых кальсонах і ва ўланскай шапцы з жоўтым аколышам Перад нашымі вачыма выблісьнула крывая шабля з надпісам «Гонар і Айчына» У сярэдзіне ў мяне ўсё здранцьвела й захлынулася ў нейкай невыказна чароўнай зьнямоганасьці. Нешта падобнае, хоць у непараўнальна меншай ступені, спазнаў я шмат гадоў пазьней, калі, зьбіраючы матэрыялы да гістарычных кніг, натыкаўся на нейкі надзвычай драматычна сплецены вузел Адчуў я на твары подых гісторыі, ад якога марозам зашчыпала ў носе У галаве віравалі крывавыя сцэны з аповесьцяў Сянкевіча, Гансяроўскага й Пшыбароўскага... Раз-другі я глынуў паветра на поўныя грудзі і самлеў

Калі ачуўся, ужо ўсё скончылася Паручнік Савіцкі не застрэліў бабку Станіславу. Ягуся й Люсёк не пасеклі паручніка Савіцкага Нічога не адбылося, але наступныя два дні жылі мы ў вельмі цяжкай навальнічнай атмасфэры Хоць бабка й ня выканала сваёй пагрозы, не паскардзілася маёру Білыку, дачыненьні паміж Каралеўствам Беларусь і ўсімі дамашнімі зусім разладзіліся.

На трэці дзень старшы ўлан Люсек вярнуўся са свайго шпіталя з фізіяноміяй пераможцы — Булакам канец, — трыюмфальна апавясьціў ён, — выкідаюць іх пад халер'ю Даведаліся мы ад Люська, што паводле мірнага трактату, якім вырашылася вайна за Віслу, польскі ўрад быў абавязаны расфармаваць саюзьніцкія беларускія і ўкраінскія атрады Мы з братам пераглянуліся. Няма сумненьня, што Савіцкі ведаў пра гэта яшчэ перад той няшчаснай ноччу Так невыказна мярзотна стала ў нас на душы, быццам гэта мы ўчынілі нейкае сьвінства.

Празь дзень ці два паручнік Савіцкі ўжо выбіраўся ад нас з усім сваім пажыткам Гэтым разам ані маёр Білык, ані жандар з гарадзкой камэндатуры на адклон не прыйшлі Цягнуць цяжкую валізу й самавар памагаў яму толькі капітан Карпюк з Алесем

У наш дзіцячы пакой вярнуліся мы засмучаныя й адзінокія. Былое Каралеўства Беларусь сустрэла нас друзам сьмецьця й адчуваньнем страты. Адзіным напамінкам пра паручніка Савіцкага засталася таямнічая прадзёўбіна ў сьцяне Мы з братам пагадзіліся, што дзёўб яе паручнік вечарамі, калі быў ужо на добрым падпітку, і што несумненна скуголіў ад тугі па родным, як тады, слухаючы музыку У сьмецьці, што засталося ляжаць у куце пакоя, знайшлі мы скамячаныя шматкі карты, якая калісьці вісела над ложкам паручніка. Разадраная яна была па самай сярэдзіне сьветлазялёнай плямы з надпісам «Дзяржава Беларусь»

Паручніка Сьцяпана Савіцкага пасьля яго ад'езду я больш ніколі не сустракаў Зьнік у сутоньні гісторыі. Можа, выехаў з нашага гораду, каб, як многія яго калегі, «шаферыць» у Варшаве, а можа проста сьпіўся Затое няраз яшчэ бачыў капітана Карпюка зь ягоным сынам Алесем. Напэўна знайшлі нейкі прытулак недзе па суседзтве з нашай кватэрай Выглядалі яны яшчэ досыць бадзёра, а «Вясёлы Капітан», праходзячы міма мяне, па-змоўніцку падміргваў і з усьмешкай ківаў галавой: «Шэсьць двоек і кол! Божа ж Ты мой Божа!» Але мы зь ім так ніколі й не загаварылі, бо былі заўсёды з бацькам альбо маці, а бацькі нічога ня ведалі пра Каралеўства Беларусь і ня варта было іх у тое ўтаямнічваць

Пазьней думаю, яны мусілі перабрацца далей, бо сустракаў я іх вельмі рэдка, раз на пару месяцаў Яны ўжо больш мяне не пазнавалі й нават, было ўражаньне, заўважыўшы мяне, наўмысна адварочваліся. Час ішоў і адбіваўся на іх выглядзе прыкрай дэградацыяй. Пры чарговым спатканьні, кінулася мне ў вочы, што на галаве ў «Вясёлага Капітана» замест афіцэрскай фуражкі была нейкая задрыпаная цывільная кепачка, а замест афіцэрскага паса — зашмальцаваны рэмень Потым зьнік і афіцэрскі плашч, і высокія афіцэрскія боты. Замест іх зьявіліся стаптаныя апоркі й заношаны ўбогі габардзінавы плашчык. Алесь з таго кволага маленькага хлапчаняці вырас у цыбатую пануруго штакеціну й выглядаў ня менш немачна й занядбана, чым бацька. За плячыма абодвух віселі нейкія жабрачыя торбы Відаць, жылі яны на тое, што знаходзілі на сьметніках Пані Эмілі зь імі не было Пэўна, памерла. З той сваей нянавісьцю да жыдоў і бальшавікоў.

У нашым доме з таго часу многае зьмянілася Бабка Станіслава пасьля доўгай і цяжкай хваробы назаўсёды пакінула нас Люсёк, як заслужаны герой, атрымаў пасаду кур'ера ў адной нашай заграцічнай амбасадзе і там узяў дзяўчыну з пасловай прыслугі Кінутая Ягуся валасы на сабе рвала, але потым прыняла свой кон і пайшла да алтара зь Люськовым братам, кульгавым аплывудам, шаўцом Антакам, прыроджаную брыдоту якога немагчыма было замазаць ніякім уланствам Да ўсіх няпічасьцяў нягеглы муж біў жонку і заразіў яе сухотамі. Змарнелая Ягуся некалькі разоў адведвала нас — бледная — адны вочы, упакораная сваёй долі «Фройляйн» Эльзі знайшла сабе мужа адпаведнай ёй канфігурацыі й вагі уладальніка яткі Праз колькі гадоў яе можна было ўбачыць кожнае нядзелі, калі ў німбе цноты й важнай саліднасьці, пад ручку з наалееным мужам і двума чысьцютка прылізанымі дзецьмі, яны йшлі на багамольле ў эвангельскую кірху

А «Вясёлы Капітан» Карпюк з сынам і пазьней зьяўляўся ў полі майго зроку, штораз больш зьнямоганы й зьнябыты, як пакутлівы дакор майму сумленьню. Апошні раз сустрэў іх падчас калядных вакацыяў у 1931 годзе Гэта быў мой першы адпачынак у вайсковай вучэльні, якая месьцілася на нашых тагачасных усходніх крэсах Увесь той тыдзень прайшоў у эўфарычным уздыме Мяне ўзнагародзілі срэбнай лычкай старшага стралка й парадными штанамі падхарунжага цёмнасіняга колеру з вузкімі жоўтымі лямпасамі Ішоў я ў радасным настроі з гожай дзяўчынай на танцы да знаёмых, як раптам са сьнежнай замеці ўзьніклі яны. Выглядалі ўжо не як людзі, а як два бясформеныя абадранцы, забытыя Богам і гісторыяй Гэтым разам не адвярнуліся й не зрабілі выгляду, што не пазналі Каротка акінулі ўсяго мяне калючым позіркам, усе мае срабрыстыя нашыўкі, парадныя шаравары, расчырванелы задаволены твар і ладную дзяўчыну пад бокам Столькі варожасьці й нянавісьці было ў тым кароткім позірку, што язык мой здранцьвеў і я мусіў апусьціць вочы Толькі тады зьвярнуў увагу на іх ногі Нават атопкаў ужо не было Ступакі былі заматаныя ў нейкія суконныя шматы, пераязаныя грубай аераўчынай, як славутыя палескія пасталы, якіх падчас маіх вайсковых вучэньняў нямала пабачыў я на нагах у сялян з пад Слоніма, Ваўкавыска й Баранавічаў

Прыпомнілася мне ўсё гэта нядаўна, калі ў адным выдаваным за мяжой польскім часопісе я знайшоў інфармацыю пра дзейнасьць генэрала Станіслава Булак-Балаховіча ў апошнюю сусьветную вайну Даведаўся з той публікацыі тры цікавыя рэчы пра былога камандзіра Добраахвотнай Беларускай Дывізіі: 1) што ў верасьні 1939 году ён змагаўся ў абароне Варшавы на чале ім жа сфармаванага добраахвотнага атраду абароны сталіцы, 2) што пад акупацыяй належаў са сваімі беларускімі падначаленымі да ўсяпольскага падпольнага супраціўленьня, 3) што ў студзені 1943 году на Саксонскай Высьпе ў Варшаве падчас нямецкага налёту на канспірацыйную кватэру падпольнай беларускай арганізацыі, быў расстраляны гітлераўцамі

Цікава, ці ўдзельнічаў капітан Карпюк з сынам Алесем у апошніх баях свайго атамана?

Аборы, травень 1979 г

Marian Brandys Strażnik Królewskiego Grobu — Iskry: Warszawa, 1984

Пераклад з польскай Алесі Сёмухі

НАША НІВА №10(28) Беларуская газэта. Заснаваная ў 1906, адноўленая ў 1991. Рэдактар Сяргей Дубавец. Заснавальнік выдавец Павал Жук. Адрасы для допісаў: 220123 Менск, а/с 71 альбо 2041 Вільня, а/с 2082. Падпісны індэкс 63125, Steigimo liudijimas Nr.1178. Рэдакцыя (Менск, Іванаўская 56 альбо Вільня, Жыгімонта 12/2): Алег Дзярновіч (адк. сакратар), Сяргей Харэўскі (маст. рэдактар), Андрэй Антонаў (набор); пры ўдзеле Сяргея Шупы Афсэтны друк Фармат А3 Агульны наклад 20 тыс. Друкарня выдавецтва «Беларускі Дом Друку» (220041 Менск, пр. Скарыны, 79). Кошт дамоўны
Падпісана ў друк 30.XI.94 Замова 1696